

JAN HERTL

VÝBĚR ČLÁNKŮ Z REVUE ŘÁD 1932-1942

**Studijní texty ke konferenci
Od Josefa Floriana k Rio Preisnerovi:
inspirativní katolické osobnosti mimo hlavní proud
Plzeň, 6. prosince 2013**

Editor: Jarmila Štogrová

**Budoucnost vesnice
Na okraj moderní sociologie
Český spor o tzv. objektivismus
Tři cesty k agrární ideologii
Zemědělský plán
Františku Kutnarovi z Brázdy o žádné cestě k agrární ideologii
Lineární pojetí českých dějin
Prolegomena k Stalinovu principátu
Stalinova cesta k principátu
Pekař a Slavík
Historie, to jest vyhnanství z ráje**

**KNIHOVNA KARDINÁLA BERANA
2013**

ISBN 978-80-260-5446-7

Budoucnost vesnice

ŘÁD 1933, roč. I., č. 3, s. 144-147

Dvojímu způsobu lidského osídlení odpovídá dvojitá povaha a touha lidské duše. Město je ohnisko stále žhnoucí, spalující a expansivní, *vesnice* pramen rytmického života, jeho zakletá pohoda. V tyto dvě formy se rozdvouje společenský život. Město je důmyslně organisovaná mnohost a vesnice pouhá solitudo. Tak jsme opět blíž povahovému rozřídění. Jsou lidé, kteří přehlušují *pocit* svého života množstvím, jiní opět samotou spoutanou úsilovným stykem. V společenském uspořádání je město nesporně vyšší formou lidského bytu než vesnice, protože množství si vynucuje privilegia a důstojnost. Město je v neustálém vitálním víření. Městem však není ještě *pouhá* mnohost lidí, v které husté osídlení zastřešlo vzájemnou konkrétní znalost. Kde by potom byla hranice města a vesnice? Kolektivní pud šel cestami obchodu, neklidného těkání a hledání. Sel údolím řek, schůdnými stezkami, průseky dalekých obzorů a po mořském pobřeží. V západní Evropě je městský život souběžný s obchodem a řemeslem. Jím je v městě dán základ k *rozvoji* intelektu. Základ k sebevědomé a oslnivé samostatnosti člověka odpoutaného od přírody. První projev vlastního sebevědomí, první odklon od vrozených a daných směrnic. "Města jsou dílem kupců", praví Pirenne. Tak se tedy společnost třídí: vesnice si ponechává vrozené zaměstnání zemědělské, město spekuluje s lidskými vlohami. Na počátku sice město ještě provozuje zemědělství v hradbami připojených pozemcích, ale čím je prostora omezenější, tím je městské zemědělství racionálnější. Racionalisace městského zemědělství jde tak daleko, že je konečně v nové době výhodnější ponechat je bezstarostně jeho vlastnímu, ryzímu prostředí. Postupem času nabývají tyto dva životy vlastních způsobů. Město se podřizuje tomu, co vytvořilo - svému obchodu a řemeslu, vesnice zůstává v své tvárnosti zemědělská. Avšak z intelektuálního a kolektivního úsilí vzniká privilegovanost městského prostředí. Život vznikající a rozvíjející se z podnikavé funkce rozumu. "Bürgerliche Gesellschaft ist Tauschgesellschaft" říká Tönnies. Tak se stává město politicko-administrativním střediskem. Výsadní postavení města pak rychle vzdaluje jeho charakter od charakteru vsi. Velké město dnešních časů je nejrozvinutější a nejsložitější formou společenského života. Naproti tomu vesnice je izolované osídlení, které má za všech okolností snahu býti "malým kruhem hospodářským a společenským" (Schmoller). Uvnitř vesnice jest spleť sociálních zájmů velmi intenzivně rozvinuta - třeba jednoduše, avšak celý souhrn v tomto jedinstvu uzavřený jest přitahován do středu, od staletí ztuhnutím sociální izolací a politickou nečinností. Zemědělské zaměstnání převažuje, zmocňuje se veškerého vnějšího interese a zahrnuje i ty obyvatele, kteří se zemědělství cele neoddávají. Charakter organické činnosti zanechává tolik pochybností o samobytnosti člověka, o jeho síle, rozletu, touze, víře v sebe; schopnosti jsou omezeny na úzké a krátké rozměry, třeba osvědčených a spolehlivých možností. Rolníková skepse k velkým činům, k ušlechtilé ctízádnosti, která u něho tak často splývá s utilitarismem, vyvěrá z povahy zemědělské práce. Všechno je závislé na této přírodě: doba, práce, tempo. Rolník nerad měří síly s přírodní mocí. Raději se utíká jinam, je-li příroda výbojnější. Ne boj, nýbrž Boha volá na přírodu. Jakýpak boj, jsou-li perspektivy tak staré, jasné, pravidelné a nakonec vždy pravdivé. Úkony se každoročně opakují, libost a vůle jsou omezeny nebo vůbec vyloučeny. Tomuto řádu se podrobil rolník bez pokusu odporu. Šťastně tu vyloučil rozum, který by ho byl strhl hned na počátku k nepředloženosti a překotnosti. Ratio nalezla sídlo v městě. Je jí zde volněji. Rozrušila tu úplně prostředí. Město je nervosní a pestré, hraje si s vůlí a libostí, protože průmysl, obchod a jiné základy městského habitu představují nepřerušitelnou řadu výkonů, opakování dle libosti, překotnou honbu a mechanistické zvládnutí hmoty. Město přitahuje, roztahuje se, skýtá svým členům pohodlí v pozornosti, výhledu, v apercepci. Měšťák se nemusí vydávat na pouť, "nechá svět přijít k sobě", říká Riehl. Jaký je to rozdíl od organické činnosti zemědělského prostředí! Město je nepřetržitý vír myšlení, neustávající v hledání a vynalézání a chybování, je nejosobnější souběžník času, který nelze v žádné chvíli přistihnout ani zastavit. Musí být bráno v své udýchané a plasmatické podobě. Není od ničeho izolováno, protože je podnikavé až k nešetřivosti. Naproti tomu vesnice a její obyvatelé opodál překrvených tepen jsou mlčky poddáni přírodě, vášním a rytmu své samoty. Město je středem společnosti lidské, vesnice vzdálenou končinou. Typ člověka žijícího na široké prostoře v kruhu omezeného počtu přátel a živícího se spoluprací s přírodou, která mu vtiskla svoje podmínky života, jest typem ve společnosti zvláště pozoruhodným.

Život sedláka nabyl jeho prací a izolovaností od ostatních vrstev určitého sociálního stylu. Jako šlechta kdysi vylučující se a ohraničující měla svůj "grand style", tak i vyloučený a společensky ohraničený sedlák žil ve formách a způsobách zcela hotových, konečných a přesných.

V takových kontrapozicích uvažoval i Spengler. Sedlák – organický člověk - zdá se mu věčný, protože nedějinný (geschichtslos), kdežto město je "masou spotřebovaného materiálu." Je nepochybné, že podmínky prostředí, práce a uzpůsobení povahy zakládají i dnes rozdílnost obyvatelů měst a vesnic. Je však otázka, do jaké míry, a jaká je budoucnost rozdílů těchto dvou skupin.

U nás jsou dvě představy samostatného typu sedláka. Jedna je založena *citově*, druhá ideologicky. Spenglerova nekonečná nit praselství byla by přetržena poprvé typem barokního sedláka (zde je i základ sentimentální představy sedláka). Barokní sedlák snadno podlehl hýřivosti a pestré okázalosti kroje, způsobů, zvyků a projevů, která nesouvisí s představami dřívějšími. Do tohoto typu sedláka, který se stal pro naši dobu folkloristickou zálibou, zasáhla ideologie a současná městská kultura tak mocně, že začínáme mít povážlivé pochybnosti o spenglerovském "Urbaueru".

Naproti městu, které se na počátku městské kolonisace oddělovalo a vzdalovalo vesnic, dnešní město se rozlévá široko a daleko, zabírá svým vlivem v soustředných kruzích okolí, pohlcuje prostřednictvím techniky starý a vyrovnaný způsob zemědělské práce a života, mechanisuje organičnost vesnického života. Vnější vlivy jsou provázeny ideologickým pronikáním. Ideologické zasahování je staršího data než zasáhnutí technické kultury. Předcházelo vlivu techniky, provázelo jej a podporovalo.

Osvícenství rozpoznalo v sedláku současně "základ státu" i "líný, nehospodářský a polozvířecí lid".

Korunované hlavy daly sankci k tomu, aby tato nízkost lidského sebevědomí byla pozvednuta.

Ostatně bylo to nastrojeno městy, buržoasie se chystala k rozhodné bitvě s feudálním zřízením, svět stál před branami demokratického století, v němž by buržoasie bez selské opory nestála na pevných nohách. "Kdyby vídeňští studenti a měšťané nebyli začali tanec, sedláci by trpělivě robotovali a platili desátky, jako jejich otcové!

Jen radikální theoretik, který vůbec nezná sedláky, by si mohl myslit, že by se pozvedli sami k nějaké revoluci, která by pak po osmiměsíčním trvání na osvobození sedláků ani nepomyslela", říká Hans Kudlich, který byl v Rakousku prvním předtanečníkem onoho vídeňského tance, z kterého nakonec - 7. září 1848 - vyšel zákon o zrušení poddanství. Sedláka tedy "osvobodilo" město. Liberalistická buržoasie ubírající se po stupních k své moci vedla si sedláčka za ruku. Sedlák - nemohl vědět, co pro něho bude znamenat tato "svoboda", (hospodářská nevázanost) honosně proklamovaná, netušil, že větší užívání této svobody souvisí se silnějšími lokty. Města - sídla rozumu, vynalézavosti, podnikavosti a expanse potřebovala "lidskosti" a "svobody" sedlákovy jen potud. Omyl prvního selského ideologa Alfonsa Štastného je právě v tom, že z liberalismu vyšel a nikdy se ho nezbavil. Štastný, vzteklý atheista, který si usmyslil s tvrdošíjnou opožděností roubovat národu současně holbachovskou naivnost a feuerbachovské "lepší jedění", zůstal pouhým exponentem městského pronikání na vesnici. Nepochopil podstatu vesnického habitu, stejně jako smysl vázaného hospodářství v zemědělství.

Sedlák není revoluční element. On, jeho vesnice a jeho zaměstnání proto zvolna podléhá městu, sídlu nekonečných proměn, výbojného průmyslu, cynického kapitalismu a bursiánství. Sedlák zůstával v jakékoliv hierarchické spořádanosti jistým a spolehlivým stupněm, je jím pro vlastnosti svého prostředí, svého způsobu osídlení i dnes.

Avšak nevíme, kam až bude společenský dualismus lidského osídlení nivelisován, čím budou ještě iracionální prvky lidské touhy zprofanovány a kde nalezne člověk vznešenost samoty. Co všechno se ještě zkroutí grimasou buržoasního století? Liberalistickou legendu o blahobytu, svobodě, rozumu, rovnosti a volnosti nám nasadil do kožichu kapitalismus. Následky nese s sebou také dnešní vesnice, před sto lety oněmi vídeňskými měšťany a studenty osvobozená. Bylo by dobře, kdyby na sobě nesla ještě větší úkol. Uchovala-li si v sobě prvky, o nichž jsme mluvili na počátku, lze předstoupiti před svět s návrhem, s jakým před 400 lety přicházeli vrchnostensť emisáři: *rusticum acceptare*. A opačně: reagrarisovat Evropu.

Na okraj moderní sociologie

Řád 1933, roč. I., č. 4-5, s. 234-240

Max Weber vyvodil důsledky z jednoho, ostatně samozřejmého poznatku, že badatel ve vědách duchovních je úzce vázán k předmětu svého zkoumání. Vytržení vědce z této závislosti, izolace vědy od

skutečnosti, vědy objevující od hodnotícího užívání a na druhé straně objektivace jevů je pak jádro jeho návodu, jak poznati skutečnost. Weberova methodologie, zasahující především do sociologie, historie a národního hospodářství, je nejduchaplnějším a nejracionalističtějším návodem, aby věda byla objektivní, empirická, nehodnotící, nefilosofující, t. j. vědecká, oddělená od osobních absolutních tužeb a sklonů.

Cítíme čím dále tím víc, jak století XIX. a všechno, co nás v jeho spojitosti tíží až do dneška, je antidogmatické. Byly uvolněny všechny síly, které jsou člověku dány k dispozici, aby tvořil i hospodařil v dobře uváženém pokuse i rozmachu. Moderní společnost však nemá moci čím uvolněné síly sjednotit, nemá absolutního měřítka, nemá absolutní hodnoty, nemá jediného dogmatu, kterým by zastavila své vlastní rozbití, rozbití svého celku i každého jednotlivce zvlášť. Jedinou záchranou je jí věda. Víra v moc vědy je v této době příslovečná. Věda má zachrániti stát, společnost, člověka i kulturu. Věda má zajistit blahobyt. Toto se chce od vědy se strany společnosti. Charakter vědy však je úzce spjat s charakterem doby. Myšlenka předbíhá dobu a později naopak přijímá její odrazy. Dějiny ducha hledají tvar. Gotická katedrála je tvarem ducha své doby. Ideál doby, její výraz, její úhrnná celistvost, které nám představují kterékoliv epochy, se odrážejí v tvaru. Tak jako je epocha tvar tvořící, je epocha, která jej rozbíjí. Není pochyby o tom, že žijeme v době rozbíjení tvaru. Tomuto rozbíjení podléhá přirozeně i věda, která dobu připravovala, která má zásluhu o dnešní podobu světa, a která má být pevným bodem své doby. Ať je pak sociologie považována za nejobecnější vědu v řadě věd duchovních, či je corpusem věd sociálních nebo jim nadřazena, či pouhá metoda, je právě proto, že je výkladem společnosti, středem otázek, jaké je dnes postavení moderní vědy.

Šlo by tedy o výklad, v jaké je koordinaci s dobou moderní sociologie, přihlížíme-li k vlastním slovům Comteovým, že "konečné vítězství filosofie pozitivní nastoupí samo a zavede do společnosti pořádek". Mezi Comteovou a Weberovou sociologií je ovšem zdánlivě hluboký rozdíl - můžeme však přes to vycházeti z Comtea a končiti Weberem, protože nám nejde o srovnávání, nýbrž pouze o vysvětlení Weberovy methodologie ze smyslu dnešní doby. Comte chce reformovat společnost, Max Weber založil svou vědeckou slávu na tom, že nechtěl reformovat. 1) Než hledejme souvislost mezi Comtem - dobou - a Weberem.

Comteova antitheologická věda je koncepce individualisované autonomie moderního člověka. Vývoj vědy, který této koncepci předcházel, byl vnikáním naturalismu v oblast ducha, který byl úmyslně eliminován a v stupňovaném sebevědomí připraven k rozbití onoho řádu, v němž člověk nestál sice nejvýše, za to však pevně. Znamená tedy Comte mezník ve vývoji doby. Jím počíná se věda moderní v plném smyslu toho slova. K té době lze také datovati vznik moderního člověka s plnými jeho znaky. Cílem byla moc především nad přírodou. Je tedy užitečné sledovati, kam v tomto cílení věda došla, a je-li opravdu dnešní člověk nejmocnějším v přírodě (ve smyslu závěrečné věty Comteovy "působení lidské na přírodu, ještě tak nedokonalé, se projevilo úplně teprve u moderních lidí"), či spíše, jak dalece je příroda determinantou jeho moderního ducha.

Touha po moci v přírodě, která se projevovala již několik století, přecházela z původní baconovské "interpretatio naturae", kdy homo sapiens se domníval, že bude pro něho důstojnější i užitečnější, přiřadí-li se k svému objektu, načež znaturalisuje projev ducha sám o sobě, a zobjektivuje-li sebe jako zobjektivoval přírodu. Moderní člověk bude ovládat přírodu, moderní člověk však bude ovládat i svého druhu, kterého proto postavil do přírody (moderní člověk konkretisuje individualismus), vládnout bude soustava pozitivní, t. j. přírodní, protože věda theologická v této době nebude s to zaručiti pokrok a pořádek (režim), 2) jak se praví v positivistické hantýrce. Naturalisace duchovních hodnot byla potřebná pro charakter t. zv. moderní vědy, byla jejím synonymem i cílem, a atmosféra, kterou vytvořila, se stala živnou půdou idejí, které ovládly XIX. století. Idejí nad jiné praktických.

Už Bacona znudila neúčinnost pojmové kontemplace a začal mluvit o království člověka. Chtěl, aby vědění bylo mocí. Čím větší bude tato moc v přírodě, tím mocnější bude rozmach kultury. Comte tudíž kodifikoval Bacona, avšak jeho způsob, jak bojovati o království člověka a jeho suvereního ducha, dovedl zajistiti vědě XIX. století netušený zájem co do prosperity, onen zájem, kterému odpovídá touha člověka po vládě nad přírodou, a zájem, kterého si oficiální věda XIX. století plně zasloužila.

Pro ten účel se zajistila "svoboda" vědy, aby nerušená hledala nové cesty, pro ten účel se vytýčil pokrok vědy, aby ani jedna z cest nezůstala nevyužita. A při tom "interpretatio naturae" ať ve jménu "království člověka" nebo ve jménu "kulturního rozmachu" přivedlo k nebývalému rozkvětu přírodní vědy a duchovním vědám přineslo jeho touhy po "spolehlivé objektivitě".

Vědecký objektivismus ve smyslu, v jakém se stává požadavkem sociologie počínajíc Durkheimem a končíc Maxem Weberem, je důsledným pokračováním sociologie Comteovy, je tudíž v duchu doby a je naturalistického původu. Není naopak objektivismem ve smyslu vášnivé pravdomluvnosti, která vždycky předpokládá existenci svědomí. Objektivismus moderních duchovních věd je odchodem z jejich vlastních oblastí (nejenom po stránce způsobu, nýbrž i po stránce předmětu), je nejpříkřejší vyloučení kontemplace, je převádění zájmu na průměrnost a prostřednost. Předmět duchovních věd je zkreslován, aby jeho poznání vyhovovalo způsobu, jakým má být poznán. Metoda deformuje obsah. Objektivní poznání nezavazuje subjekt, je nanejvýš závazné samo sobě, majíc si státi autonomně jako si stojí jevy i jednotlivosti v oblasti přírodních věd, nezodpovědné sobě navzájem a ne-zodpověditelné se strany subjektu.

Poměr badatele k jevům přírodním se tedy stává ideálem i pro oblast duchovních věd. Exaktnosti přírodovědecké methodologie se má docílit i v kulturních vědách. Proto v objektivistické methodologii převládá nejracionálnější a nejduchaplnější (životu nejméně zodpověditelné). Z přírodních věd je vzat nejvyšší ideál nehodnotícího soudu. Nehodnotící (wertfrei) věda se neptá po pravdě (na kterou si činí v prvé řadě nárok lidský hodnotící soud), nýbrž po skutečnosti. Nehodnotící věda Weberova má být Wirklich-keitswissenschaft. Poznání sociálních jevů není tu rozdvojeno v ja-kési své vlastní podstatnosti, nýbrž skutečnost vědecká se liší od syrové funkcionelně. Je prý jakási organicky lidská chyba v pozorování i v poznání.

Taková věda tedy nemá velkou zodpovědnost. Max Weber si určil za úkol toliko "poukazovati na problémy, nikoliv poskytovat řešení".³⁾ To tedy věda neváží, nerozsuzuje, to dělá lidská vůle buď podle osobního světového názoru nebo podle vlastního svědomí i chuti. Empiricko-objektivistická věda neučí, co člověk má dělat, nýbrž ukazuje jenom, co umí, a podle okolností, co chce.

Tak se buduje v moderní duchovní vědě jakýsi komplex lidské slabosti, méněcennosti, aby se podle starého baconovského "věda je moc" vybuodovala jakási nadosobní síla, aby tam, kde je nedostatek absolutního soudu a jistoty (po vyloučení metafysického), byla postavena pevná jakoby neměnná definitivnost kausálního empirického soudu.

Je však jakýsi rozdíl mezi přírodovědeckým poznáním, které odděluje subjekt od objektu do té míry, že brouci nezkoumají brouky, a vrabci vrabce, má-li se v této pracné konstrukci oddělit zkoumaný jev sociální od zkoumajícího člověka, protože i nehodnotící duchovní (kulturní) věda bude mít co dělat vždy ještě s hodnotícím soudem (Werturteil) jako s pokorně zpět se kladoucím novým předmětem empirického poznání. Skutečností nebude toliko noetický pojem "jsoucího" (seindes) protože předmětem bude i pojem "majícího býti" (sein sollendes).

Proto empirický objektivismus může být vyložen jako nejhodnější noetika současného indiferentismu, eunušského názoru na život a jeho cíl. O hodnotách a o úkolech v empiricko-objektivistické terminologii nelze mluvit. Jsoucnost v tomto pojetí je "takové a ne jiné". Možnostmi, které nám moderní sociologie poskytuje, ovšem pravdu tak snadno neodbudeme. Skutečnost naproti tomu k definici víc nepotřebuje.

Max Weber si jistě nejvíc zakládal na tom, že rozdělil člověka na myslícího vědce a chtějícího člověka. Vědec jde napřed a myslí. Tam, kde přestane, začne mluvit člověk. V tomto rozchodu cítíme, jak takový vědec je ve skutečnosti pronásledován stihomamem. Je to chudák. Nevěří svému okolí, bojí se, aby nebyl otráven, aby mu nebyly činěny úklady, nevěří nakonec ani sobě, i sám sebe by mohl otrávit, což kdyby začal mluvit jako člověk tužeb a přání, což kdyby se v něm probudil a převládl tento atavismus? Ten vědec je však přes to úzasně sebevědomý, po vznešený; přírodovědec je na tom líp, nemusí se povznášet nad své brouky, sociolog však vždycky nad svou společností, která ho kdysi vyplivla do této nešťastné oblasti poznání (nad ni víc neexistuje) nebo která - a to je horší - ho žmoulá v dásních, jimž před tím opatrný vědec vytrhal zuby.

A dále: empirické sociologii vadí určitá variabilita "vnitřního hodnocení" (onoho, nad které se chtějí objektivně empiričtí sociologové povznést), a ovšem i neuniformovanost, nedruhovost v oblasti ducha naproti nomothetické oblasti přírodovědecké exaktnosti a stabilisace druhů. Max Weber ji nahrazuje typem. Aby mohl jako entomolog rozdělit svou říši brouků na rody a druhy, tak Max Weber tvoří ideální typ, hledá všeobecné prvky, vylučuje nevšeobecné prvky, pracuje s preparáty duchovní konstrukce. Objektivně empirická věda se nedostává dále než k formalistickému stanovení. Tento sociolog se ptá po formách a institucích, jev je mu souhrnem těchto forem a institucí, jeho pohled na sociální jev je úzkostlivě kontrolován jím samým, aby byla mezi ním a jevem dosti široká mezera, aby mohl pozorovat

jako pozoruje přírodovědec. Empiricko-objektivistická sociologie se stále ptá: jsem-li pak teď podoben přírodovědci a zacpává si nos, aby k němu nepronikl žádný subjektivní zápach zkoumaného jevu, aby žádná ideologie, žádné hodnocení ho nepřitáhlo do nebezpečné blízkosti objektu a nenadneslo jeho úsudek.

Moderní sociologie, jak je formulována v poslední fázi své methodologie, se zbavuje filosofických kategorií, které v své sociální použitelnosti jsou jako by potřebné ve společnosti. Stejně takový pohyb se dál v odůvodňování pozitivismu, který se zbavoval kategorií metafysických, absolutismu nadempirického. Dnešní sociologie chce být tedy v poměru k filosofii právě tím, čím byla filosofie pozitivní v poměru k metafysice.

"Objektivně platné" není ještě ve smyslu empirického objektivismu skutečné. Objektivně platné odpovídá na př. v národním hospodářství pojmu "hospodářského významu". A to vše je přirozeně hodnotící, protože je podloženo předsevzatou ideou. Idejí se empirismus střeží velmi úzkostlivě. Skutečnost má se k ideji jako lože k Prokrustovi. Bylo by třeba ji mrzačit. Empirismus však postřehne na skutečnosti toliko její formu - co tedy mrzačit na této formě, je-li samotným ložem (Prokrusta mějme za ideu)? Ovšem - namítne pan sociolog - odmítne-li se ve vědě "mající býti", neznamena to ještě, že se bude toliko popisovat, že se nepostihne určitý význam.

K vysvětlení toho použil Max Weber historie. Na historii však se ukázaly nejzřetelněji vady empirického objektivismu, zde právě bez hodnocení nepoužitelného. K vůli singularismu historie připustil Weber, aby bylo odlišováno významné od bezvýznamného. Weber tu kladl důraz na rozumění skutečnosti, které v sociologii a v národním hospodářství toliko připouštěl. K tomu, abychom rozuměli Caesarovi, nemusíme býti Caesarem, tak nějak to říká. Mezi Caesarem a historikem není třeba té izolace, jakou má být oddělen sociolog - řekněme - od politické strany. Vybrání si Caesara, jakožto určitého významného thematicu (na rozdíl od nějakého Caesarova vrstevníka - bezvýznamného), je dáno samo sebou, je dokonce před dějepisnou heuristikou a pro historika nemá onen význam, který musí tomu přiložit ten, kdo se bojí nejmenšího stínu hodnocení nebo předsevzaté ideje. Isolaci historika vůči zkoumanému thematicu Max Weber nepostřehl a k vůli jednotnosti své methodologie ji musil požadovati. Jiní empirikové, velmi blízcí weberovskému objektivismu, na př. Sorokin, v důslednosti zdůrazňovali prožití podobné dějinné události, jakou právě zkoumají. Sorokin se cítil oprávněn psáti svou "Sociologii revoluce" proto, že prožil ruskou revoluci 1917. Zde už nejde o objektivistickou izolaci vědce od thematicu (abychom rozuměli revoluci, musíme ji prožiti), nýbrž o naivní, za to však důsledný empirismus, který potřebuje opět charakter naturalistické vědy, kde badatel činí pokusy, nebo kde se může kdykoliv vrátit k potvrzení určitého pravidla nebo zákona. Poznatek v historii se tvoří podle Maxe Webera kausálním vztahem mezi historicky stanovitelnou, lidí ovládající ideou a onou historickou skutečností, z které lze abstrahovati ideální typ. I v historii jest pracovati s typy, které nahrazují ve formálním (kausálním) pojetí empirismu jakýsi obsah. Idea se má od skutečnosti odloučit. Pro objektivně-empirickou vědu je to nutné. Ideu, dokud ji věda bude zkoumat jako autonomní skutečnost (moderní věda cítí stále v "idei" konkurenci a chová se k ní povýšeně), musí oddělit od jednotlivin, které jsou jedině pozitivní, t. j. poznání nutné.

V historii však bude proti tomuto empirismu odpor největší. Historie nemůže býti dovedena k pouhému formalismu, institucionálnímu, k jakému se dá lehce svést sociologie. V historii nelze odlučovati ideu od skutečnosti jako v sociologii, která konec konců vystačí s popisem institucí, vycpaným nanejvýš "psychologickou introspekci". I mezi vědami panuje určitá vznešenost a mluveno starými slovy Cervantesovými i dnes je dějezpýt ještě "matka pravdy, sokyně času, uchovatelka činů, svědek minulosti, příklad a pokyn přítomnosti a výstraha budoucnosti".

Duchovní vědy nevystačí s pravidly věd exaktních. Zoologie, mineralogie a j. budují systémy podle druhů, indukci dospívají k zákonům, k rodům, čeledím, kdežto oblast duchovní vědy nesnese rozklad jevů, jak si ji představuje Max Weber, neexistuje v ní vztah reality k ideji. Historie je empirická v jiném smyslu - avšak proto, že neabstrahuje a nezobecňuje.

Historický soud spočívá právě v tom, že se spojila představa existenční s pojmem, jak ukázal Croce. V historii se hledá obsah.

Sociologie jako samostatná věda byla Maxem Weberem přivedena ad absurdum. Byla přiblížena exaktnosti přírodních věd, avšak vzdálena oblasti, v které plane vašeň ducha.

Hodnocení je neodlučitelné od existence, protože jsoucno není indiferentní. Předmět přírodovědcův je jednotlivinou obecnosti, je tu toliko formální vztah subjektu k objektu. Tam, kde je třeba i deduktivního

postupu, není indiferentismu. Přírodovědec hledá zákon, duchovědec má zákon znát, může jej znát, zná jej. Vášně života ovládá člověka v soužití s bližním. K soužití patří i věda. Není indiferentního soužití. Nebývalé vyzdvižení vědy, ne jako *contemplatio rerum*, nýbrž jako sebevědomé gesto kulturního rozmachu a panství nad přírodou, mělo být zároveň pevným bodem atomisující se oblasti ducha. Věda má udržeti člověkovu ústřední postavení v kosmu, má odpovědět na otázku, co vlastně je, má podati definici objektivně platné skutečnosti. Svět má být vědecky řízen.

Je tudíž poněkud paradoxní, jestliže moderní vědou tohoto světa je právě věda Maxe Webera. Věda, která vytvořila nejpřísnější izolaci mezi životem a teorií, která prohlásila absolutní nezájem vědcův na tom, co by mělo být. Tato věda že by měla odpovídati náladě doby? Nemluvme zatím o tom, mohla-li by být tím, co ohlašoval Comte a co od ní moderní člověk chce.

Věda objektivní, empirická, nehodnotící a pozitivní s tradicí vědy Comteovy a Durkheimovy oddělila především sociální jevy tak, aby jejich noetický charakter co nejvíce odpovídal jevům přírodním.

Methodologie přírodních věd je jim ideálem. Je to dávná baconovská touha. Vyložili jsme k tomu i motiv touhy po moci.

Stejně tak jako jev byl izolován i badatel. Byl vyvýšen nad člověka, bylo mu dáno povýšené místo, s jakého má podávat své diagnózy, "jak tomu skutečně je". Badatel ostentativně prohlašuje, že jiného zájmu než vědeckého nemá. Je indiferentní, nezasahuje, neradí, jaké to býtí má, je zahalen v nymbus vícecennosti a povznešenosti. A tento badatel vskutku odpovídá své době. Neboť tato doba bez řádu, plná změtených názorů, nejednotná, udržovaná v pořádku všemožnými režimy, v níž smí hlaholit kdejaký hlas, jen je-li dosti silný, doba myšlenkové lenosti, ochablosti ducha a nestatečnosti, tato doba se odráží v indiferentismu vědy objektivní, empirické a nehodnotící.

S vyšší polohy vědecké vidíme, jaký svět je, vědec však je neúčastněným divákem. Každá víra je vyloučena kromě víry, že jedině bez víry lze dospět k obecně platným výsledkům.

Weberova sociologie zná jen předmětné hledisko. Obrací pozornost toliko k jednotlivin tříští systém duchovních věd do konglomerátu samostatných vědeckých disciplin, i když mechanistickým hlediskem totality spjatých: sociologie města, venkova, práva, politiky, mravnosti atd.

Wirklichkeitswissenschaft odpovídá v podstatě liberalistickému názoru. Proto uzavírá období apathičnosti a indiferentismu. Není objektivní ve smyslu nadideologickém, protože je sama ideologií svých indiferentních skrupulí.

A konečně, kde je záruka, že sociolog dovede dosáhnouti odloučení od pozorované skutečnosti, od zkoumaného předmětu a že nepropadne svému nejnižšímu pudu - své víře? Věřu že by měl býtí t. zv. empirický objektivismus důslednější v svém napodobování methodologie přírodních věd! Tam je onen ideál objektivismu, kde člověk není vázán žádnou předsevzatou ideou a pozoruje - řekněme - 300 vrabců v klidu a bez záru zaujetí. K 300 lidí však má sociolog intimní vztah. Řekli bychom tedy, že by bylo nejlépe, aby oněch 300 lidí zkoumal vrabec. Cesta k "věděni je moc" se končí tedy sociologií Maxe Webera.

Z moderní vědy zároveň mizí její starodávný štít moudrosti, pravdymilovné a pravdymilovné vznešenosti. Stačí z povzdálí ohledat skutečnost a objektivně-empirický sociolog je spokojen, zjistil-li jako přírodovědec, kolik má jev noh, kolik zubů a má-li krovky. A jako učenlivý žák Mefistofelův tuto vědu pochvalu: "Toť praktické, i hleďme se! To tělem duší při tom jsem, Neb co je černé na bílém, to ve vše se domů nese!"

1) V dalším bude mluveno o člověku a vědci. Max Weber přes to, že jako vědec založil vědu nechtějící reformovat, založil ještě jako "člověk" politickou stranu liberárně sociální (nazývala se národně sociální).

2) Náhradou řádu je režim. Režim může býtí náhodně uskutečnitelný, spíše však je to omezené násilí.

3) *Gesammelte Aufsätze* str. 148.

Český spor o t.zv. objektivismus

Řád 1933, roč. I., č. 4-5, s. 279-281

Českou vědu, pokud jsme hledali její jednotný charakter, jsme mohli do nedávna určití positivismem. V tomto smyslu jsme mohli naléztí její určení, ať v positivismu stanula či z něho toliko vycházela. Došlo však i u nás k překonání positivismu a v hledání východiska v dalším vývoji české vědy se řešily především spory methodologické. A tu v odpovědi na otázku, jaká má býtí věda, se již podruhé vyskytlo

jméno německého sociologa Maxe Webra. Bylo tomu tak v obnoveném sporu t. zv. školy Gollovy a sekty Masarykovy, který dále vedl s prof. Pekařem Dr. Slavík, a v diskusi podněcené metodologickým stanoviskem Dr. Jana Mertla v jeho knize " Politické strany, jejich základy a typy v dnešním světě." Metodologické stanovisko Dr. Mertla je epigonským přiznáním k empirickému objektivismu Maxe Webra (vykládáme jej na jiném místě tohoto čísla).

Proti tomuto pojetí vystoupil prof. Rádl, protože chce od sociologie "nikoli akademické výklady, nýbrž potřebný návod". Chce "poučení o otázkách, které na něho dorážejí při všelijakých příležitostech". S tímto vulgárním stanoviskem Rádlovým se setkáváme v posledním čase nejenom v sociologii. V stejné době chtěl, aby mu takovým způsobem sloužilo umění, z tohoto titulu zavrhl v svých Dějinách filosofie celou starověkou a středověkou filosofii. Rádl prostě chce nadělati ze všech oblastí ducha návody, a to, jak bylo patrné, nikoli návody vznešenosti, nýbrž návody prostřednosti, nivelisace a popularisace. Správně se Mertl bránil tím, že by pak mohla každá politická strana uplatňovati nárok na svého sociologa, na svého umělce, na svého filosofa. (Podobný nárok na svého historika uplatňoval Slavík). Co může vůbec dělat vědec než "sloužit vládnoucímu neb jinému systému?" odporoval Rádl Mertlovi. V tomto střetnutí je však právě rozdíl pojetí "služby systému". Je dnes vládnoucí světový názor nebo systém, kterému by měl sloužit vědec, jako sloužil Plato nebo sv. Tomáš Akvinský nebo kterýkoliv jiný veliký duch? Objektivismus, ať noeticky nebo metodologicky vzato, byl požadavkem všeho myšlení, i onoho sloužícího, protože hledal pravdu. Předpokládal však objektivaci ideje i jevu, poněvadž předpokládal jednotu a řád. Avšak dnes je vše rozbito, atomisováno, autonomisováno a individualisováno na nejmenší částičky. Tak vypadá dnešní společnost. Systém politických stran předpokládá tuto atomisaci společnosti, překlenutou pouhou formou demokracie. Demokracie, je-li jednotou, tedy pouze formální, v které žije třísť zájmů a směrů. Není tu tedy možná jednotná věda, která předpokládá jednu pravdu, není možná věda ve smyslu weberovského objektivismu ani ve smyslu individualistického objektivismu (či spíš objektivistické aplikace) Rádlový. Třísť názorů je třísť vědy. Max Weber chtěl postavit základ vědy ad usum roztržité doby. Chtěl vědu, která by poskytovala jakousi jistotu v této společnosti, nebo aspoň jakousi platnost. Max Weber chtěl vytvořit vědu, která by byla ad usum i Emanuela Rádla. I na toho myslel.

Rádl vidí všechno příliš jednoduše. Jeho věda měla vždycky nádech primitivismu. Zpolitování vědy nevidí dříve, dokud se mu neukáže legitimace politické strany. V svém primitivismu se blíží úrovni americké vědy. Podobně chce místo sociologie sociální politiku, místo vědy aplikaci. Tu americkou sociologii si velmi pochvaluje. Je prý praktická, životná a potřebná. Kdybychom snesli její přednosti, nad kterými Rádl plesá, vyšly by všechny znaky, které odjakživa úroveň vědy snižovaly. Americká sociologie je až užasne primitivní a povrchní, protože je většinou pouhou snůškou fakt, pouhou mesologií, naivním evolucionismem, nanejvýš ještě slepeninou toho všeho s t. zv. psychologickou introspekci (kterou si nahrazuje jakýsi vědecký vid do hloubky zkoumaného předmětu). Požadavek aplikace, jak je patrný v americké sociologii (této vědě se v Americe nejvíce přeje) a jak ji doporučuje Rádl, je druhým koncem naturalismu v duchovních vědách.

K Rádlově "bilanční filosofii a sociologii", jak říká, se hlásí i Vasil K. Škrach. Masarykův kritický realism je mu oporou, aby odmítl objektivismus Mertlův, k němuž přiřadil ještě objektivismus J. L. Fischera a A. Uhlíře. Škrach tyto věci spojuje ovšem silně s jménem Masarykovým, kterým se ohání i Rádi, a je proti tomuto objektivismu také proto, že je protitradiční. Na druhé straně však nikde netvrdí, že Masarykova koncepce je protiobjektivistická, ba dokonce zdůrazňuje, že Masaryk rozlišením sociologie theoretické a praktické rozlišoval poznání a požadavky - tedy vlastně podobně jako Max Weber.

Boj Škrachův proti objektivismu české sociologie není však uvědomělý, protože podle něho je sociologie podrážena filosofii, kterou vlastně toliko aktualizuje. Škrachova aktualizace však nepočítá s danou situací, kdy dlužno sociologii považovat za nezbytný ideokratický inventář, který právě ze svého honosného titulu nad-humanistického má pomáhati v orientaci moderní společnosti. Sociologie se však dnes příliš vymkla pozitivistickému charakteru filosofie, je již velmi pozdě chtít ji znovu podržovat a dát se jí aktualizovat. Ostatně sociologie v cizině si ponechává naturalistický ráz svého pozitivistického ražení (až na několik německých výjimek), zatím co filosofie je pozitivismu a jeho naturalistickým důsledkům již mnohem víc vzdálena.

Tak jako se zastal Škrach Rádla, chrání Mertlův objektivism prof. In. A. Bláha. Domnívá se, že sociologie má plně právo odpoutat se od hodnocení, od filosofie. Že jde jen o poznání a rozumění skutečnosti. Ubránění se filosofii znamená uchránit vědeckost sociologie. Vzhledem k tomu, že

sociologie se nesmí uzavírat aktuálními problémům, ba naopak sociologové se mají dokonce pokoušet "o vybudování sociální technologie, aktivně do otázek dneška zasahovati," rozpůlil prof. Bláha člověka sociologujícího na sociologa (vědce) a na filosofa. Neodlučuje tedy filosofii jako přítěž, jako to činí Mertl. Sociologové ("naši mladí sociologové," říká Bláha) mají přece "svou filosofii vedle neosobní sociologie, a tak jako vědecké poznání představuje jednu z podstatných podmínek úspěšného a úspěšného jednání," tak jejich filosofie "přispívá k zorganizování a zlepšení života ve smyslu jejich filosofických ideálů".

Vidíme v snaze Rádlově unifikovat vědeckého člověka s jeho zájmem o poučení s jeho pláčem, radostí, smíchem a bolestmi (tak nějak to říká v Děj. filosofie) a v snaze Bláhově vědeckého člověka přesně rozdělit, aby si nezádal ani jako vědec ani jako člověk, a konečně i v epigonsky weberovské interpretaci absolutního vědění - ve všech těchto formulacích objektivismu vidíme zřetelně pokřiveninu moderního člověka, nevědoucího si rady, co s vědou a co se svědomím. Tato bezradnost tu nevyvstává ve smyslu věčnosti, nýbrž spíše ve smyslu použitelnosti. Na vědecké pojetí se více dá, proto bylo povýšeno, a kdykoliv někdo chce něco v dnešní společnosti "organizovat a zlepšovat", má jeho filosofie větší chance, může-li se opírat o "poznání vědecké". Tak vypadala i lidská stránka všech objektivistů. I naši objektivisté (stejně jako Max Weber) jsou pracovníky v liberalistických a socialistických stranách (Bláha i Mertl), protože to jsou ložiska indiferentismu. Odpor Rádlův a Škrachův proti objektivismu je pak jen jinou interpretací použitelnosti vědeckého poznání v aplikaci.

Referátem o českém sporu o t. zv. objektivismus jsme chtěli jen doplnit náš článek o moderní sociologii v tomto čísle. Na indiferentismu epigonů Weberových není nic zvláštního. Mladá česká věda, dokud jaká je, se podřizuje své době, jejím potřebám, a ti kdož s jménem Masarykovým proti ní vystupují, zapominají, že vědecká vášnivost Masarykova vyplývala z boje, z jiného prostředí, z vášnivé doby. Vášnivost Rádiová je však příliš vyseptalá a vulgární, než aby mu na ni mladá věda nalítla. Mladá věda? V čem našla svůj úkol? V čem projevila svou odvahu? Fr. Faifř, který se účastnil také diskuse o objektivismu, (sám zarytý pozitivista) odbyl tuto mladou českou sociologii: "Tedy k čemu ta němohra. Na to stačí knihovník, archivní úředník nebo asistent a ten mi také přinese materiál." Mladá česká sociologie už nekouše.

Tři cesty k agrární ideologii

Rád 1933, roč. I., č. 8, s. 459-472

Na politickém procesu českého národa v posledních padesáti letech je zúčastněno hnutí, které si vzalo za úkol probudit a zorganizovati zemědělskou vrstvu národa k jednotnému aktivnímu a činorodému postupu. Toto hnutí, které je svou silou rovnocenné hnutím, postaveným na základě ideologie socialistické, odůvodňuje svou existenci a oprávněnost konkrétním programem a snahou uspořádati společnost podle jistých vlastních zásad, vlastního vymezení lidských úkolů a tendencí, a kritizuje sociální i hospodářskou skutečnost svými názory i postuláty. Je poněkud nesnadné kriticky vyložit podstatu této ideologie, protože nebyla vytýčena a předložena tak souhrnně a jednoznačně, jako theorie socialismu nebo některé jiné politické ideologie XIX. století. Je to především pokus po vítce český, občas formulovaný spíše konkrétními a časovými úkoly a požadavky, takže chceme-li vyložit, co je základem velkého politického hnutí agrárního, musíme vybrati z nesoustavných a dosud pevně neskloubených názorů některých význačnějších vůdců a theoretiků tohoto hnutí základní myšlenky a k jejich sestavení učiniti několik poznámek. Z konkrétních nápadů této nesoustavné ideologie se musíme snažiti teprve vyvoditi obecné závěry a případně i směr, kterým se ubírají v důsledném domyšlení.

Vybereme z nich tři nejpozoruhodnější a nejkonkrétnější směry, které, navazující na sebe a prolínající se, tvoří jakousi souvislost a sounáležitost. Jsou to především názory původce myšlenky selské organizace – Alfonse Štastného, za druhé selské mudrosloví spisovatele Josefa Holečka a konečně pragmatické výklady největšího vůdce zemědělců Antonína Švehly. Vedle zařazení jejich myšlenek v soustavě doby, z níž vyrůstají, budeme hlavně sledovati jejich souvislost ideokratickou, která jest položena asi takto: důsledným atheismem Štastného, prvenstvím člověka před Bohem ve výkladu Holečkově až v mythologickém zbožnění agrárního emblemu: půdy.

Agrární hnutí spočívá na společném základě politických ideologií XIX. století. Hlediskem racionalistického utilitarismu jsou určovány požadavky, měřeny a váženy hodnoty, jednotlivé části

společnosti jsou připravovány a určeny uznávati svou prospěšnost za jediné měřítko pro pořádání života státu a společnosti. Rozum jest zabalen do účinné slupky prospěšnosti, kterou pro sebe proklamují všechny částky rozpadávající se společnosti. V té době se již nemyslí na celistvost a jednotu lidstva, na celého člověka, noví vůdci myslí jen na své lidi, na moc nástrojů své právě vymyšlené ideologie nesplněných nároků a bojovných programů. Společný původ těchto ideologií je v ztrátě víry, v ztrátě lásky k člověku skutečnému, v člověku vykonstruovaném, osamoceném a pyšném vlastní samolibostí. Je to v době vlády měst, sídel rozumu a vzdělanství.

Města potřebovala k ukončení vítězného zápasu rostoucí massy dělnictva stejně jako dosud opodál společenského dění stojícího sedláctva. Liberalismus, který je typicky měšťanskou ideologií, je formou pro uvolnění dělnických a selských mass. Liberalistické měšťanstvo osvobozuje sedláky, z liberalistické kritiky feudálního hospodářství vyrůstá kritika socialistická. V té době se také dovršuje diferenciaci společenských skupin, jedna skupina předchází druhou v nárocích a tak, jakkoli kvas doby vycházel z jednoho bodu a z jednoho stanoviska, jednotlivé požadavky přecházejíce v neskromné prvenství, staví se ostře proti sobě. Politické stranictví licituje bédnost a žalostnost svých zájmových sfér, programy tříd akcentují pathos nesnášenlivé touhy po moci. Vzniká paradoxní situace, v níž tím větší nárok na prvenství v společnosti a její obrodu se žádá, čím více se zdůrazňuje bída třídy. Ve společenské struktuře nastávají přesuny, které se stávají statistickou oporou třídních a nacionálních ideologií. Ubývání porodů zvyšuje mezinárodní napjetí, vyliďňování venkova a přelidňování průmyslových center ostří třídní protivy.

V takové situaci vzniká a mohutní v některých zemích ideologie a politické hnutí selské. Dobrý selský reformátor a vůdce byl by však měl vycházeti z ostré kritiky liberalismu. Liberální měšťanstvo sice zbavilo sedláka staré vrchnosti a osvobodilo ho i jeho půdu, avšak uvedlo ho zároveň v svém systému hospodářské nevázanosti v nové područí a závislost. Ukázalo se to hned na počátku jeho svobodné dráhy, kdy zemědělství upadlo do těžké hospodářské krise.

Sedlák a jeho půda totiž potřebuje vázaného hospodářství. Potřebuje strážce své tiché práce a ochránce trhu plodů svých polí a statků. Bdělé vrchnosti, v níž se dostává výsostnosti rolnickému postavení. Rolník je svou půdou příliš připoután k vlastní představě státu, který mu za to musí poskytovat potřebné možnosti ochrany. V této době může být jediný selskou vrchností. Musí ovšem býti dobrou vrchností, jak toho žádá dobře strukturálně uspořádaná společnost.

Neboť stále jsou bojovníci a pracovníci. Jako ve středověku i dnes a vždy rolnická práce potřebuje ochrany, protože jen v klidu a míru může shromažďovati a odváděti plody přírody, rolník nemůže sám bojovati ani sám svou práci chrániti, neboť bojovná zbraň není rolníkovým nástrojem. Klid práce a odměna za ni mu musí býti zaručována.

Z těchto předpokladů by měla vycházeti ideologie selské vrstvy a především na to měl pomýšleti selský ideolog. Byl by se ovšem musil příkře postaviti proti ideovým základům nové doby a hlásiti se k struktuře pevným a celistvým řádem semknuté. V některých zemích, a především v naší, vznikla však agrární ideologie plně navazující na uvolnění celistvosti a jednoty společenské, opájející se individuální svéprávností jednotlivce a vrstvy.

I.

Prvním jejím theoretikem byl materialista a volnomyšlenkářský filosof *Alfons Štastný*. Tento urputný člověk, svým zjevem a původem, činností i filosofickým základem připomínající Karla Marxe, se stal po nezdařených studiích statkářem v jihočeském Padařově. Jeho náhodná profese zemědělská ho odvedla od filosofie k organisování českého rolnictva. V mladším věku se živil na Voltairovi, Feuerbachovi, Bluntschlim a Renanovi, jejichž bludy zdařile kombinoval s husitskou "žizní po pravdě". Český národ byl na počátku XIX. století v tomto směru opožděn v svém evropském vývoji a v Alfonsu Štastném dostal vyvážení a vyrovnání toho, v čem zůstával pozadu. Štastný byl opožděný český racionalista a osvícenec a jeho materialismus byl ohlasem encyklopedického materialismu holbachovského a lametrieovského. První poučkou, kterou na sebe Štastný upozornil, byl jeho návrh na prvý článek doplnění národního programu: *není Boha*. Tím byl ze všech českých liberálů nejdůslednější, chtěl vésti český národ cestou, které se neodvážil nikdo z jeho prvních politických přátel. Jeho člověčenství pýcha však se vztekala proti každé autoritě, která byla nad *jeho* rozum. "Co člověk rozumem nepojímá, to proň není skutečností." 1) Ve jménu této poučky vyhlásil "nesmrtelný boj proti kněžím neomylným" a dříve

ještě než založil první politickou organizaci rolnictva v Čechách, položil základy prvního českého spolku volnomyšlenkářského. Uspořádání společnosti si ještě představoval podle zřetele "lidskosti" a to lidskosti veskrze materialistické: podle blahobytu člověčenstva. V této materialistické humanitě jsou základy budoucího programu rolnictva.

Jak vyrovnával Štastný pustotu a prázdnotu, zejíci za tímto blahem člověčenstva bez Boha? Odpověď na to vyplývala z jeho přesvědčení, ačkoliv nemohlo být v této důslednosti domyšleno: Člověčenstvo bez Boha je přece říší hrubě animální. Lze na ni tedy vztahovati všechny poučky a hypotézy o říši živočišné. Platí i darwinovský zákon zachování rodu a druhu. Pro tyto materialisty je stát zaopatřovacím ústavem blaha (tj. všim) a jeho účel spočívá v "pěstování lidskosti". Stranu si pak vybírá člověk podle toho, jak se chová k "rozvoji této lidskosti", čili jak se stará o zachování rodu a druhu, k němuž člověk ve společnosti a národě patří. Tak liberální volba a humanismus jsou pak totožny. "Liberalismus je reformační oprava na základě dosavadního zřízení. Ne revoluce, ale vývin svobody občanské, která spočívá v lidskosti – ale chce při tom zachovati úplný pořádek státní a občanský, Avšak žádá-li toho nevyhnutelná potřeba k vývinu svobody, nebojí se revoluce. Liberální strana se zasazuje za svobodu každého člověka vůbec nejen v národě, státu, ale ve společnosti vůbec. V tom spočívá ten neustálý pud liberálce bojovati za svobodu jiných, za svobodu celého člověčenstva, aby tak svoboda státní tím více byla zabezpečena veškerým člověčenstvem." (Polit. strany u nás a jinde. 1873, s. 22-23.)

Liberalistické a humanistické založení jeho světového názoru můžeme sledovati i tehdy, když budoval program agrárního hnutí. I když jeho činnost je velmi chaotická a myšlení překotné, takže dovedl brojiti proti stavům a přivolávatí politické strany, hned však zase úplný opak, nebo jindy zdůrazňovati "sociální" strany na rozdíl od "politických", jednou býtí "atheistischer Kosmopolit" a za chvíli odpůrce internacionalismu, přece i tehdy, když se slovně obrátil proti liberálům, nezbavil se již oněch předpokladů, za nichž je liberalismus možný a nutný. Byl to člověk urputný a bojovný, bojující spíše se zápaem rozumu (kterým chápal a hledal svobodu a skutečnost) než se zápaem srdce. Byl nepřesvědčitelný, rozumem nepřesvědčitelný, ať to zní sebe paradoxněji – protože rozum, který mu zůstal oporou po celý život, nebyl nějaký rozum všeobecný, rozum nastolený na místo víry, nýbrž jeho rozum, vlastní rozum Alfonse Štastného.

Když opustil úvahy vzdálené "politika od řemesla, prohánějícího se na koni vysoké politiky", dokonávala před jeho otevřenými očima a nepředpojatým rozumem politika Staročechů, která byla přirozeně pro všechny opožděně české liberálce a svobodomyšlníky těžkým hříchem na pověsti českého národa. Dosud byli Češi nazýváni německými demokraty národem feudálů a zpátečníků. Za takový národ se Štastný hluboce styděl: "Či jest s podivením, že chtějí Němci vládnout u nás také proto, aby takovíto živlové mezi námi nedotřeli se k veslu vlády? V tom kuse jim vskutku nemohu míti za zlé, přejí-li si nadvlády, pokládajíc Čechy za národ klerikálů a feudálů? Či, co pak jsme učinili k očištění se z tohoto podezření? Nic. Dejme Němcům dostatečnou záruku své svobodomyšlnosti, a odzbrojíme aspoň část jich." (Polit. strany u nás a jinde, s. 52.) Alfons Štastný za sebe již jim dal tuto záruku a národ jim ji měl dáti prvním článkem nového programu: není Boha. A národ bez Boha měl ztratiti v šedi kosmopolitismu i svou podstatu: Ich bin kein Tscheche, ich bin kein Deutsche, ich will ein Mensch sein.

R. 1873 zahájil svůj útok proti Staročechům spiskem "Politické strany u nás a jinde". Svou zlobu v něm vystupňoval výzvou: "Chci míti roztržku, chci míti strany: Ta dosavadní trpná sjednocenost národa se mi dokonce nelíbí." Takové byly tedy přípravy pro koncepci agrárního programu.

Rozum Alfonse Štastného spočinul na jedné části pozemského blahobytu, na jednom druhu a rodu animálně představované společnosti lidské, jenom na jedné části opatrovatelů chleba, jejíž existenční minimum začínalo nejmenší hranici 100 měřic půdy. Co bylo pod ní, nebylo zahrnuto, protože šlo přece o minimum blahobytu a co bylo příliš nad ní, to přece v materialistickém schematu dělalo českému národu feudální ostudu. "O blahobyt latifundistů nepotřebujeme se obávat. Také zle nebude těm zemědělcům, kteří na malém majetku svém z největší části si vyrobí to, co pro svůj dům potřebují a mají mimo to ještě nějaký výdělek vedlejší. Takovému zemědělcovi nezáleží na ceně výrobků hospodářských, jichž vůbec neprodává. O tyto drobné zemědělce tedy netřeba míti přílišnou starost, těm se nestane ničeho. Jinak jest však s tou střední třídou zemědělců, se sedláky a s jejich budoucností." (Normální ceny chlebovin, 1911, s. 3.)

Avšak selský stav mezi socialistickým chalupnictvem a kapitalistickým velkostatkářstvím - vykládá - nesmí být chápán jako zbledlá, nýbrž majetným stavem, jenž je si svých práv a povinností dobře vědom. Musí mít tolik, kolik k blahobytu potřebuje. A Šťastný povyšuje myšlenku o funkci stavů, kterou ještě před několika lety s opovržením odmítal jako nemístnou v politice. Odmítá i demokratismus, který ještě nedávno se mu zdál hodným oběti, odmítá i liberalismus a socialismus jako spásná hesla. Žádný tento -ismus nezachová selský stav. Spása leží ve veliké straně agrární. Jak jí však dáti rysy velikosti? Společenská vrstva, o níž se chce Šťastného program opírat, jest nejvyšší šestou částí obyvatelstva zaměstnávajícího se zemědělstvím: Imponuje mu rozmach dělnického hnutí ("Čiňte podle těch, již rostou, již se povznášejí a to jsou dělníci." Selské noviny 1893, s. 254), avšak bojí se zahrnouti v rámec svého hnutí pojem rolnické obecnosti, protože pak by se staral "o zájmy, tuze rozšířené a namnoze nás se netýkající a to je nám na úkor". Jeho starý základ materialistický ho poutá příliš k hrubému počtu měřic a myšlenky hmotných zájmů politického stranictví se nikdy nevzdal.

Takto materialistický typ má být nositelem státních a společenských ideí, má tvořit nadstavbu společnosti, má uplatňovat své determinované schopnosti: "sedlák je živel demokratický, protipanský, protiaristokratický, živel bojující pro vládu v zemi a státu a proti vládě a vrchnosti." (Selské noviny I. 4.). Sám ztotožňuje se s takto rehabilitovanou vrstvou, snaží se jí vnuknouti potřebné sebevědomí, přidržit ji na oněch 100 měřicích nezvyklou něžností a vroucností, která v jeho drsných ústech skřípe: "Sedlačina vám musí být svatou, milou, drahou." Je v tom obsažen i kus jeho lidského osudu. Původně ranhojič nemohl si zvyknouti na padařovskou samotu, neboť jeho touhou bylo věnovati se přírodním a filosofickým vědám. A když si konečně zvykl, našel v selském povolání popud a oporu své podnikavosti a ospravedlnění své filosofické strohosti. Pořídil si "pořádný život selský" a nechal "pány vést život panský, pokud jim to šlo". Týmž pánům, kteří si v r. 1848 uvolňovali sedláky a od nichž se učil Alfons Šťastný užívatí rozumu, ukazuje mez, která se mezi jeho a jejich způsobem postavila: "Pánové z města. Kdybyste jenom týden měli žít na vsi a snažeti to, co snašíme my, věšeli byste se na nejbližších stromech anebo byste sebe a ty ostatní házeli dynamitem do povětří." Z tohoto sebevědomí mluví touha po blahobytu vlastním a všech statkářů, závist bez vědomí o strukturální skutečnosti národa a státu.

II.

Avšak jinak v programu Šťastného nemohlo být. Jeho selství je typ materialistický, fikce vrstvy, která má žít beze všeho dalšího jen z této materie – půdy, která nemá ještě své mystické povahy, jaké se jí později dostává u jiného ideologa selství *Josefa Holečka*. U Holečka je to duch, u Šťastného toliko hmotnost symbolisovaného selství. Bezduché blahoslavenství pozemské.

Přes to však předpoklad této hmoty byl nutný pro další vývoj agrární ideologie. Šťastný ukázal látku, Holeček jí dal oduševnění. Dal strohému typu, který chce své člověčenství a svou materiální důstojnost, ethické oprávnění. Holeček objektivisuje sedláka mravně, a jeho prvenství podepírá jeho pospolitostí, rázovitostí, původností, konservativností a patriarchálností. Šťastný přichází z města do Padařova, a první na čem utkví, je hmota, jeho 400 měřic polí. Holeček odchází ze Stožic do města a myslí na selského ducha jako na čistou a mravnou přírodní sílu.

Oba se dívají na své sedláky z jižních Čech. Holeček je mileneček jejich personifikace. Jeho láska je pohanská. Šumava je mu vila, čarodějka, jeho rodný kraj selské děvče: "v prostém kroji zeleném, blankytném, květnatém nelíčeně vystoupí její plné krásy". Jak jinak zní jeho řeč na rozdíl od skřípavé drsnosti řeči Šťastného! Jak jinak vidí svou zemi, půdu, z které sice nic nevlastní, avšak "voní ti jako matka, i ta prst libě ti páchne. Přitulíš se k ní v důvěře, v lásce – už jsi její, už jsi její".

Srdcem ji pojímá, nikoli rozumem jako Šťastný svých 400 měřic. Nezálostní nad dřinou na ní, nezávidí měšťákům život panský, jako Šťastný, spíše lituje, že oni nemají ten život selský a vzpomíná na ni se stejnou vroucností, byť je od ní odtržen na sebe delší dobu a na sebe delší vzdálenost. Je mu líto, že musí být jejím nevěrným synem.

"Krasavice pojme tě za ruku a dovede tě na některé návrší, odkud bys přehlédnouti mohl celý její domov." Šťastný nařiká nad krušným životem selským, Holeček jej velebí, glorifikuje. Holečkovi sedláci se nevěšou na nejbližších stromech, jako Šťastného, avšak jejich země jim vypadá v kterékoli době svátečně, jeho lidé v polích zpívají, ptactvo zpívá, barvy žijí plným životem. Jejich ideologie vzniká protichůdně. Šťastného vychází z bledosti, Holečkova ze skvělosti sedláka. Šťastného sedláci si činí nárok obroditi společnost a ujmouti se vlády ve jménu své bídy, tak jako proletariát, Holečkovi ve jménu

zdraví a majestátnosti svého stavu. Šťastný vede své sedláky k hmotné hostině s nářkem a závistí, hostina sedláků Holečkových je hned jinak vystrojena, a stolovníci jsou spokojeni s tím, co se jim na stole dostane.

Sedláci Holečkovi jsou totiž religiosní. Symbolem jejich křesťanství se stal Šimon, sedlák cyrenejský, který byl účastníkem na díle Spasitelově. Neustálý předpoklad pro jejich křesťanství jim vyplývá z jejich zaměstnání, z věčného a neznámého procesu přírodního. Proto jejich život jest prost illusí o pozemském životě, jsou resignováni na své stálé, vracející se a pravidelné práci, s jakou orají a sklízají rok co rok, znova a znova. Nemohou nic měnit na tomto procesu, nesou proto odevzdaně jeho strasti, jak byly na člověka uloženy po dědičném hříchu; jejich víra v nesmrtelnost lidské duše roste z vlastního pozorování - jsou nejvlastnějšími dítkami Božími a Božstvím je provanuta i půda, kterou připravují. Ve víře těchto sedláků je úzké spojení ba ztotožnění Boha a přírody; je to víra pantheistická. Postavení sedláka do středu díla Božího porušuje však čistotu křesťanské nauky. Kdybychom abstrahovali od selské resignace, jak vyplývá z pravidelnosti a neměnitelnosti přírodního procesu, křesťanskou dědičnost hříchu, a kdybychom nespojovali primérnost sedlákovy postavení ve světě s obecností nesmrtelnosti lidské duše, vynikly by už v názoru Holečkově prvky pohanské. Samostatnost jeho poznání, nikoliv víra ve zjevení pravdy, pro něho reklamuje i oprávněnost bludu. "Kdybyste mu víry takové nepodali sami vy, kdož chcete být jeho učitelé, on sám by k ní dospěl, sám by si ji utvořil." (Naši I. s. 91.) Kojanovština je takovou úporností českého bludu. Jde o jakési křesťanství selské. Nezáleží tu na tom, jaké milosti v zjevení se člověku dostává, nýbrž jak se víra staví k selství. Neboť selství je primerní, selství je přednější než Božství. Není to pronikání Božství mystickou povahou přírody, nýbrž primérnosti selství se musí podřizovati kterákoliv víra, která dovede selství vyhověti. "Pravdu mají ti, kdo tvrdí, že pohanská víra našich předků v mnohém se podobala křesťanství." Křesťanství prý se ujalo u našich předků jedině proto, že se jim zdálo *náboženstvím selským*. Jednoduše by to bylo lze vyjádřiti tím, že napřed byl sedlák, pak Bůh, že Bůh se nezjevil, nýbrž byl sedlákem nalezen. Původnost víry selské se osvědčila zvláště u českého lidu. Důvěrný poměr takového sedláka k Bohu nevyžadoval žádné okázalosti a obřadnosti ani prostředníků. "eský sedlák prý měl víru protipanskou, protikněžskou a to jej vždy oddalovalo od církve katolické, jejíž hierarchická cesta mu byla cizí.

Holeček oddaluje své jihočeské sedláky od latinského západu, který přináší hodnocení panské, víru shora zjevovanou, kdežto přece sedlák sám k Bohu dospívá, nalézá si Ho a ztotožňuje s tajemstvím přírody, kterou jako člověk sám těžko dovede stopovati a odhalovati. Cítí se slab v své vlastní sourodé selské společnosti, silen však v celku, v národě a stáče, kde nic nedosahuje jeho důležitosti, kde nikdo mu nemůže říci víc o Bohu a tajemství přírody, zrna, zrození, zrání a umírání. Takto přece začíná svůj rozměrný epický traktát "Naši": "Za dvojími horami od nás je rodiště Husovo. Jen přes luka je rodiště Petra Chelčického. Den pěší cesty je k rodišti Žižkovu. Lid naší krajiny jihozápadního kouta Čech prvý se přidal k učení Husovu, prvý za ně strádal, prvý se přihlásil pod prapor Žižkův, prvý pod ním dobýval slavných vítězství, prvý pod ním vykrvácel."

Na tuto dobu českého bloudění, tragického zmatku hledání Boha zezdola, Božství nezjeveného, nýbrž samostatně poznávaného, na sedláku Petru z Chelčic mohl Holeček nalézt oporu selské víry. Husitství je stěžejní doba selského náboženství, husitství zakládá samostatnost prvenství jihočeské duše v národě. Bylo těžko odstraniti fakt, že knížata česká k nám uvedla křesťanství, stejně jako popřít veliký podíl selství na husitském bloudění. Od Zikmunda, krále babylonského, se přiči selzáku v dnešním výkladu českých dějin jakákoliv vrchnost, každá šlechta je mu odporná, a feudální systém protivný selským právům na prvenství v národě. V dnešním výkladu - pravím. Jedině zeman Holeček idealisoval. Zeman je nad průměr zámožný a vzdělaný článek selství a nad to spoluodporný vyšší společenské hierarchií. V něm je proto opora jaderného češství.

Holečkův sedlák nemůže snášeti jiné monarchie leč selské! Sám je monarcha. "Autorita jeho a monarši spočívá na téže osnově názoru na společenský pořádek a lad. Všecko má jako monarcha, ale menší, nesrovnatelně menší." (Naši I., s. 108.)

Tento patriarchální selský řád lze tedy vyložit jen dvojím obdobím: mythologickou hypotézou původního slovanství a husitským výkladem českých dějin. Nositeli slovanského původního charakteru jsou jihočeští sedláci, jimž z něho zbylo dnes ještě tolik, že si můžeme utvořiti ponětí o jejich duševních schopnostech z dob historií nekontrolovaných (Naši I., s. 91.). Z této doby zbyly sedláku vlastnosti národa výhradně "rolnického, myslivého a citelného" a selský monarchický řád s patriarchální vládou

stařešiny, s podřízeností členů rodiny a poslušností prvorozenství. Od doby pak, kdy Bůh sedlákem uznaný vkládá na něho úkol těžký; ale vznešený ve společnosti již rozvrstvené zaměstnáním, společenským postavením a rázem sídliště, stává se sedlák sloupem státu a společnosti. Udržuje staré patriarchální vlastnosti, spojuje obě období, aby se stal nositelem jejich idealisovaných norem. Má vyrovnávat protivy v neblahé krizi a rozháranosti společnosti. Nikdo jiný v národě k tomu není způsobilý. Obrácenou cestou se dostává k materii Alfonse Šťastného: k půdě. Základem státu je sedlák proto, že je vázán k představě vlasti svou půdou, že nemůže přenášeti své bydliště do států jiných, jako dělník-bezzemek, který může podle svých hospodářských zájmů měniti vlast. To je i v Holečkově ideologii nejsilnější argument.

Připoutanost sedláková udržuje i jeho mravní neporušenost. Vázán k půdě, musí jíti životem, jaký je mu dán, musí se podřídit neměnnému procesu přírody. "Naši lidé odolali všemu pokušení žítí jiným životem, než svým vlastním, míti jiné názory než své vlastní, jiné přesvědčení, než. své vlastní." (Naši I. s. 100.)

Přesně vyměřený způsob života selského staví nepřekonatelnou hranici mezi vesnicí a městem. život měšťáků je špatný a sedlák má varovati jeho způsobu. "Útěk do Prahy je tolik, jakoby se lehkomyšlný sedlák dal za živa pochovat." (Selství s. 437.)

Novodobé velké město je extensivní složka společnosti. Jeho neomezeně rostoucí početnost jest expansivní a pohlcující. Naznačili jsme již na začátku, jak jeho prvotní úloha v osvobození sedláka se mění v jeho podmanění. Intensita selského života jí v této době neodolává. Je vydána na pospas technice a expansivě měst, která se stala sídly veškerého státního a národního dění. Města zvítězila a v rozrušené společnosti bez řádu není zábrany v jejich vlivu a rozpětí. Jejich vliv je dnes mnohem silnější než býval kdy jindy. A lid, onen idol romantismu, z nich reprodukuje v svém způsobu a projevu života mnohem více než kdy před tím.

Úsilí Holečkovo však pracuje spíše s představami majícími býti než jsoucími. Svě hráze proti měštům, proti jich zkaženosti a rozpínavosti nestaví již na rozhraní měst a vesnic, jak se domnívá, nýbrž již ve vsích samotných. Dávno již není skutečnosti slovo Kojanovo: "Povolání a život náš nehodí se k tomu, abychom se mnoho zabývali cizími věcmi."

Na sklonku svého život se musil i Holeček přesvědčiti o jiných kořenech zla a bídy: "Mně je známo, že v poválečné době vznikl ve vsích, zvláště blízkých Praze, nový typ sedláků, oddaných duší i tělem hmotě... Propadše materialismu, tvrdnou a hloupnou..." (Selství, s. 414.)

Proti těmto kazům selství chtěl Holeček zřídit jakousi mravní instituci – Selskou radu – ve smyslu svých názorů o nezkaženosti selství. "Selská rada" by pečovala o to, "aby jednotlivé části selství k sobě lnuly, aby nechovaly k sobě ani závisť, ani nenávist, aby spory v lůně selství vzniklé, po dobrém vyrovnávala, aby bděla nad ryzostí ducha, ochránila jej od zhoubných živlů neselských atd.", neboť "lidstvo evropské vzdělanosti, neopatrjíc úzkostlivě svůj zdravý úsudek, zamotalo se do zrcadlového bludiště, kde vidí všecko zkřivené a znetvořené, a dostalo se v něm tak daleko, že již nemůže nazpět a hrne se zoufale před, neboť jiné cesty vyvážnutí už nevidí." (Selství s. 414.)

V takové situaci má býti obroditelskou mohutností selství. Je jedinou cestou k záchraně a běda společnosti, která neuslyší tohoto hlasu! Zhyne, tak jako zašla společnost římská, která opovrhla svým selským jádrem a propadla měšťskému požitkářství, mamonářství a pohodlí. Na měšťskou hypertrofii zašla dosud každá společnost. Selství se musí uchovati nejprve samo sebou. Selství to jsou důležité společné zájmy, které mají zemědělci mezi sebou. Zemědělci bez rozdílu počtů záhonů při chalupě. Selství spojuje domkáře, chalupníka, velkého sedláka, statkáře, zbytkáře – všichni jsou rolníci! To jsou v mravním a poetickém smyslu ti, kteří udržují svou půdu, svou dědovinu v dobrém stavu, aniž vybočili z kolejí, které jim "předepsal starý zákon života", kteří jsou schopni ji rozhojňovat nikoliv blahobytem peněžním, což jest blahobyť židovský, nýbrž úrodou a dobyt看, jak praví Kojan. To jsou ti, jimž půda není pouhou mrtvou realitou, nýbrž ti, "kteří třebas poesie netvoří, ale poesii žijou."

III.

Tak jest uzavřen i dneškem osud lidstva prvenstvím čistého selství. Taková je Holečkova mythologie selství, jedna z cest k agrární ideologii. Šel opačným směrem než Alfons Šťastný, vycházející z naprostého popření Boha. Oba však dospěli k mythu půdy – Šťastný materialismem, Holeček zásadami německé idealistické filosofie a biologického pessimismu Oswalda Spenglera. Ve spojení obou těchto

cest jest praktické uskutečnění agrárního programu a velkého hnutí politického, jehož vůdcem se stal Antonín Švehla, muž kompromisu, neukvapenosti, ideolog bez tvrdošijnosti rozumu Alfonse Štátného a bez massivní moudrosti Jos. Holečka.

Švehla nedospěl k své ideologii uvědoměním věčného čistého selství ani poetickou cestou přírodní líbeznosti. Hnutí, jehož se stal ještě za života Štátného vůdcem, sledovalo směr daný Alfonsem Štátným. Byla to spíše praktičnost, odborovost, a především hospodářské okolnosti, které určovaly budování agrárního hnutí. Důraz se klád především na naprosto konkrétní, netheoretické, organizační základy hnutí. Předpokládalo se, že to další přijde samo sebou. Je kupodivu, jak program je veskrze pragmatistický, i když přiznání k němu je určováno notnou dávkou sentimentálního důrazu. Pozemková hranice selství je už dávno opuštěna, hnutí těch, "kdož vykouzlují úrodu obilí", nepotřebuje už hranice pozemkové výměry.

Alfonse Štátný stojí sice u samého pramene hnutí, o kterém politické dějiny českého národa v začátku století XX. nemohou říci, že bylo malé a málo vlivné v utváření osudu českého národa. Avšak Štátný brzo ustupuje. Jeho úpornost mu přivodila vyloučení ze strany, kterou vlastně založil. Holeček pak se nedostal nikdy do vlivné blízkosti hnutí, byl redaktorem měšťáckých Nár. listů a spisy málo pronikly do selských vrstev, a tak dva hlavní dárci myšlenky se nedostali ani do činnorodého procesu. Praktičtí organizátoři vyvstávají ve vsích blízko měst, tam, kde se zemědělství nejvíce technisuje a život selský urbanisuje, tam, kde sedláci jako v r. 1848 z města čerpali své *uvědomění*, v mizejícím protikladu města a vesnice nabývají svého *sebevědomí*. Z jedné takové poměštěné, technické vesnice je Antonín Švehla.

První úkol nového vůdce (je od r. 1909 předsedou strany) je převést hnutí ze starší fáze staroagrarismu – úzkého hnutí – do druhé fáze. Ideologicky to znamená: Alfonsem Štátným pevně stanovený počet měr obrátiti v ideu, v plastičtější a účinnější mythus – v mythus půdy. Hnutí se musí šířit, růst a upevňovat v konkurenci s hnutím jiných společenských vrstev a ideologií. "Ne již jedinec stav *selský*, ale celá skupina lidí na půdě pracujících, bez rozdílů, zda sedlák či domkář, statkář či chalupník, zemědělský dělník či venkovský živnostník a agrární inteligence, ti všichni cítili potřebu širšího hnutí a zatoužili po straně, kde našli by přirozený střed a útočiště, ti všichni cítili potřebu najíti v agrárním programu bezpečnou odpověď na všechny otázky, jež klade doba, život, společnost. Musili jsme proto jíti k propracování idey agrarismu do hloubky, musili jsme jíti do šířky ve hnutí lidu a dopověděti vše, co bývalo jen naznačeno, tušeno, nebo čemu bylo se pohodlně vyhýbáno." (Zpráva o činnosti republ. strany 1925. s. 19.)

V programu Alfonse Štátného je pouhá časná zábrana liberalistického pozorovatele zemědělské mizerie dvou posledních desetiletí XIX. století.

Sedláci, kteří jdou za tímto programem, jsou ještě získávání hesly protifeudálního odporu, jsou vedeni ještě uvědoměním, jehož města používala jako vydatné síly pro cíl své moci. Sedláci však, nejen že trpěli hospodářskou volností liberalistické doby, nýbrž v uvolněné společnosti uplatňovali brzy více nároků na plody se stromů liberálního soutěžení. Z uvědomění počíná vyrůstati selské *sebevědomí*. A toto *sebevědomí* je základem druhé fáze agrarismu, v níž se hledá vhodné heslo, pevný bod pro konstrukci světového názoru, ideologie, která by mohla odpovídati na všechny otázky všech, kdož přicházejí z instinktu i těch, kdož se staví s odporem. A opět můžeme zdůrazniti, že opření *sebevědomí* o pevný bod není vynuceno naléhavostí myšlenky, z podnětu vědy nebo theorie, nýbrž z důvodů organizačních, z potřeby vskutku pozitivní: je tu hnutí, opatří se mu tedy myšlenka, aby nebylo ve společnosti degradováno na nějaké organisování odborné, jen podle zájmů denní potřeby nebo pouhého druhu zaměstnání. Tímto pevným bodem je Švehlův "zákon půdy".

Švehlova ideologie a zvláště její fáze po světové válce je silně ovlivňována socialismem. Tento vliv není konečně novým prostředkem pro vytváření a stavbu agrární ideologie. Myšlení Alfonse Štátného mělo v sobě již samo sebou tyto základy a rozbor jeho životního díla je zřetelně ukazuje. Avšak vzor socialismu je pro agrární ideologii předlohou i po vnější stránce. Takovou konstrukci a takovou přitažlivost má míti i selská ideologie. Selská ideologie nemá býti jenom naukou o zachování a zvelebení selského stavu, má býti tak vypracována a založena, aby mohla uplatňovati nároky i na vedení jiných vrstev, aby mohla i v městech zasahovati, míti i svou kulturu, literaturu, státní hledisko, aby zasahovala i do života člověka vlastní morálkou a ukazovala na svébytnost jistých zákonů, určovaných svým vlastním a novým niterným hlediskem.

Zákon půdy je spojení Štátného reality s primérností Holečkova selství. Zde se zvrátil holečkovský nárok samostatnosti myšlení, pravdy nezjevené v odstranění Boha z řádu světa. Bůh se stává zbytečný, a

nový Kojan, přicházející skoro sto let po starém, může vymudrovat selstější sílu, vlastnější božství, může dovršit pohanský sklon Holečkova selství v mythu všemocné Půdy. Jaké má výhody, před Bohem zjeveným tato Půda, kterou má sedlák v svých rukou a které může podřizovati své lidské slabosti! Je-li třeba, lopotí se na ní, zmáhá ji, nutí ji k vydávání plodů, je-li slab, přestává-li moc k jeho nástrojů a prostředků, stává se resignujícím fatalistou.

Ale i v tomto podání se je sebevědomí moderního sedláka. Neboť on je této půdě nejbližší, on je jejím kouzelníkem, knězem, zatím co ostatní – dělníci, měšťáci, povaleči, co ti vědí o mysteriu půdy. Sedlák viděl všechno se měnit, vznikat i zanikat, i Boha mohl opustit, chtěl-li, ale jediné se nezměnilo, "jen půda zůstávala táž, jen zázrak zrání věčně týž se opakoval". (Švehla).

Na mythu půdy se má utvořit nový světový řád: přirozený, rovný, spravedlivý. řád éry demokratické. Přirozeně že v něm všechno směřuje k vlastnictví půdy podle poučky, že ten má moc, kdo ovládá půdu. Tato půda byla do světové války nesvobodná a její mythus nebyl uvolněn a dán do rukou jejích skutečných vzdělavatelů. Nyní již není třeba vypočítávati matematicky její vlastnictví jako to činil staroagrárník Šťastný. Zákon půdy zavazuje každého, kdo věří v její neochvějný podklad nasycení, fyzického i mravního zdraví (Holeček!), v její mírotvornost i státo tvornost. Zákon půdy je zákon "zrodu i smrti", tedy zákon biologické stability, zákon mesologického vytváření podoby i niternosti. "Vrátiti lidstvu tolikrát zklamanému, tolikrát proti základu své existence se prohřešivšímu vědomí nutnosti o nalezení cest k řešení správného poměru člověka k půdě – to jsou veliké problémy, jež řeší agrarismus." (Švehla).

Vztah člověka k půdě je agrární filosofií dějin jako je třídní boj marxistickým výkladem dějin. Obojí mají materialistický podklad vycházející z jediného důrazu – ukájení nezbytných potřeb životních. Zatím však co závěrem marxistického světového názoru je negace soukromého vlastnictví, agrarismus může soukromě vlastnictví zdůraznit.

Emancipace selského vlastnictví byla dovršena po světové válce. Pozemková reforma dala sice sankci jistému porušení soukromého vlastnictví, ale ovšem jen potud, pokud vývoj selského soukromého vlastnictví nebyl ukončen. Další porušení soukr. vlastnictví zastavil agrarismus již sám. Světová válka totiž přinesla ještě perspektivu, že od této chvíle by se porušení míru neobešlo bez dalšího, nežádaného důsledného porušení soukr. vlastnictví. (Příklad reformy v sovět. Rusku). Středoevropský a východoevrop. sedlák přestal býti elementem podporujícím společenské změny, protože jediná změna, po které toužil – zaokrouhlení pozemkového majetku – byla uskutečněna.

Proto agrarismus vystoupil hned po válce s nejdůslednější, nejrozhodnější a nejúčinnější teorií pacifistickou. Sedláci měli v ruce přesvědčivý argument: hlad znemožňuje válku. Znovu mohou napojiti své sebevědomí "hlídači procesu nekonečného, věčně se opakujícího zrodu, který se může dítí výhradně v míru a pokoji". (Švehla). Znovu mohou kohokoliv pokušitelsky vyzývati, aby podal důkazy o moci, o účinných hodnotách a o stavění válečných hrůz. V hodinách zoufalství mají oni v rukou dárnici chleba. Jejich sebevědomí roste proti mocným a nevinným: "nedejme chleba tomu, kdo chce rušiti mír a válčiti – a je ihned po válce". To je Švehlův pacifismus a zároveň triumfující dovršení ideologického procesu od uvědomění k sebevědomí selství. Po úžasném čtyřletém vypětí nebyl nikomu mír abstraktním pojmem, odtud úspěch Švehlův, který s heslem "chléb a mír" získal sympatie národa a s obměnou "půdu a mír" sympatie zemědělců. Jakýkoliv jiný pacifismus byl bezprostředně neúčinný. Theoretičtí pacifisté "dospívají k pojmu pacifismu vždy ex cathedra, probouzejíce a vedouce lidstvo k míru jako k těžce dosažitelnému stavu ideálnímu, jako k vytoužené metě. Přílišná podobnost těchto teorií s messianismem na straně jedné, téměř násilné, vnucované prostředky k udržení míru na straně druhé, odvádějí však lidstvo od důvěry jak v dosažitelnost cíle, tak ve vhodnost a účinnost prostředků. Smlouvy mezi národy, omezování zbrojení, celé více méně vědecké snahy pacifistické ukazují se v kritických chvílích příliš slabými, aby mohly ochrániti lidstvo před krvavým a ničivým řešením jeho sporů. Neposlední příčinou je tu skutečnost, že se mírová snaha opírá o theoretickou konstrukci abstraktních ideálů, a že, směřujíc k zachování životních podmínek, přehlíží život sám a jeho bezpodmínečný zákon", praví Švehla v stati "Půda a mír".

Pragmatistickou teorií pacifismu se končí agrární ideologie Švehlova. Švehla nedovedl sedláky dále než k osvobození půdy. Sedláci dostali půdu, z jejíhož vlastnictví vyplývá všechna moc a z níž je stmelen každý stát. V demokratické soustavě nad nimi nevládne nikdo, leč "zákon půdy". Ten si přece stanovili sami; sedlák "sám k té víře dospěl", abych doplnil slova Kojanova. Co bude tedy dál? Kam povede sedláky agrární ideologie? Je nějaký konečný cíl agrarismu? Směřuje k agrárnímu státu? Chce jako socialismus obsáhnouti vše, zaujmouti celého člověka, rozumějme člověka nové doby, až bude náležitě

zpracován, vycepován, uštván a převychován? U nás, v zemi tří vyličených cest agrární ideologie, se takový pokus nestal. Stal se sice jinde – ještě se o něm zmíníme - ale je konečně na konci naší úvahy poněkud nejasné, že se nepokusil o totéž, oč se pokouší socialismus. Je ovšem pravda, že socialismus je theoreticky propracovanější, že se noří z obrovské kupy knih, avšak agrarismus není o nic méně vitální, jeho hnutí je dokonce organizačně lépe vybudováno, avšak v rozhodném okamžiku, kdy sedláku má být nejen pomoheno, nýbrž i uplatněno jeho vyvolané sebevědomí, ztrácí se cíl a zábor hnutí v bezradnosti a nemohoucnosti doby. Udivuje nás mlhavost konečného cíle agrárního manifestu, pathosem připomínajícího komunistický manifest: "A jest na zemědělcích celého světa, aby, pochopíce význam svůj a cenu společného stejného poslání svého a své spolupráce, sjednotili se k dobru lidstva, k hájení společenského řádu, k podpoře státu na cestě míru a k zabezpečení zemědělství." (Švehla). Toto má být jakýs takýs závěr. Neodpovídá ovšem důraznosti "zákonu půdy", neodpovídá byť širokým rozmáchnutím organizačním základům hnutí, neodpovídá spásnosné ethice selství, jak zdůrazňována. Je to bezradnost, obávající se odpovědnosti za věci budoucí, je to pouhé gesto přítomnosti. Odtud by mohly být naše námitky jako poznámky připojované k thesím tří cest agrární ideologie, rozmnoženy námitkou praktické politiky (kdyby nám na ní záleželo): sedlák se cítí slabý, v této společnosti je izolován a ohrožován svým "zákonem půdy", i sebou samým a aby zachránil jakési své postavení v novodobém státě, zřídá se vlastní zodpovědnosti, nechce, ač má příležitost, spasiti společnost. Pokusy opačné, pokusy o agrární stát, skončily tragicky. Bulhar Alexander Stambolijský, který obsadil sedláky úřady, pošty, dráhy, vládl proti zbohatlíkům, politisujícím advokátům, který učinil pokus o agrární stát, byl zavražděn, Agrární hnutí, které je poslední vlnou demokratického přílivu, zůstává v tvaru novodobého politického stranictví. Tento tvar mu usnadňuje, či chcete-li ztěžuje situaci. Je-li mu známa budoucnost, determinovaná věčným zákonem půdy, pak má jen zájem o přítomnost. Švehla byl proto takovým selským vůdcem, který věděl o ceně okamžiku své vlády, a proto vládl a vedl sedláky z vědomí reální a pragmatické nutnosti.

Není zatím – a zdá se, že nebude – další samostatné cesty selství. Neboť si zatím správnou cestu zatarasil. Toto zatarasení jsme chtěli především sledovat jako bludný kruh agrární ideologie. Šťastný začínal program: Není Boha. Přes Holečkův pantheismus začíná se agrární program článkem: Půda je Bůh. Tyto pohanské prvky, proslavené dnes německým hakenkreuzlerstvím, nemohou zplodit už nic dalšího. Kdyby sedláci měli jít dál, a měli být důslední, jak toho od nich žádá jejich ideologie, odumřeli by a propadli v bídě a rmutu této doby, jako všechna zpychlá a poznamenaná hnutí. Nebylo by věčného selství.

1) "Poznání skutečnosti smysly a zdravým rozumem cestou pravidelného, svobodného a všeobecného rozumování jest jediným prostředkem dopídití se pravdy." O doplnění našeho programu. 1872, s. 7.

Zemědělský plán

Řád 1934, roč. II., č.1-2, s. 89-91

Naše zemědělství si nemohlo naříkat na malou organizační sílu nebo na málo vyvinutou zemědělskou vědu. Obojího se mu dostalo v hojně míře. V politickém směru mělo a má naše zemědělství takovou sílu, že bez jeho organizace nemohl být řešen žádný problém agrární politiky a jeho organizace se stala mnohdy vzorem jiným národům. Vědecká úroveň našeho zemědělství pak často vynikala i na mezinárodním fóru.

A přece naše zemědělství se dostalo do situace relativně mnohdy svízelnější než v jiných státech. Nehledíc k světovému charakteru zemědělské krise bylo by nutno v rozboru kořenů naší krise poukázati i na specifickou neschopnost a neorientovanost agrární politiky a vědy, založené na špatných předpokladech. 1)

Zatím co v zemích, v nichž organizační síla zemědělství nehrála vůbec žádnou roli (na př. v Rusku, v Itálii, v Německu), se provádějí již několik let pokusy postavit zemědělství na jiné základy či vůbec na nějaký základ, který mu má dáti přesně vymezenou funkci v novém společenském a hospodářském řádu, když v kapitalistické anarchii ztrácelo své přirozené poslání v státním i národním hospodaření, u nás teprve v r. 1934 přichází vrcholná vědecká instituce "Zemědělská akademie" s prvním pokusem - a to ještě parciálním a neúplným - jak v daných poměrech zachrániti cenovou rentabilitu tří hlavních produktů: žita, ječmene a ovsu. Osevní plocha těchto tří přebytkových plodin má být tedy snížena o

200.000 ha (žita o 100.000 ha, ječmene o 40.000 ha a ovsa o 60.000 ha) proti celkové osevní ploše z r. 1933. Tato osevní plocha má pak být věnována pěstování píce a jiných náhradních plodin podle regionálních potřeb a možností (na př. kukuřice, olejnin, text. rostlin a j.).

Bezprostředním podnětem zemědělského plánu byla vlastně cenová politika posledních pěti let. Přes stále klesající ceny roste však osevní plocha ztrátových plodin, takže rozdíl cen z doby konjunktury (1924-1928) a cen z doby kritické (1928-1932) je až 30% (u pšenice): 212.58 Kč proti 148.83, u žita pak 38.6% - 191.56 proti 117.70 Kč, u ječmene dokonce 40% - 193.61 proti 128.41 Kč (oves klesá o 36% - 167.15 proti 106.68 Kč). Prostředky cel, dovozních listů, povolovacího řízení a devisních opatření klesání cen nezadržely. Naproti tomu osevní plocha a výnos stoupá.

Stoupající dovoz krmiv pak udává v cenové politice jediný a samozřejmý prostředek na větší rentabilitu zemědělské výroby v svém kruhu vnitřně vázané od výroby rostlinné k výrobě živočišné. Nepomáhaly-li cla, dovozní listy atd. byl samozřejmý stejně jako za daných poměrů nejdůležitější postup: nahradit přebytkovou osevní plochu obilní zvětšením plochy motýlokvětých rostlin případně jiných náhradních plodin.

Hospodářství období kapitalistického zná cesty jak se zbavovat přebytků. Je-li překvapeno odbytovou krizí, zbavuje se přebytků ničením. Později pak se "přeorientuj". Zemědělství, na které se v tomto období přenášejí stejné prostředky jako v průmyslu, zemědělství, které se industrializuje a činí rentabilnější v svém vrozeném a daném postavení méněcennějšího činitele a hospodářského partnera, přejímá přirozeně stejné léky, jeví se ovšem krutějšími a bezohlednějšími v celkovém sociálním rázu doby i v svém organickém rázu. I u nás se zkoušely tyto sociálně kruté prostředky kapitalistického léčení: denaturace. Avšak ani u nás tento lék neléčil. Tento hřích by potřeboval drastičtější výstrahy než je sen o sedmi letech tučných a sedmi hladových, která nebyla připravována rozumovou vládou předvídavých a odvážných státníků. A přeci nezapomínejme na hladová léta.

Ceny tedy klesaly dále. Srovnávání pěti let nutí zemědělské vědce k přemýšlení a k srovnávání. A tu - ani mnoho nevzpomínajíc na mnohem větší a dosažnější změny zemědělství od t. zv. osvobození selského stavu a od t. zv. průmyslové revoluce XIX. stol. - obrací své pohledy na sovětské plánování, které chce naplnit diagnosu Marxovu o zcelování zemědělské půdy, na Mussoliniho autarkické úsilí v battaglia del grano a na německý zdůrazněný význam zemědělství.

Aby nám bylo předem rozuměno: nemluvíme tu proti plánu Zeměd. akad. Naopak! Jaký by to byl hřích jakkoli nevídat jiskřičku pomoci našemu zemědělství. Výslovujeme jen některé pochybnosti o správném postavení problému.

Zemědělský plán, nemá-li se jednou státi pouhým do haraburdí provisorních cest hospodářského chaosu odloženým provisoriem jako byly na př. dovozní listy a j., nemůže se opíratí cele toliko o obilní přebytky z let 1932 a 1933 a hledatí jen cenovou rentabilitu rostlinné produkce.

V zemědělské výrobě se staly dalekosáhlejší a historičtější změny než ty, které uvádí plán Z. A., ať v intenzitě výroby od r. 1919, ať v osevních plochách. Dnešní zemědělská mizerie nemá jen kořínky poválečného rozrušení, má kořeny technické i ideové pochybenosti celého XIX. století. V groteskní situaci, kdy t. zv. zemědělský pokrok se stává vlastně brzdou pokroku ve vlastním svém pojmu (srv. na př. krizi v zpracování mléka, kde se div že neuvažuje o opuštění pasteurisace), naše zemědělská věda nepodává řádné zhodnocení zemědělské techniky v produkci ani distribuci neznajíc celý komplex, který až sem zavedl nejen výrobu, nýbrž i (a snad především) výrobce. Tomuto východisku ze základu je vlastně věnováno jen několik vět ministra Hodži, které však zdůrazňují toliko, že plánování nemusí být požadavkem theorie socialistické a že plán je překonáním liberalismu.

Mussolini obilní problém Itálie nazval bitvou. Nešlo tedy jen o malý manévr. V sov. Rusku je zemědělská výroba plánována v dosahu bytí či nebytí režimu. Jde tedy o opatření dalekosáhlejší, než aby byla osvětlována situace několika let a hledána cesta úzká, podružná a příliš krátká.

Zredukujeme-li si celý plán Z. A. na jeho zkušenostní předpoklad, vyjde nám poznání, že v těch několika letech, s kterými plán počítá, se rozšířila osevní plocha obilnin a jejich výnos byl ještě více zintenzivněn. Jde-li plánu jen o to, ztláčit tuto plochu na nedávnou starou míru, pak nejde o nic dalekosáhlejšího, jde jen o provisorní restriktci, jaká se provádí čas od času. Nejde jim však o záchranu zemědělství a sedláka, o záchranu celého hospodářství, v němž - dovolujeme si tak tvrdit - je zemědělství cennější a potřebnější složkou. Kdyby bylo na to kdy, rádi bychom ukázali srovnáním statistických čísel na ohromnou změnu, která se stala v zemědělství od osvobození selského stavu, v poměru ploch intenzivně a extenzivně pěstovaných plodin a kultur ve vývoji, v poměru plochy cukrovky, obilní, textilních rostlin, olejnin, pohanky atd. Srovnali bychom data o venkovské populaci, o rozdělení

pozemkového majetku. A pak bychom zemědělské vědě předkládali otázky: proč došlo k těmto změnám v osevních plochách během 80 let? Jaké důsledky z toho plynou pro dnešní situaci? Spočívá tedy dnešní zemědělská krize jen ve změně osevní plochy několika posledních let? Přijdou-li k určitým závěrům, jakou cestu doporučují? Neptali bychom se po možnosti pěstování soji v Československu nebo dokonce o pěstování bavlníku na základě ruských pokusů. Ze základu je třeba odmítnout neporozumění rozdílu mezi průmyslovou a zemědělskou výrobou, mezi výrobou mechanickou a organickou, mezi lidmi těkavými a zakořeněnými, srostlými se svým povoláním. Cukrovkový experiment nás stál už značné ztráty a to proto, že byl cele založen na předpokladech kapitalistické průmyslové výroby. Plán na záchranu zemědělství nesmí být plánem ex analogia průmyslu.

Zeměd. plán musí být především plánem *celým*. Nikoliv na rok nebo na pět let. Musí mít cíl, aby věděl oč běží vůbec, musí to být plán na záchranu celého zemědělství, celého sedláka a všech sedláků. 2) Naše zeměd. věda se mohla o leccems poučit u předchůdců, kteří už dávno před dnešním plánem věděli, že kořen věci je hlouběji a v širším komplexu. Holečkův návrh (ku podivu vydala jej Akademie) zněl na zřízení Selské rady, která by zachraňovala nejen chléb, ale i selskou důstojnost, která odevždy držela zemědělství v jisté rovině. Šťastného myšlenky o selském fideikomisu a rentabilitě chlebovin stály by i dnes ještě za to, aby se staly východiskem pro zemědělský plán. Ovšem pak by se nemohlo mluvit o plánu kombinovaném, provisorním a krátkodobém.

1) Na tuto neorientovanost a špatné předpoklady jsem poukázal v článku „Tři směry agrární ideologie“ v 8. čísle prvního ročníku „Řádu“. (Upozorňuji, že „Zeměd. plán“ jsem psal v dubnu.)

2) Jediná otázka pak ještě je provedení plánu. Předpokladem provedení je moc, lkerá by se toho ujala. A zatím již dnes stojí proti sobě dvě skupiny v samotné agrární straně, která by měla být protektorkou Zemědělské akademie, která návrh podává a Zemědělské jednoty, která jej odmítá. Plán (i tento parciální) kompromisu nesnese. Bude-li proveden kompromisně, co z něho zbude? Jaký to potom bude plán?

Františku Kutnarovi z Brázdy o žádné cestě k agrární ideologii

Řád 1934, roč. II., č.1-2, s. 99-100

V třetím čísle časopisu "Brázda", který je tribunou do leva orientované skupiny agrární inteligence (s jakým apetitem je také vychutnáváno číslo co číslo Národním osvobozením, Právem lidu a pod.), byl vyslán František Kutnar, aby odmítl metodu, rozbor i závěry mého článku "Tři cesty k agrární ideologii". Protože Kutnar své námitky zkresloval, aby si usnadnil nesouhlas a uvedl mne do nejhoršího dnes oceňování najednou nepohodlných osob, prosím čtenáře Řádu, aby mi dovolili ukázat, že existuje ještě jedna cesta k agrární ideologii, a to žádná.

Proti Kutnarově polemice bych chtěl vznést především, že můj článek četl velmi nepozorně, nevěřím-li v jeho zlou vůli. Vytyká mi, že Holečkova filosofie není v agrární ideologii a hnutí tak významná, jak bych chtěl. Zatím jsem na str. 468. napsal, že "Holeček se nikdy nedostal do vlivné blízkosti hnutí, byl redaktorem měšťáckých Nár. listů a spisy málo pronikl do selských vrstev, a tak dva hlavní dárce myšlenky (t. j. Šťastný a Holeček) se nedostali do činnorodého procesu".

Kutnar mi dále vytyká, že obsah agrární ideologie Šťastného jsem postavil jenom na dvou brožurách: O doplnění našeho národního programu a Polit, strany u nás a jinde zatím, co jsem z těchto brožur vykládal jen ateismus Šťastného a počátky jeho politické myšlenky a k výkladu o agrárním programu jsem citoval (pokud jsem nevykládal bez citace) dva ročníky Selských novin a spisek O normálních cenách chlebovin. Dokazoval jsem však, že agrární program Šťastného se nezbavil již předpokladů z jeho liberalistické éry a zarážím se nad primitivností Kutnarovy námitky, že selští ideologové byli sice společenskými liberalisty, nikoliv však hospodářskými, což jest asi takový poznatek, jakoby beznohý utekl a materialista zůstal idealistou. Stavěl jsem do kontrastu selství Šťastného a selství Holečkovo a pokoušel jsem se z jejich myšlenek sestavit celistvý relief, pokud na to v článku místo stačilo.

I k okolnostem a poměrům, v nichž tito myslitelé žili, jsem přihlížel a zasadil jsem právě tři ideologie do rámce nejdůležitějších dob v stoletém vývoji českého rolnictva: osvobození selského stavu, krize z konce XIX. století a světové války. Šťastný založil agrární stranu z odporu proti liberalismu, avšak tento odpor vyplýval z jeho temperamentu, neboť liberalistický základ mu zůstal. (Nebudu to znovu vykládat. V článku je to jasné.) Jeho neliberálních požadavků selského fideikomisu, státního zásahu, celní ochrany atd. si velmi vážím, jistě daleko víc než kruh "Brázdy", nešlo mi však o výklad podrobností, nýbrž o výklad celků.

To by bylo asi jen shovívavé upozornění Kutnarovi, že nečetl článek celý a že mu šlo asi o jiné věci. Aby se mu totiž odmítnutí usnadnilo, nasadil na mě značky "katolického dogmatisty", "apriorně zaujatého", "spatřujícího ve stavovském zřízení státním nejlepší formu státní" (rád bych věděl, kde jsem se vyslovil pro stavovské zřízení?), "jesuitské míchání věcí božských a lidských" atd. Slabé argumenty! Ani nechci návrat středověku, jak by mi rád podstrčil Kutnar, (taky jsem to nikde v článku nenapsal!), ale trvám na tom, že dokud bude trvat evropská společnost, budou trvat i jisté řády, v nichž má každá vrstva společenská své určité funkce. V této struktuře pak zemědělství a sedlák vždy potřebuje ochrany, jednak z povahy své práce a jednak pro svůj význam v hospodářství a pro funkční prvenství v národě. A řekl jsem, že dnes má být stát dobrou a pečlivou vrchností selskému stavu. A běda tomu státu, který jí nebude!

Proč byla napsána poznámka Kutnarova? Aby mě vyvedla z omylu? Patrně nikoliv, když se sama do omylů dostala. Aby proti jedinému mému záměru - zajistit selství důstojnou a spravedlivou ochranu a řád - postavila jinou konkrétní a jasnou cestu? Nic takového jsem v ní nenašel ani v časopise Brázda, který vychází už tolik let. Když jsem o A. Štátném psal před lety v Přítomnosti totéž, nikdo se neozval z kruhu Kutnarova. Dnes z toho ovšem nadělali jesuitskou zaujatost.

Dnes mně najednou dokazují, (ani nevím proč?) že "Bůh a to v křesťansky čisté podobě, je častějším hostem v srdcích a životě našich rolníků, že se svou obětavostí, láskou a vírou tvoří podstatnější část jejich bytosti než tam, kde v klausuře měst..." Klausuře měst? Kolik z Vás kolem Brázdy se vymanilo z klausury měst, ačkoliv jste mohli jen slovem vyslovit svá přání a jít blíž k všim, o nichž jen tak planě horujete a bylo by Vás tam víc potřebí než v Praze. Proč i Ty, Františku Kutnare, dáváš přednost Praze před Turnovem nebo Jíčínem, blízkým Tvé rodné vsi? Víc by Vás tam bylo třeba, abyste ukazovali cestu selskému stavu než v městě nevědět o žádné cestě k agrární ideologii a honit bezobsažné fráze o "podchycení a řešení" vesnice.

Lineární pojetí českých dějin

(Poznámky ke knize Jana Slavíka: Husitská revoluce. Studie historicko-sociologická, 1934)

Řád 1935, roč. II., č. 6-7, s. 395-399

Po třech brožurách, které vznikly z podnětu Pekařova "Žižky", vydává Jan Slavík obsáhlejší spisek "Husitská revoluce". Jako všechny předešlé Slavíkovy brožury je i tento spisek založen polemicky proti dnešním historikům, kteří "dosud si nepočínají o mnoho lépe než současní kronikáři doby husitské. (!!)" Mluví o vzniku husitské revoluce, aniž by pokládali za nutné vyložit, co dnes víme o vznikání revolucí" (str. 5). To je asi také in nuce hlavní postřeh Slavíkovy knížky, jinak do široka zabrané.

V předmluvě Slavík formuluje přepjatěji a důsledněji závěry, k nimž má dospět teprve v dalších vývodech své studie. Husitská revoluce mu není nic jedinečného. Je mu revolučním procesem "se všemi atributy revoluce sociální". Na této formulaci je zřejmý již celý myšlenkový postup Slavíkův. Ačkoli nikde *nevyslovuje* definici revoluce sociální, z tohoto určení "všech atributů" vyplývá, že plnost znaků sociální revoluce potřebná k její definici je mu dána konečným obrazem skutečné a uvědomělé sociální revoluce ruské z roku 1917. Slavík ostatně v dřívějších brožurách vytýkal českým dějepiscům, že se nic nepoučili pro svou práci dějezpětnou na zážitku z ruské revoluce, kterou měli příležitost poznat z autopsie. "Všechny atributy sociální revoluce" jsou tedy Slavíkovi dány ruskou revolucí a jde jen o jakési měření jiných historických procesů měřítkem ideového a psychologického postoje k této nám hmatatelné skutečnosti. V takovém postupu se zdá Slavíkovi pro historii základní postup pramenné heuristiky a kritiky velmi jednostranný a nepotřebný. Prameny nám nic nevysvětlí, rozhodující je Slavíkovi *psychologie* revolucí, znalost "nauk společenských a teorií revolučního procesu", která chyběla jak husitským kronikářům, tak i dnešním historikům.

Jakýmsi postupem, jež by ovšem bylo potřebí teprve řádně provést, a jež bychom mohli snad nazvat srovnávací "revolucionologií", stanovily by se asi zákony revolučního procesu. Jejich náznak uvádí Slavík v naturalisticky konstruované křivce, připomínající základní rámec Spenglerových naturalistických schemat: "Společná je celková křivka vývoje, jež se zvedá do výše, aby po vybití revolučního fluida klesla" (str. 5).

Toto přesunování těžiska v dějzpytné metodologii s faktů na umělá schemata s pramenů na psychologii, je známo již v českých historických diskusích jako požadavek Herbenův. "Nerozhodují fakta v historii, nýbrž duch, jež z nich uvažujeme"(Jan Nepomucký, str. 195). Je tedy Slavíkův výklad opožděnou ozvěnou z polemiky "sekty Masarykovy se školou Gollovou". Slavíkovi vývody leckde připomínají Herbenovu polemiku. Společná je jim rozhodne neklidná identifikace objektivně platné skutečnosti a specificky subjektivních vrstev hodnotících předpokladů. V obou těchto diskusích absolutně platila kategorie subjektivních předpokladů a relativně autonomní objektivita historického dění, která existuje, i když ji ještě nepostřehujeme. Bylo to důsledkem popření vlastního předmětu dějepisu jakožto vědy a směřování dějin s historiografií. Slavík je v tomto směřování dokonce tak zaujat, že mentoruje nejen současné dějepisce, nýbrž i dějiny samy. K tomuto mentorství směřovaly již všechny dřívější jeho brožury, na př. v "Básnické periodě českého dějepiscectví" str. 7, vytýkáje Pekařovi, že středověkost husitství vidí v jeho ulpění na Písmu svatém a na starokřesťanském akcentu, uvádí tuto absurdnost: "V době, kdy nebylo představy o lidském pokroku, kdy všude vládne pozitivní křesťanství, nebylo možno hledati ospravedlnění odporu proti tehdejšímu řádům i neřádům jinde než v písmu svatém. Jestliže Husité měli za to, že chtěli jen návrat církve do stavu původního, neznamená to, že historik žijící pět set let po husitské revoluci a znající, co potom následovalo, má přijímati doslovně tehdejší theologické argumenty revoluce." To znamená tedy, že husité nevěděli, co chtěli, a že to může vědět jen zvláště vybraný historik XX. století, který osvojiv si ideologii pokroku, ví, co si o tom má myslit. S tímto senačním (podle Slavíka "methodologickým") požadavkem je těžko se vyrovnávat. Na historika dnešní doby se tu klade požadavek stejného druhu jako na společnost, která v XV. století tvořila a žila dějiny, ovšem v nestejně intenzitě, protože husité se omlouvají z nedostatku smyslu pro pokrok, který se nám objevil v plném lesku teprve dnes. Dobře uzpůsobený historik pak touto měrou pokroku manipuluje v dějinách podle své libosti, nehledíc k tomu, že tu plete poznávání i hodnocení, objekt i subjekt. V této Slavíkově srovnávací "revolucionologii", na které je založena jeho "Husitská revoluce", je patrný vliv špatně pochopeného historického materialismu, který k výkladu dějin používá též jakéhosi lineární deduktivního postupu, uznáváje ovšem, že historická fakta a procesy jsou svého druhu autonomní ve vzájemném zpětném působení prostředí a produktů, které z tohoto prostředí jsou již vytvářeny.

Neznali-li husité myšlenku pokroku (kterou by musil historik do jejich názorů ex post vložit), nemohla být tedy ani věcná stránka tohoto historického období rozhodující pro výklad událostí a procesů. Pekař, který to v "Husitské revoluci" Slavíkovi odnáší za všechny jako typ "špatné" současné historiografie, vyzdvihuje ovšem ve výkladu husitství skutkovou podstatu, drží se opravdu pramenů, a jen jimi ničím jiným demonstruje svůj výklad. Slavík však fakta zatlačuje do pozadí, neboť nevyhovují jeho předsevzatému pojetí, a za symptom XV. století nepokládá světový názor Husův, tedy právě to, co je charakteristické a konkrétně postižitelné pro Husa samého a základní charakteristiku jeho doby, nýbrž Husovo vytrvání, morální mohutnost, symptom, který je obecnou vlastností programové důslednosti za podobných okolností. Při tom ovšem fakt, který jedině vysvětluje toto jednání, je v Slavíkově postavení problému neurčitý a nerozhodující, protože je mu všechno, co je v dějinách immanentní a jedině schopné tvořit naše dějinné poznání, vedlejší. Nepřesnost tohoto myšlení je zvláště podivuhodná u autora, který se tolikrát dovolával sociologie Maxe Webera, jejíž těžiště je právě v usilovné snaze po přesnosti pojmů. Není jakési "svobodné myšlení" (pro něž má být rozhodující Husovo vytrvání, srv. str. 24), je však zcela určité myšlení v každé době, a toto myšlení jest určití jím samým, nikoli jinou kategorií, jednou psychologickou, jindy časově nekoordinující. Rekonstrukci historického dění lze pořídit jen analysou jeho vlastních složek. Bude-li rekonstrukce faktů správná, i další vývody budou konkrétnější a jejich problematika kontrolovatelnější, takže historicky dokonaná a pojmově přesně vymezená věc bude přesně oddělena od všeho "ad usum delphini".

"Zde nejde o to, čemu Hus učil, zda to bylo správné či nesprávné...", pokračuje Slavík dále. Potom ovšem by bylo marné dokazovat oprávněnost dějepisu, má-li být rekonstrukcí dění, protože se tu opět uvádí ad absurdum předmět dějepisu sám. Je tu zahrazena možnost poznání toho, co se událo, i kdybychom trvali jen na tom, že dějepis má být rekonstrukcí paměti. Rozhodující pro lineární výklad však budou ethické zásady, buď naprosto obecné, nebo nerozhodující a druhotné, ve chvíli, kdy ještě stále jde o řádění a srovnávání fakt. V tom je pak nebezpečí pro pojmovou přesnost!

Jak Slavík zatemňuje poznání minulosti, jak nasazuje na pojmy, které jsou autochthonní v procesu, jež Slavík vyjadřuje stupňovitě naprosto nesourodými výklady až k těm, které tak naivně a snadno

"přibližují" minulost přítomnosti v toporném lineálu, vysvitne z této jeho úvahy: "Představa o právu přirozeném, o možnosti změnit společnost ve jménu lidského pokroku, scházela tenkrát úplně. Za takových okolností boj za další pokrok společnosti mohl se dít jen pod heslem, že se nechce nic nového, nýbrž že jde pouze o reformu společnosti, která ustoupila od příkazů božích. Za základ vzaly se normy evangelia a zprávy o církvi původní. Srovnávání s tím, co žádá evangelium a jak vypadala církev prvotní, bylo jediné možným ospravedlněním revolucionářů, kteří se ovšem pokládali nikoli za novátory, nýbrž jen za reformátory." (str. 38). Vidíme, jak se zde kupí na sebe násilně několik nesourodých myšlenek. Husitské hnutí se staví proti dosavadnímu stavu společnosti, která se uchýlila od správného theistického názoru a života. Předpokládali bychom tedy, že husitům šlo o zbožštění této zesvětšelé společnosti. Slavík ovšem zesvětštuje právě naopak jejich hnutí vkládaje do něho program, který s historickou skutečností kauzálně vůbec nesouvisí. Vedle toho však se zde prolínají další linie. Linie, zače se pokládali tehdejší reformátoři, které Slavík pokládá za revolucionáře, a linie, v níž evangelium je kriteriem společnosti, která ustoupila od příkazů Božích, čili heslem, pod nímž se skrývá tehdy neznámá ještě idea pokroku. Tato idea pokroku má být dominantou celému tomuto komplikovanému výkladu, avšak, aby mohlo být husitství pokrokové (ve smyslu dnešní ideologie), musí být odtheisováno. Tím se však již nekryje idea pokroku se skutečností pokroku. Ideu pokroku máme teprve my. Avšak, aby bylo možno mluvit o tomto nastavovaném procesu, bylo by patrně nutno, aby se s ideou kryla skutečnost. Náboženství ovšem podle Slavíka nebylo "cílem revoluce" (str. 39), protože by se "musil nezbytně výsledek tohoto úsilí jevit po revoluci", (tak jako prý žijí a sílí dále ideály, pro které se bila francouzská revoluce XVIII. století). Tu Slavík byl sveden opět lineárností svého pojetí, nejsa schopen vůbec vidět plnost a pluralitu dění. Slavík tu patrně svedl Troeltschův důraz na význam, který mělo porušení církevní jednoty pro periodisaci dějin. Církevní jednota byla ovšem od XVI. (až od XVI.!) století porušena to je ten středověk v užším smyslu avšak theismus jakožto dominantní činitel v světovém názoru oblasti katolické i protestantské je rozhodující až do konce XVIII. století, kdy teprve nastává základní obrat pro vznik nové doby a moderního myšlení, totiž pro plnost znaků pojmů, kterými tento obrat poznáváme. Odvolává-li se tedy Slavík na to, že Hus byl mnohem nebezpečnější kacír politický než náboženský, je opět zajatcem svého noetického primitivismu, protože nevystihl základní funkci theismu v středověké společnosti. Náboženská víra pronikala celým životem. Byla jeho středem, a jejím prismaťem prostupují tehdy i ideje společenské a hospodářské, čili ještě pregnantněji: všechny problémy sociální a hospodářské jsou podřazeny a obsaženy v systému křesťanské víry.

Slavík chtěje tento svůj výklad učiniti názornějším myslí, že "tvrdit, že hnutí náboženské bylo vyvoláno horliteli pro nápravu církve a mravů, bylo by právě tak nesprávné, jako přičítati Marxovu učení rozmach socialismu a dělnického hnutí vůbec" (str. 47). I v případě dělnického hnutí je Slavíkovi vznik a průběh společenského procesu nejasný. Je jisto, že bez Marxova učení by nebylo tak rozhodného rozmachu socialismu a dělnického hnutí. To není řečeno fatalisticky, nýbrž ze skutečnosti samé a nepřihlížejíc k výkladu různých jiných eventualit, které nenastaly. Můžeme totiž tvrdit, že Marxovo učení je příčinou tohoto rozmachu proto, že je nerozlučitelně spjato se vznikem a rozvojem dělnického uvědomění. Marxovo učení je důležitou tvůrčí složkou dělnického vědomí, i když zase naopak Marxova ideologie je podmíněna společenskými podmínkami, ze kterých vyrůstala. Tato vzájemná koordinace je specifikována jedinečností svého vlastního procesu. Slavík však odmítá působení ideologií na historický proces domnívaje se, že je to tvrzení zastaralé. Působení ideologie na podryvání autority je však v teoriích revoluce všeobecně uznáváno, a Slavík by se na mnoha místech své knihy bez tohoto předpokladu neobešel. Jakmile by měl své these dokazovati v obšírnějším podání, nevystačil by se svou lineárně hospodářskou determinací společenského hnutí. Poukázali jsme již, že ani historický materialismus, kterým je Slavík v tomto svém tvrzení ovlivněn, není tak jednoduchým a toporným výkladem dějin.

Slavíkovy požadavky jsou však položeny do nedějepisné roviny. Prameny odsunuje stranou, historický jev zbavuje jeho časové a věcné platnosti. Historický obraz chce bezpečněji tvořiti kumulací nesourodých významů, nebo dokonce podle osobního politického přesvědčení hodnotících subjektů. (Na př. "Právě nepříznivé hodnocení husitství s této strany" to je hlasy představitelů církve římské a šlechtického feudalismu, jak říká před tím "bylo ostatnímu národu neposledním *důkazem*, že chápe dějinný význam husitství zcela správně." (str. 9). Na mnoha místech pak dokonce diskutuje s pramenem, protože mu není jedním z prostředků postupně odhalujícím pluralitu jevu, který badatel má předpokládat poznati objektivně. K pramenům přistupuje už s jistými závazky, které činí Slavíkovi

heuristiku a kritiku skutečně málo platnou. Mluví o jakýchsi "methodologických závazcích", které historik na sebe bere, rozhodne-li se, že "má co dělat se skutečným revolučním aktem" (str. 110), nebo "revolucí sociální" (str. 111) ("rozhodne-li se historik, že jde o revoluci sociální"). Čekali bychom však především, že k určení a charakteristice budeme musít dojíti nějakým postupem, že totiž musíme zjistit fakta, přesně vymežit obsah pojmů, o které jde, že dlouhým analytickým postupem, konfrontací a kritikou pramenů *dojdeme* teprve k jasnému obrazu objektivně vystihujícímu to, o čem šlo. Podle Slavíka však nikoli. Zná postup zcela obrácený. Pro něho je rozhodující rozsáhlá zevšeobecňující analogie, subjektivní stanovisko a empirie badatelova v procesu docela jinak specifikovaném (ruská revoluce). Tu by bylo třeba ovšem poukázat na rozdíl dějepisu a sociologie, kterou byl patrně Slavík sveden k vytyčení methodologických závazků. Dějepis však musí sociologii fakta teprve připravovat postupem methodologicky naprosto odlišným. Obě vědy se stýkají až za hranicemi svých zvláštních samostatných hledisek k svým předmětům. Mohli bychom poukázat na příklad takového předpokladu sociologie revoluce (kterou jistě lze uznati za oprávněnou, ovšem bez lineárního a primitivního zevšeobecnování): Pekař poukázal na to, že pro účast selského lidu v husitském hnutí byla více rozhodující váha sebevědomí než sociální bída. (Slavík to ovšem odmítne, protože to odporuje jeho methodologickému závazku plynoucímu z these o sociálnosti). K stejnému poznatku pro r. 1525 jako Pekař pro husit. dobu dospěl i G. Franz v knize "Der deutsche Bauernkrieg" (1934). Pro srovnávání správným postupem methodickým by bylo lze použiti i jacquerii a vzpoury v Anglii roku 1381, ovšem při zachování konkrétnosti specifických znaků těchto historických procesů. Tím by neutrpěla ani hospodářská a sociální složka historického dění, závěry by byly jasnější, úplnější a objektivnější než předpoklady, k nimž dochází theoreticky opačným postupem Slavík po srovnání středověkých vzpour a hnutí.

Opatrnost v užívání nejvšeobecnějších zákonů pro dějepis, ke které radil Max Weber, je tu především na snadě. Weber, jehož se Slavík tolikrát dovolával, poukazoval na to, že čím větší je rozsah pojmu, tím víc odvádí od skutečnosti, je obsahově chudší a pro historii tím bezcennější. Požadavky Slavíkovy však jdou právě proti konkrétnosti, jasnosti a jedinečnosti faktů, dějepisnou methodologií a zvláštní vědní stanovisko dějepisu přivádějí ad absurdum a popírají sám předmět dějepisu daný kategorií času.

Prolegomena k Stalinovu principátu

Řád 1936, roč. III., č. 2, s. 114-123

Úvodem

Překonání a prožití ruské revoluce z roku 1917 nebylo ani tak problémem jejím odpůrcům a úzkostlivým divákům, jako těm, kdož ji zvedli nebo jí byli strženi, kdož se jí dávali unášet nebo ji vyzdvihli jako nejvyšší smysl svého života. V prostředí, v němž tato revoluce vyrůstala, se záhy střetávaly dvě mohutnosti, v aktivním okamžiku zdánlivě se podporující, čím dále tím více však navzájem se vylučující: revoluční pud sektářstvím rozložených duší a revoluční plán zvráceného řádu. Proto se stala ruská revoluce záhy nesnesitelnou těm, kteří naslouchali jen jejímu podzemnímu hukotu: romantickým rouhačům a pozůstatkům ruského bohostrojitelství, jímž „v temnotách dní se ráj". Nesnesli ji Blok, Jesenin, Sobolov, Ropšin. „Zahynula Rasejička, zahubili ubohou. Novou si najdem Rus! Světovou!", zapěl Majakovskij, avšak na příchod Nové Rusi raději nečekal.

Nesnesitelná tíha drtila vědecké básníky, tak těžko se „rodila budoucnost", tak těžko se rodil nový svět z ruské revoluce. Zanikající svět byl nechutný, nesnesitelný, uchvácení moci bolševiky bylo divoké, heroické, strhující — a budoucnost, kde ta bude uchopena? Je věčný revoluční řád, či jen nasycení hladových a nové vyhladování? Čeká svět na další pochod spásonosné revoluce, či má býti stále a stále jen napájena neklidná touha revolucí posledních?

Jinak zažíval revoluci Trockij, jinak Stalin. Jinak Zinovjev, jinak Radek. Jinak ji zažívá čekáním vzrušený francouzský dělník, jinak Tuchačevskij a Stachanov.

Ruská revoluce však již působí jen dějinně, a její výsledný řád není již vlastně zcela jejím řádem. Její řád je již dějinným řádem, který ukazuje, jak byl dějinně nutný, jak z něho roste nový kmen dějinného vyrůstání času. Na konci vlastního revolučního období nabývá své velikosti nová osobnost, Stalin, jehož vlastní individualita se uplatňuje v prostředí, vylučujícím svou absolutní kolektivitou vlastně jakoukoliv individualitu. A přece tu vyrůstá naprostý kultovní typ individualit, náležitý vždy konkrétnímu období

revoluční doby. Tak jako Lenin byl messiánským typem, strhujícím na svou stranu iracionální touhy mas, jež se dostaly do pohybu, tak jeho dědictví si vytváří dva další typy, které se utkají v individualistickém zápase o prvenství: romantický typ nikdy neukojitelných revolučních tužeb, ne nepodobný sebevražedným maniákům básnických vidin, Lev Trockij — podlehe realistickému typu dobře vypočítaného plánu — pádnému uchvatiteli revolučního řádu Josefu Stalinovi. 1) Pro pochopení úlohy těchto dvou typů je třeba si nejdříve ujasnit některé předpoklady, které jim právě jejich poslání umožnily.

Dědictví kapitalismu

Důsledky ruské revoluce uzavírají období lidských dějin, začínající se revolucí francouzskou. Je to doba zralého kapitalismu, naprosté morální převahy nahromaděných zájmů hmotných. Rozmach přírodních věd a techniky oprávněnost tohoto zvráceného morálního řádu utvrzují. Zájem hmotného blahobytu totiž je totožný se zájmem morálním, je prostředkem i cílem společnosti zcela nově utvářené, protože zásadně odlišné od kterékoli společnosti, již hmotný blahobyt se nemohl stát morálním řádem. Společnost zralého kapitalismu si vytváří strukturu proto zcela odlišnou od kteréhokoli dřívějšího uspořádání, protože vytvořila dosud největší rozpětí mezi nerovnoměrností touhy a přirozených možností, jež jsou lidstvu dány. Marxismus vystihl správně primát hmotného zájmu kapitalistické společnosti, rozeznal rozdíl tohoto hmotného zájmu od ideálů společnosti předkapitalistické, avšak stal se toliko odpůrcem aplikace těchto možností, leč legitimním pokračovatelem a uchovatelem vnitřního obsahu. 2) V jeho teoretickém předpokladu je přenesena moc s jednoho nositele na druhého, obsah této moci však je uznán za správný a v svém meritu za žádoucí. Marxův a Engelsův Komunistický manifest kritizuje nedůslednost měšťácké společnosti, jejíž protiklad k společnosti feudální je sice v jádře správný, avšak ne ještě zcela zralý. Marx a Engels se vysmívají ideálům měšťácké společnosti, které si v své nestatečnosti podržela, a desavují všechno ospravedlňování měšťácké vlády, kterého nebude potřebovat vláda proletářská. Měšťáctvo zničilo všechny feudální, patriarchální a idylické poměry. Mezi člověkem a člověkem ponechalo jen „nahý zájem“ — zaplatit hotovými. „Utopilo v ledové vodě sobecké vypočítavosti svatou hrůzu náboženského snění“, proměnilo osobní důstojnost ve směnnou hodnotu, zbavilo všechna doposud důstojná a náboženskou úctou obestřená povolání jejich svatozáře. „Proměnilo lékaře, právníka, pátera, básníka, vědce ve své placené námezdní dělníky“. 3) Z manželství udělali poměr jen a jen peněžní. Ze státu organisaci násilí pro potlačení určité třídy. Měšťáctvo nebylo tak otevřené, aby přiznalo rozdíl „starého“ a „nového“, feudálního a měšťáckého. Jeho morálka se ztotožnila s absolutností blahobytu, jehož neobecnost, nemožnost, aby byl obecný, byla skrývána vzdušnými a vyhanými frázemi. Naproti tomu nová ideologie marxistická záležela právě v otevřenosti these, že tento blahobyt bude omezen jen na vrstvu ideologicky předurčenou převzítí moc od měšťácké třídy. Obsah zůstal stejný, vše se změnil v přenesení moci. Důsledky, které pro existenci člověka jako takového, obecně konkrétního člověka, z obsahu vyplývají, zůstávají samozřejmě stejné. Bez měšťáckých skrupulí ničeno bude ničeno dál, zbavené zbavováno dál, měšťácké v celé své šíři a výši, množství a jakosti bude měšťácké ještě víc. Osobní důstojnost bude ponížena ještě víc. Manželství nebude odhmotněno. Ze státu učiní se otevřené a záměrné násilí, v němž nejprve proletariát potlačí buržoasii a pak „povede“ obrovské masy obyvatelstva, rolníků, maloměšťáků, poloproletářů při „pořádání socialistického hospodářství“ (Lenin).

Na převzetí obsahu buržoasní společnosti a zvrácení její formy je založen smysl největší revoluce nové doby — revoluce ruské. Ji bylo dovršeno období, počínající revolucí francouzskou, i když zdánlivě nesmířitelně na jednom konci stojí buržoasie, na druhém proletariát. Sovětský stát uzavírá toto období, přebírá a dovršuje daleko domyšlené plány osvícených parukářů a Velké revoluce francouzské, které měšťácká společnost neměla odvahu důsledně uskutečnit a otevřeně se k nim přiznat. Sovětský stát se stává ostatnímu světu příkladem této důslednosti, získává pro hospodářsky zaostalou zemi zisky „technického dohánění“. Toto technické dohánění jako bezprostřední cíl zítřejšího, nejbližšího období (zakrývaného ovšem jakýmsi konečným, definitivním ideálem blahobytu), jest ideologicky odůvodňováno a přizpůsobováno v obou společnostech ve shodných zásadách, i když proletářská revoluce se zdá být nejostřejším nápoem na měšťáckou společnost. „Nové v starém“ jen omezuje, vybírá, zkonkretňuje nositele ideálu na rozdíl od starého, které sice bylo též třídně vyhraněno, ale nezakládalo stav legitimní, jaký má vyrůstati ve společnosti proletářů. Nemělo konkrétní formu řádu, jaký si vytváří společnost s cíli otevřenými, nezakrývanými. Proletářská společnost, převzavši moc, se cítí

dědicem ideálů a nároků společnosti, kterou právě rozdrtila, od níž převzala štafetu a jejíž obsah vzala pro sebe beze změny na vědomí. Jinak nemůže ani být, protože jejich morálka primátu hmotného je shodná a vytvořila vlastně naprostou přehradu mezi společností předburžoasní a společností buržoasně-proletářskou.

Zralá společnost proletářská bude mít pak dokonce i stejné výrazové formy jako měla společnost měšťácká. Změna bude opět jen v následcích z posunutí mocenského těžiška. Rub sociálních výhod, které přineslo revoluční přesunutí těžiška s využitím technického pokroku a ponecháním buržoasní morálky, bude se projevovat i tam, kde revoluce měšťácká byla vystřídána revolucí proletářskou, čili: třídní napětí, které „odhalil“ marxismus, bylo na čas zakryto jen vnějším nápoem proletářské revoluce, aby po upevnění moci proletářského státu se znovu projevovalo.

Lenin vyjádřil kontinuitu měšťácké společnosti tímto společným cílem:

„Bezprostřední a nejbližší cíl ruské revoluce byl buržoasně-demokratický úkol — svrhnouti zbytky středověku, úplně očistiti Rusko od toho barbarství, od té hanby, od největší brzdy veškeré kultury a všeho pokroku v naší zemi. A my jsme právem hrdí na to, že jsme vykonali toto očistění mnohem rozhodněji, mnohem rychleji, směleji, úspěšněji, širě a hlouběji, co se týče vlivu na národní masy, než Velká francouzská revoluce před více než 125 lety. Dovedli jsme buržoasně-demokratickou revoluci *dokonce* jako nikdo. Zcela vědomě, tvrdě a neúchylně se hýbeme vpřed, k revoluci socialistické, vědouce, že není oddělena čínskou zdí od revoluce buržoasně-demokratické, že pouze *boj* rozhodne, do jaké míry se nám podaří postoupiti vpřed, jakou část nevýslovně vysokého úkolu vyplníme, jakou část svých vítězství si zajistíme. To ukáže budoucnost. Ale již nyní vidíme, že bylo vykonáno obrovsky mnoho — v rozvrácené, zaostalé zemi pro socialistické přetvoření společnosti. Které to byly hlavní zjevy, přežitky, zbytky nevolnictví v Rusku roku 1917? Monarchie, stavovství, statkářská držba půdy, postavení ženy, náboženství, národnostní útlak. Vezměte kterýkoli z těchto „Augiášových chlévů“, zanechaných mimochodem řečeno, značnou měrou všemi předními státy v nedočistěném stavu při jejich buržoasně demokratických revolucích, vezměte kterýkoli z těchto „Augiášových chlévů“ a uvidíte, že jsme je vyčistili nadobro... My jsme vyvrhli ven všechnu monarchistickou nečistotu jako nikdo, jako nikdy. Nenechali jsme kámen na kameni, cihlu na cihle na stoleté budově stavovství (nejpřednější země, jako Anglie, Francie, Německo, se dosud nezbavily zbytků stavovství). Nejhlubší kořeny stavovství, zejména zbytky feudalismu a nevolnictví v zemědělství vyrvali jsme z kořene... abychom zajistili ruským národům vymoženosti buržoasně demokratické revoluce, musili jsme postoupiti dále ...

Měšťácký atavismus proletářské společnosti

První pokus o uskutečnění proletářského státu, o dovršení společnosti buržoasní nebyl proveden v zemích zralého kapitalismu a vyvinuté buržoasní morálky. Revoluce ze všech nejpodrobněji připravované, vědecky analysované, s plány vypočítanými do podrobností, se ujala země, prostoupená konflikty nejostřejší vyhocenými, v základní struktuře nesmiřitelnými, v zemi, která žila v neustálém revolučním chvění a terorismu ať zdola v lidu ať shora v panujícím rodu. Vznikla v zemi, která byla Evropě „temným problémem“. Do jisté míry byla však již velmi dlouho dychtivě čekána. Francouzský advokát *Lacombe* vydal roku 1760 knihu „Histoire des révolutions de Tempire de Russie“. V té době se začaly psát takové knihy, a to ještě neměli ani Velikou revoluci francouzskou. A *Lacombe* svou ruskou revolucionologii začíná významně: „Není skoro států, které by neměly revolucí. Avšak žádný z nich nepředstavuje tak zvláštní, tak prudké a tak komplikované revoluce jako Rusko.“ A to ještě nebyla ani Kateřina Veliká, ani Pavel I., ani Alexandrové, ani Mikuláš II. Ruský problém však cítili již tenkrát. Caři, pronásledovaní vidinami, vraždění dvorskými kamarylami, chiliastickými atentátníky a konečně odstranění z moci a nařízení revoluce, zosobňovali rozsáhlou zemi, kupící kontrasty přírodní i lidské, masu nekonečně zahloubanou v problémy své existence, z které vyvozovala jakési zvláštní poslání. Toto messiánství na sebe bere ruská revoluce. I ona na sobě nese znaky té ruské problematiky, kterou byla zatížena „svatá Rus“, i v ní ještě stále je temné bohostrojitelství. Z tohoto bohostrojitelství procitá národ vždy v svém zosobněném představiteli a jedním mocným pohybem strhává na sebe západnickou strukturu Evropy, která k ní ovšem došla záměrným a uvědoměným postupem. To jsou ony revoluce, kterým *Lacombe* věnoval svůj spis. Rusko v nich domýšlí a do důsledků provádí to, co Evropa v své měšťácké rafinovanosti a nestatečnosti jen nadhodila. Bere na sebe důsledky a oběti. Geografická širě ruské říše a tlak východu, kterému jest v dějinách vystavena, kupí však na ni ještě jinou vrstvu vrstvu orientální temnosti. Tuto temnost pozorujeme v despotických sklonech ruských vladařů, jichž

monomachické postavení neustále dodává národu třešť svého protipřirozeného diktátu. Počítá s davem, nikoli s lidmi přirozeně svobodného postavení. Tu se každý opájí šířkou a dálkou ruské říše. Dav je droben jen sektářsky nestrávenými dedukcemi z lidské existence.

Toto sektářství jest v průběhu revoluce jednou její tvůrčí složkou. Revoluce však, aby zanechala po sobě dějinný řád, musí se s těmito prvky vyrovnávat, postupně je potlačuje, překonává a odstraňuje.

Osobnost Leninova, která tomuto období revolučního pudu i plánu byla typická, neboť v ní se slučovalo obojí a obojí v ní nalézalo potřebné spojení, odchází se scény a o její dědictví se hlásí dva typy již rozdělené: *Trockij* jako představitel věčného revolučního, revoluční posedlosti, a *Stalin* jako dovršitel řádu, ke kterému směřovala společnost buržoasní a jenž se stal dějinně nutný, jakmile se ruská revoluce dala do pohybu.

Stalin vyhladil sektářství a zbavil revoluční řád všeho, co zatemňovalo uvážený a promyšlený plán.

Konečným jeho vítězstvím nad trockisty vstupuje proletářský stát do svého klidného období, plného rozvoje. Podle marxisticko-leninských předpokladů měly by být už aspoň zdaleka patrné příznaky odumírání státu (státu vůbec), po likvidaci tříd a po zavedení „úplného komunismu“. Zatím se začínají objevovat v této fázi prvky, které se po leninsku vysvětlují jako zbytky „starého v novém“ a jako „politicky a hospodářsky nevyhnutelné ve společnosti, vyšedší z lůna kapitalismu“, podle našeho postavení problém jako „buržoasní atavismus proletářské společnosti“.

V jakém postavení se tedy ocitl proletářský stát po vítězství Stalinově, po vyloučení temného z revolučního řádu, již řádu dějinného? Především zbavil Stalin provádění plánů extensivního messiánství, zřetel cílů nebyl rozložen tak ze široka jako tomu bylo u Lenina. Úsilí revoluční (ovšem již spíše revolučního řádu) nebylo předstíráno jako vykupitelské dílo pro světový proletariát, nýbrž bylo reklamováno úplně pro proletariát sovětské vlasti. Dělnická třída v sovětském Rusku si buduje dílo sama pro sebe, buduje je jako revoluční řád, světový proletariát pak má být již jen hrdý na „sovětský příklad“, má mu přinášeti dary a podíly, ať solidaritou, ať faktickou pomocí, ať tlakem na politiku vlastního národa k tomu zaměřenou. Zahraniční politika proto není již vedena Leninovou jistotou despektu, že imperialistické mocnosti se nemohou dohodnout. V tom byla pro první fázi sovětského státu sebevědomá síla převahy. Nyní se proletářský stát v mezinárodní politice přizpůsobuje zájmům státu, které mají právě nejvýraznější příznaky kapitalistické.

Na druhé straně pak nastává strukturální přizpůsobení států buržoasních proletářskému. Stát vítězného proletariátu působí na stát buržoasní nejen tlakem zcela sobě oddané třídy proletariátu v buržoasním státě, nýbrž i těmi použitelnými opatřeními, jež mohl proletářský stát zavešti, nemáje měšťáckých skrupulí a ohledů. Snadnost této přizpůsobivosti zvláště v morálce pochopíme, uvědomíme-li si základní příbuznost obou útvarů. Lenin nazýval poslední období kapitalismu obdobím imperialismu, t. j.

„epochou bankovního kapitálu, epochou gigantických kapitalistických monopolů, epochou vzrůstu monopolistického kapitalismu ve státně monopolistický kapitalism“. Toto období přivádí „neslýchaný vzrůst úřednického a vojenského aparátu ve spojení se zesílenými represivními opatřeními proti proletariátu jak v monarchistických, tak i v nejsvobodnějších republikánských zemích“. Je zajímavé ve smyslu tohoto jistě správného postřehu Leninova srovnat růst monopolistického kapitalismu ve státně monopolistický kapitalism ve státě buržoasním a ve státě proletářském. Není rozhodující rozdíl gigantického kapitalistického monopolu a gigantického státně kapitalistického monopolu, protože obojí v konjunkturálním případě, jak kapitalistická these předpokládá a jak proletářská praxe uskutečňuje, vytváří obecnou hodnotu stejnou. Obojí je budováno stejnými metodami, na obojím je lidský činitel stejně účasten, stejně spotřebováván, i ideologie může být stejně působivým prostředkem výkonnosti.

Lenin ovšem rozlišoval a zavrhoval kapitalistické začlenění jednotlivce do gigantické struktury kapitalistického podniku, zavrhoval racionalisaci, akordní práci, poháněčský systém, způsoby, pod nimiž dělník v kapitalistickém systému nejvíce trpí, dnešní tendence v proletářském státě už nemusí dbát těchto námitek - revoluční řád je již skutečně stabilisován v řád domyšleného, důsledného řádu měšťáckého.

Buržoasní atavismus se tu projevuje jako přirozený důsledek. Vzrůst úřednického a vojenského aparátu se zesílenými represivními opatřeními proti proletariátu v státech kapitalistických je pak mravní hodnotou roven vzrůstu úřednického a vojenského aparátu ve státě státně kapitalistickém s represivními opatřeními proti vrstvám, jež nemají po „likvidaci“ tříd ještě jmenné formy sociální.

Vedle toho je ještě pozoruhodný tlak sovětského příkladu v organizaci hospodářské ve státech kapitalistických. Kapitalistické státy berou poučení z úspěšné organizace státně monopolistické organizace proletářského státu. Státně monopolistický kapitalismus, hromadění kapitálu a obrovské

podniky ve státech kapitalistických rostou pod tlakem monopolů a státního kapitalismu v proletářském státě. Obojí pak rostou paralelně a vystihuje je poznámka Leninova.

Toto srovnání má důležitost pro poznání společného základu obou hospodářských struktur.

Kapitalistické státy mají nyní větší odvalu poučit se, kam měly již v důsledcích svých předpokladů dávno dojít.

Stabilisování revolučního řádu po vymýcení mystických prvků revolučních nelze připodobňovat k taktickým ústupkům v době NEPu. Není to opatření taktické, nýbrž nutný společenský vývoj, korigovaný kausálním důsledkem svého východiska. Třídní a prestižní zájmy dělnictva jako jmenovitě vládnoucí třídy nejsou již s takovou citlivostí respektovány, jako tomu bylo dříve. Rozhoduje již více hlas ředitele továrny nebo vedoucího odborníka. Důraz na obecné blaho je stejně fikcí jako v kapitalistické morálce. Prosperita továrny, výroby, je prosperita řádu stejně tak jako v kapitalistickém systému. Za NEPu činila vláda ústupky elementům kapitalistickým. Uvolnila tvrdou ruku skutečnému třídnímu konkurentovi, který se na čas vzpamatoval, aby bezradné vládě v úzkostech pomohl. Ústupky dnešní vlády však jsou činěny již vrstvám, které vyrostly ze samé podstaty revoluční společnosti. Do zvláštního společenského postavení se dostávají zdatní kvalifikovaní dělníci, vedoucí mistři, ředitelé továren, inženýři, důstojníci, schopní žurnalisté, atrakční literární pomocníci vlády. Zatím co průměrná dělnická mzda činí 145 až 200 rublů, kvalifikovaného dělníka pak 300-400 rublů, představitelé umění, techniky atp. mají až 2000 rublů měsíčně. Tyto vysoké důchody přirozeně umožňují ukládání kapitálu, které jest v proletářském státě velmi výhodné. 5) Zúročuje se 8 procenty. To znamená, že ze zúročeného kapitálu lze mítí důchod, umožňující slušnou životní existenci, avšak porušující sám hospodářský princip proletářského státu.

Důležité je si všimnout, jak stabilisovaný revoluční řád zasahuje do společenské oblasti těsněji spjaté s danou přirozeností. Neustálé potíže mají v proletářském státě se sedláky. Nemysleme sedlákem vrstvu, která je v bolševické terminologii posměšně degradovaná na kulaka. Sedlákem je všeobecně každý, kdo sám zpracovává vlastní půdu vlastními prostředky. Z taktických důvodů stačila svého času i bolševikům tato prostá definice - bylo to v první fázi revoluce a s menšími obměnami též v období NEPu. Později však musilo být učiněno zadost doktríně i v tomto úseku, kde konflikt s přirozeností byl nejprudší.

Rolník neměl mítí v socialistickém státě vedoucí úlohu, i když šlo o stát převážně rolnický, měl být politicky veden. Ztratil messiánský smysl, který mu dali v XIX. století revoluční národníci. Proletářská společnost stejně jako společnost měšťácká hodnotí význam rolníka a zemědělství ekonomicky. Pro obě společnosti je tento význam podřadný. Poměr sovětské moci k rolnictvu se střídal podle politických potřeb. Jiný byl v době válečného komunismu, jiný v době NEPu a jiný byl po Stalinově rozhodném náporu proti permanentníkům. V tomto náporu je rolnická otázka vedlejší sama o sobě, důležitá vzhledem k svým politickým důsledkům. Ožívá tu ještě jednou starý narodnický důraz na rolnickou otázku. Zinovjev pokládá otázku úlohy rolnictva za základní otázku leninismu. Stalin toto postavení problému potírá, protože vyzdvihuje jako správnou Leninovu hesi, že „diktatura proletariátu je základním obsahem revoluce. Otázka rolnická je toliko pomocnou otázkou“.

Je nesporno, že Stalinovy výklady leninismu jsou leninštější než výklady permanentníků. Odpovídají také výrazu toho, co se v ruské otázce dál rozvíjí. Zjednodušeně se uskutečňuje obsah západní ideologie, uskutečňovaný ruskou, orientálně ruskou technikou mocenského postavení. Opakem by byly these permanentníků. Stalin odůvodňoval svůj výklad druhořadosti rolnické otázky tím, že leninismus je „mezinárodním učením proletářů všech zemí, vhodným a platným pro všechny země bez výjimky, včetně země kapitalisticky vyjmuté“. Když pak Stalin zvítězil, bylo teprve jasně vidět smysl jím hájených hesí. Hospodářské plány začaly přetvářet sovětský stát v industrialisovanou zemi, dodatečně vytvářely podmínky, vhodné k dovršení měšťácké revoluce, t. j. k její druhé fázi - revoluci proletářské. Po tom se začalo také se změnou „pomocné otázky“ - problému rolnického. Tu byl dokonale vyvrácen narodnický messianismus rolnický a byl technicky doplněn Marxův předpokládaný vývoj rolnické otázky v kapitalistické společnosti: kapitalistická akumulace pozemkového vlastnictví. Rolnická otázka se tu oclá rázem v jiném postavení problému. Dodatečně byl vysvětlen výklad Stalinův, kolektivisace pak „ospravedlnila“ Marxův výklad o vytvoření základu pro jiný vývoj této otázky. I když kolektivisace nebyla vlastně nikdy dokončena, zvláště na Sibiři a Dálném východě zásahem gen. Blüchera, rolnická otázka přece skýtá výklad pro celý sovětský režim velmi pozoruhodný. Ideální bylo úplně „popření“ vlastnictví půdy, jak bylo uskutečňováno v sovchozech. Bylo nutno však kolektivisaci provádět i s jinými výjimkami a taktickými kompromisy. V mírnějších formách měli sedláci možnost mítí pro vlastní potřebu i živý inventář. Tento kompromis pak byl v roce 1935 doplněn rozhodnutím, že i malá část půdy může býtí v

individuálním vlastnictvím kolchozníků, aby si ji obdělávali ve vlastní režii. Jak vyhlíží tedy nyní obraz tohoto rolnického problému? Rolník pracuje na kolektivním, avšak dostává do vlastnictví již část vlastního pozemku. Zůstane-li při tom, bude zájem rolníkův na vlastním přirozeně vzrůstat a bude nutno vymezit pracovní dny na kolektivním a pracovní dny na vlastním. Abychom tento poznatek zařadili do všeobecného výkladu, který jsme s počátku podali, mohli bychom říci, že ruská revoluce vytvořila předpoklad k dohnání kapitalistické Evropy i v zemědělství, které postavila na dnešní západoevropský základ technický, a nahradivši poměštickou nadvládu nadvládou státní, bude musit kapitulovat před přirozenými předpoklady společenského zřízení.

- 1) Osobnosti Stalinově bude věnován článek příště.
- 2) Nepřihlížíme-li ke konečnému cíli marxismu — odumření státu v beztržní společnosti, který je stejně utopický jako byl utopický socialismus na rozdíl od vědeckého.
- 3) Všimněme si, že v tomto vystižení měšťácké společnosti nemá marxismus prvenství. Nalezneme je dokonce výstižněji a přikřeji u německých romantiků nebo u konservativního W. H. Riehla.
- 4) To má také stále nejúčinnější agitační přitažlivost v potlačovaných massách.
- 5) A stejně tak je tomu nejen s platem, nýbrž i s ostatními atributy moci v materiálních a mocenských výhodách.

Stalinova cesta k principátu (pokus o její sledování)

Řád 1937, roč. IV, č. 1, s. 31-50

Leninovo dědictví

*"Je krutý..."
Lenin o Stalinovi*

Dědictví Leninovo po smrti Leninově nenabýlo ve svých konkrétních formách definitivního a dovršeného výrazu, avšak dvojí příkaz v něm byl patrný hned od počátku: je třeba uchovávat je jednak jako dědictví ruské, jednak jako dědictví mezinárodního chiliasmu marxistického 6). K dovršení a naplnění Leninova dědictví byli tu dva notáři: Lev Trockij a Josef Stalin. Oba měli vzhledem k povaze dědictví přednosti i vady, které lze z dalšího vývoje událostí dobře rozeznávat: zhruba řečeno - Trockij měl větší předpoklady zdárně ochraňovat dědictví mezinárodní, Stalin pak spíše dědictví ruské. Trockij je až příliš brilantní theoretik, Stalin pak spíše ovládá samozřejmá gesta praktika, uskutečňovatele. Trockij dovede najít taktiku tím, že ji nejdříve vymyslí, vytheoretisuje, Stalin má raději nejdřív taktiku, či spíše čin, aby potom, je-li třeba, našel pro něj nějakou teorii či formuli. Když se dostali do sporu, přihlásili se oba k radě Leninově "učiniti z naší revoluce prolog všesvětové socialistické revoluce" a "naočkovati revoluční bacil". Trockij tuto Leninovu radu stále a stále slovy připomíná, urguje a vykřikuje, Stalin zase se domnívá, že je to jakási samozřejmost, vyplývající z Leninova dědictví, že ji má v krvi a v své podstatě, takže k jejímu provádění může přistoupit beze slov kdykoli a kdekoliv, jakmile doba a okolnosti budou "zralé".

Mezi Stalinem a Trockým vznikl o dědictví Leninovo svár, který je dnes rozhodnut tak, že Stalin drží pevně v rukou ruské dědictví Leninovo, kdežto Trockij ze svého mexického vyhnanství začíná znovu od počátku klást základy vyhaslé revoluce světové - tentokrát na kontinentě, na němž prý má ideologie "trockistická" zvláště živnou půdu a budoucnost.

Umírající Lenin měl už příležitost vidět tuto nepřijemnou situaci dvou svářících se pretendentů svého dědictví, a ač už byl v té chvíli slab a bezmocen (čili začínal už žiti leninismus, zatím co se končil lidský život Leninův), přece ještě - a nebylo vzhledem k zásluhám, k nimž závět umírajícího má přihlížet, jinak možno - doporučoval spíše Trockého a kohokoliv z dalších: Zinověva, Kameněva, Pjatakova - než generálního sekretáře strany: Stalina. Není třeba pochybovati o autentičnosti Leninovy závěti, neboť odpovídá okolnostem i náladě doby před smrtí Leninovou, Stalin ji obratně i přiznal, zvláště však je jisto, že Lenin se bál Stalinovy hrubosti, bezohlednosti a krutosti, která mohla být v kabinetě ústředního sekretáře komunistické strany velmi škodlivá ostatním vedoucím soudruhům. Lenin, končící svou životní pouť - ukrutník více ve spisech než lidský - byl by si raději přál někoho loyálnějšího, zdvořilejšího a pozornějšího k soudruhům. Tak prý to napsal Lenin 4. ledna 1923 a dopis odevzdal své ženě paní Krupské. 21. ledna 1924 zemřel a paní Krupská jistě pečovala o jeho odkaz a v dalším vývoji událostí se pokoušela občas připomenouti bojovným soupeřům poslední slova Leninova, ale jak se ukázalo, marně.

Stalin a Zinověv (tenkrát spojenci proti Trockému) s politováním charakterisovali její intervenci jako "křesťanský socialismus vdovy Leninovy" 7).

Svár totiž nebylo možno řešit dohodou. Dědicem Leninovým a nakonec i jediným vykonavatelem jeho dědictví, který v slávě i moci daleko předstihl svého předchůdce, se stal Stalin. Jak a čím? Trockij dnes ze svého vyhnanství se domnívá, nechtěje v ješitnosti přiznati, že kořist moci se dostala do rukou zručnějšího, že se tu bude odehrávat znovu onen velkolepý proces "třídního boje", t. j. msty, zvěle, závisti, šílenství jako v starém podkopaném Rusku. Trockij, jenž nechce býti fatalistou, se domnívá, že "rozhodující je konec konců třídní boj a přesuny, které se dějí v bojujících masách" 8). Svě dílo - sovětský svaz - tak snadno degradoval na úroveň kteréhokoli státu buržoasního! Neboť tím zlehčuje i minimální účinnost vědeckého socialismu, nejsou již v jeho osvědčené laboratoři, nýbrž prodlévaje v laboratoři své uražené ješitnosti. Utěšuje se tím, že "již roku 1926 řekla paní Krupská v kroužku levých opozičníků: Kdyby Iljič ještě žil, jistě by již seděl ve vězení." 9)

Nedejme se mýlití výměnou názorů obou soupeřů, ani bolševickou diskusí. Pravděpodobnost, proč Trockij prohrál, je jinde. Trockij se může cítit a může být sebe legitimnějším následovníkem Leninovým, pokračovatelem či spíše správnějším vykladačem jeho thesí, v Rusku nemá nic takovou cenu jako moc. A posloupnou moc, daleko před Leninem posloupnou, má Stalin, jenž je představitelem dovršení Leninova odkazu, jedině schopný vésti tento odkaz, proletářský stát, podle základny, na níž byl postaven: aby i Rusko dozrálo v řádný měšťácký stát. Stalin má více předpokladů, aby úspěšně s příslušným aparátem v rukou a s nutnou bezohledností plnil důležitější část Leninova dědictví: ruského dědictví. V jeho rukou se naplňuje smysl ruské revoluce bolševické: dohnat Evropu, zburžoasnit Rusko. Stalin zná lépe účinnou metodu, jak nabývat moci, než Trockij a všichni, kdož se potom stali nepohodlnými. Stalin ví, že vůdce nesmí zůstat se svým vedením za řádem nutnosti, za jistým tíhnutím k přirozenosti, již nás nezabaví sebe duchaplnější theorie. Stalin, jak říká sám, ví, že nelze ani předbíhat, ani zůstat pozadu. Na tuto samozřejmost nezapomíná, a aby ji učinil pochopitelnější všem, kdož se topí v záplavě marxistického mudrování, váže ji na spojitost s masami z a každou cenu. Vůdce pak musí podle toho bojovat na dvě fronty: proti těm, kdož zůstali pozadu i proti těm, kdož nedočkavě předbíhají. Touto vůdcovskou chytrostí, touto znamenitou taktickou volností zbavit se každého nepřijemného červa - jde o boj ve společnosti marxistické, jistým způsobem odlidštěné - touto přirozenou instinktivností šelmy to Stalin vyhrál.

Stalinovy předpoklady k vítězství

*"Jsem hrubý."
Stalin*

"Ano, soudruzi," říká Stalin na zasedání exekutivy komunistické internacionály 27. září 1927, "jsem hrubý proti těm, kdož hrubě a zrádcovsky naši stranu rozleptávají a rozdrobují. Nikdy jsem závět (t. j. Leninovu) nezatajil a netajím ji ani teď." A připomíná, že již na 13. kongresu ústředního výboru nabízel svou funkci gen. tajemníka strany k dispozici. A jeho demise byla jednomyslně - i hlasy Trockého, Zinověva i Kameněva - zamítnuta. "Co jsem měl dělat? Vzdát se svého místa? To neodpovídá mé povaze. Nikdy jsem žádné místo neopustil a nemám k tomu ani práva. Byla by to deserce. Nepokládám se za svobodného člověka, poslouchám rozkazů strany."

Když má Stalin zabezpečeny všechny prostředky k moci, když patheticky přísahal nad mrtvým Leninem (živým leninismem), který "nám dal v odkaz,

1. abychom drželi vysoko a chránili v čistotě velikou hodnost člena strany,
2. abychom chránili svou stranu jako zřítelnicí oka,
3. abychom chránili a utvrzovali diktaturu proletariátu,
4. abychom upevňovali všemi silami svaz dělníků a sedláků,
5. abychom upevnili a rozšířili Svaz republik,
6. že nebudeme litovat svého života, abychom posílili a roz

šířili svaz pracujících celého světa - komunistickou internacionálu"10), když vše je již tak zajištěno, že vlastně nezbývá, než protivníky napravo i nalevo vůdci mrzutě nebo shovívavě vyslechnout a pak věci zařídit podle vlastního uvážení vůdce, vůdce začne neúprosný boj.

Sledovat tento boj na "theoretické frontě" je nuda ze všech snad největší. Obě strany se dovolávají Lenina. Obě strany dovedou z něho nalézt to, co potřebují. Tak jako s nudnou vehemencí se přeli reformisté s revolucionáři o these Marxovy, tak v letech 1924—1932 se prou o smysl slov Leninových.

Všechny frakce v nich nalézají svoje 11). Diskutanti na konec po hádkách o rolnické otázce, o industrialisaci a j. v. se shodli na tom, že v theorii jde především o to, co je to "permanentní revoluce". Trockij tuto záhadu definoval jako "revoluci, která se nesmíruje se žádnou formou třídní vlády, nezastavuje se v demokratické etapě, přechází k socialistickým opatřením a k boji proti vnější reakci, je to revoluce, jejíž každá další etapa je důkladná a promyšlená a jež může být ukončena jen úplným zrušením třídní společnosti." 12) Z této definice ovšem opět nic konkrétního nevyplývá. Stalinovi, jenž se tu musí s Trockým utkat na theoretické frontě, toto inflační pření o smysl slov (které je ovšem tak charakteristické pro marxismus), je nepříjemné, jistě zbytečné a tedy škodlivé (v tom lze rozeznat jeho zdravý rozum). Problém chce mít konkrétnější, ve formulaci Trockého je mu zřejmě něčím abstraktním, a proto otázku permanentní revoluce převádí ihned na otázku rolnickou. Theorii permanentní revoluce charakterizuje jako "theorii" podceňování úlohy rolnictva 13). Trockij říká, že "sedláci jsou naprosto neschopni samostatné politické role" 14). Tu ho Stalin chytá za slovo, odvolává se na Lenina, podle něhož "diktatura proletariátu je vláda, opírající se o svazek proletariátu a pracujících mas rolnictva" (Otázky leninismu, str. 156). Stalinovy úspěchy však nejsou na poli theorie, v ohni diskusí, této doméne měšťácké virtuosity. Trockij si může právem stěžovati, že většina jeho thesů z doby diskuse byla Stalinem později uplatněna v praxi. Stalin v r. 1936 na př. provádí návod revoluční práce ve Španělsku, který vlastně již v roce 1930 doporučil Trockij 15). V otázce rolnické ovšem nejinak. Při kolektivisaci v první pětiletce, k níž Stalin přikročil, když se sebe setřásl jen poněkud nepříjemnost opozice, stejně jako Trockij nepřihlížel k politické aktivitě rolnictva. Stalin proto používá v diskusi účinnějších method. Theorii o permanentní revoluci nedorazila v sovětském Rusku její problematická správnost či nesprávnost, nýbrž to, že ji Stalin prohlásil za "popření leninské theorie proletářské revoluce", dále za "odřůdu menševismu" čili konečně v r. 1936 za fašistickou konspiraci ve spojení s Gestapo.

Ale co s tím jiného měl opravdu Stalin dělat? Jaká to byla unavující a neužitečná práce, tato diskuse o linii strany! Diskutanti se přeli o to, zdali spád revoluce a její další průběh šel shodně s nějakou jejich theorií a hledali ve svých starých i novějších výročí shody slov s fakty, s dějinami. Byla to skutečně chlapecká hádka. Jenže místo: "on začal", se říkalo: "já jsem začal". Apelovalo se na soudruhy protivníky, aby se upamatovali, co kdo kdy řekl a napsal 16). Diskuse o permanentní revoluci je vlastně permanentní mudrování o "pravdách" nebo "omylech", které vyplývají z theorii a předpovědí, které kdy který marxista vymyslel.

Co mohl opravdu Stalin v této inflaci slov, prognos a připomínek dělat? Vždyť Trockij sám se přiznává, že vlastně kolikrát zapomněl, co řekl nebo psal v roce 1905, čímž byl v nevýhodě vůči s v ý m protivníkům, a že teprve v r. 1928 ve vyhnanství "s tužkou v ruce si přečetl své starší práce o otázce permanentní revoluce" 17).

Do této situace byl postaven Stalin, muž, který k svým činům teprve dodatečně strojí theorii, neboť bez ideologie nelze v marxistické společnosti zařídit sebe menší věc. Stalin jako odstrašující příklad uvádí anekdotu z povstání černomořského loďstva, kdy delegáti námořníků přišli k socialistickým vůdcům a theoretikům:

"Po léta jste nás učili, abychom se zdvihli proti cářství. Jsme přesvědčeni, že máte pravdu. Nuže pozdvihli jsme se a přišli jsme si k vám pro radu." Socialisté se rozčílili a prohlásili, že musí svolat o tom konferenci. Námořníci se ovšem pozastavili nad tímto zdržováním, ale slíbili přijít pro rozhodnutí. Socialisté svolali konferenci a vzali si první svazek Marxova Kapitálu. Hledali v rejstříku heslo Krym, Sebastopol, povstání na Krymu, nenašli ovšem nic ani v dalších svazcích, ani v dalších dílech Marxových a Engelsových. Když pak si přišli námořníci znovu pro radu, musili socialisté prohlásit, že v tomto případě nemohou dáti pokyny, jak vésti dále povstání. A povstání přirozeně se skončilo neúspěchem 18). Takto tedy vykládá Stalin odstrašující příklad marxistické diskuse. Diskuse je mu protivná a jen s velkým odporem vybírá citáty z Lenina, aby jimi porážel protivníka. I v diskusi Stalin uvažuje, útočí a rozhoduje se vždy vzhledem k někomu, je osobní. Jeho protivník, Trockij, podobně jako kdysi Lenin, uvažuje vzhledem k něčemu, hledá správnost, čistotu myšlenky. Stalin nerozvádí na př. v útoku na opačnou thesi, již chce potřít, důsledky vyplývající z jejího věcného významu, nebo nestaví proti thesi jinou thesi, nýbrž postupuje daleko účinněji, t. j. rychleji, a postaví protivnou thesi do blízkosti něčeho vyloženě zdiskreditovaného, marxisticky a leninsky nečistého, špatného, což není třeba nějak zvlášť dokazovat. Zinověva drtí poukazem, že jeho myšlenka je totožná s nečistou myšlenkou Kautského. I Trockého stavěl do kompromitující blízkosti "nečistých" theoretiků, až nakonec, protože Trockij je neúnavný, naprosto nesnesitelný i svým mudrováním nebezpečný, nasadí na něho nejhorší a dnes nejúčinnější odium Gestapa. Obrana Trockého je pak ovšem velmi chabá, i když duchaplnost,

vtipnost a pohotovost oslňuje měšťácké esthety. Stalinština je mu "zhuštěná ideová vulgárnost, tato důstojná dcera stranické reakce". Stalinovy "Otázky leninismu", základní theoretický spis jeho, jsou mu "oficiální učebnicí omezenosti, sbírkou vyložených nízkostí (snažím se o nejmírnější výrazy" - říká Trockij), který se cítil vždy vysoko povýšen nad svého soka, jenž jej zbavil tak obratně, tak netheoreticky, zato tak pořádně legitimního nároku na dědictví po Leninovi.

Tato historická událost nebyla vyslovena jen na poli nerovnosti ideologie a skutečnosti. Trockij si svou povýšenost nad Stalinem pěstoval už dříve, než se mu bylo s ním utkat. Gruzincům, z nichž pochází Stalin, věnoval nepochopitelný theoretický odpor ještě dříve, než poznal na svém těle jejich jednání. Jsou mu "maloměšáci svým způsobem života a svou psychologii, s falešným marxistickým pasem v kapse... Jižní vnímavost a přízpusobivost učinila mnohé z nich vůdci studentského a povšechně demokratického hnutí; žalář, vyhnanství a řečnická tribuna státní dumy posílily jejich autoritu a dodaly menševikům v Gruzii jisté tradice." 19) "Pudový odpor ke všemu přesnému, vyhrocenému a vyjasněnému v oblasti ideí, jejich závistivé uctívání vnějších forem buržoasní civilizace . . . maloměšťácká omezenost, pathos i darebáctví, Internacionála i Svaz národů, trocha upřímnosti, mnoho šarlatánství, a nad tím vším spokojenost s sebou samým, jako u venkovského apatykáře - tato směs protřepaná událostmi.. ." 20), "upachtěná posunčina těchto venkovských měšťáků" 21). Tak a podobně charakterisuje Gruzince. "Jak žijoucí je hloupost, má-li sociální kořeny," 22) uvažuje Trockij. Za několik let Lev Trockij měl příležitost poznat účinnost těchto sociálních kořenů. Tato opovržená Gruzie ho stála poslušnost v říši, kterou pomáhal tak účinně ustavovat, jeho podceňování Josefa Stalina mu vydatně pomáhalo do potupného vyhnanství, které mu je trpčí a nesnadnější než bylo vyhnanství první.

V naprosté theoretické nepředvídatosti věcí budoucích rozohnil se proti gruzínskému ministru vnitra Ramišvili, jenž "s falešnou nabubřelostí prohlašoval, že demokracie má právo užívati nelitostného teroru a odvolával se přitom na Marxe. Od Nerona k Marxovi! ... 23), hrozí se Trockij. Neuvědomil si však, že tento gruzínský instinkt v jedno se kryjící s teoriemi marxistickými (sám praví: "Teror může býti velmi působivý proti reakční třídě, která nechce ustoupit se scény. Zastrášení je mocný prostředek politiky mezinárodní i vnitřní... 24"), jednou od sebe těžko rozezná. Ci zmocnil se tu Stalin opět jeho myšlenky?" Trockému totiž jde stále o prestiž "pravdy". Na otázku "kdo má pravdu?" vsadil tento romantický revolucionář vše.

Kdo má pravdu?

"Oficiální mínění strany je totožné se správnou teorií."

W. Gurian, Der Bolschewismus, str. 167

Jde tu jen o "pravdu" jejich, o "pravdu" mezi Trockým a Stalinem. Kdybychom měli hledat pravdu v komunismu vůbec, musili bychom ji diskriminovat tak, jak to učinil Berďajev: našel ji nerozlučně zamíchanou se lží. Dokonce pravd, jak říká, je v komunismu několik, lež pouze jediná, avšak tak těžká, že převažuje všechno správné 25). Komunism však, který uznává z mravních hodnot jen ty, jež jsou determinovány jeho zhodnocením a rozdělením lidské společnosti, není ani schopen rozeznávati pravdu v její absolutně nezávislé existenci a platnosti. Pravda, kterou bychom v něm postřehli, není proto ani tak v něm samém jako v jeho účincích, které pak daleko převyšují a přerůstají jeho zdánlivou platnost theoretickou, nebo je v jeho negaci přežilých a neživotných forem společnosti. V oblasti jeho doktrín a theoremat není nic plátno hledat pravdu nebo hledat vztah skutečnosti k pravdě. "Komunistický stát" bude proto stále víc a víc opouštět "pravdy" v theorii a podřizovat se "pravdám" v praxi, t. j. "komunistický stát" v Rusku bude přihlížet stále víc a víc k potřebám ruským a potřeby světové učiní svým messianismem zase jenom tenkrát, budou-li hověti potřebám ruským. V tomto podřizování se nutnosti pochopitelně vítězí z vůdců spíše ten, který se tolik neváže na "pravdy" marxistické theorie, než ten, kdo se nedovede "vrátit", neboli jak lze říci o lidech, kteří nemají a neuznávají mravní svobody, že zvítězí ten, koho zachráni přirozený instinkt.

Stalin by nikdy nemluvil o pravdě, kdyby nebyl vyprovokován Trockým. A ostatně to nemluvili ještě tak o "pravdě" jako o "pramenech pravdy". Na 3. sjezdu strany zacházeli takto s "pravdou": Trocký: "Nikdo z nás nechce mít pravdu proti straně. Konec konců Strana má vždy pravdu... Nelze mít pravdu, leč se Stranou a prostřednictvím Strany, neboť dějiny nevytvořily jiných cest k uskutečnění pravdy." - Zde mluví marxista, kterému jeho postavení ve světě je determinováno touto stranickou askesí, již na sebe bere, aby měl "pravdu", jež v tomto zúžení na proletariát a konečně na předvoj jeho: komunistickou stranu - od dob Marxových je světlem, které nutně dovede svět k odstranění zla - a Trockého uvede v

posloupnost dědictví Leninova. Hle, touto "pravdou" vlastně Trocký prohrál. Neboť vystoupil Stalin a řekl: "Strana, praví soudruh Trocký, se nemýlí. To je chyba. Strana se často mýlí. Iljič nám vštěpoval, abychom se učili na Straně z jejích vlastních chyb."

A protože Stalin ovládl tento zdroj "pravdy" - Stranu komunistickou - Trockij ztratil vše - i svou moc i pravdu. "Potlačili náš program - či lépe pokusili se jej potlačit. Co znamená tento strach z programu? Každý to ví: strach z programu je strach z mas." 26) Nařiká Trockij. A protože strana není již v jeho rukou - co s "pravdou"? - To věděl nejlépe Stalin, když volal na Trockého: "Naše strana se stala vybraným orgánem dělnické třídy. Ukažte mi jinou podobnou stranu! Neukážete mi ji, protože na světě takové není. Ale je zvláštní, že právě strana tak mocná se nelíbí opozičníkům. Kde najdou lepší stranu na světě? Myslím, že aby ji našli, budou se musít odstěhovat na Mars." 27) To už je však Trocký ze strany venku.

Tak prohrál Trockij svůj zápas o "pravdu". Jeho další kritika vidí pak ve straně již jen stalinský aparát, diktaturu byrokracie, režim strany. Trocký, hlavní tvůrce bolševické revoluce, legitimní pretendent Leninova dědictví, neustálý udržovatel marxisticko-leninské pravdy se stává svému vlastnímu dílu nepohodlný.

Ve třech sjezdech komunistické strany pak je jeho osud vyřízen. Na XV. sjezdu Stalin dokazuje správnost své linie proti opozici, na tomto sjezdu je záplava slov nejmocnější. Na XVI. sjezdu v r. 1931 Stalin už má absolutní převahu a doráží poslední zbytky trockistických pravd. Na XVII. sjezdu v r. 1934 nemusí sice už nic dokazovat proti trockistickým pravdám, protože je vše v jeho rukou, ale z jeho řeči je vidět, že opozice se mu ze strany rozlezla po továrnách a kolchozech a že - když už se nemluví ve straně - mluví se stranou. V Stalinově řeči je vidět jistá radost z úspěchů pětiletky, avšak únava a rozmrzelost z potírání opozice. Vše už je slovy za 4 roky boje tak probráno, spisy Leninovy nesčíslněkrát znovu a znovu prolistovány, že je už vidět, že tímto směrem je boj skončen. Aby si Stalin zjednodušil obsah "pravd", o něž šlo, shrnul je: "Vždycky jsme prohlašovali, že „leví“ jsou titíž praví, maskující svoje pravičáctví levými frázemi. Leví sami potvrzují toto naše tvrzení. . . Cím se liší od programu krajně pravých? Samozřejmě ničím. Ukazuje se, že „leví“ otevřeně se připojili k protirevolučnímu programu pravých, aby utvořili s nimi blok a společně bojovali proti straně." 28) Několikaleté mluvení leninských vykladačů se totiž tak zapletlo a zpěvračelo, že ideologické fronty a triumviráty se za tu dobu změnilo několikrát.

Z těchto zmatků zůstali stát pevně jenom dva: Stalin, jenž si podržel moc, a Trocký, jenž si ponechal svou pravdu. Ostatní - Zinověv, Bucharin, Kameněv, Radek a j. poskytovali žalostný pohled. Proto bylo možno, aby v srpnu r. 1936 Stalin, chtěje učiniti konec nekonečnému mluvení a proplítání "pravd", jal se zbavovati životopisců t. zv. staré bolševické gardy, započav s těmi nejzmatenějšími, jako byli Zinověv, Kameněv a jejich dalších 14 náhodných i nenáhodných druhů.

Přirozený výběr v odlidštěné společnosti

"Běda lidstvu, kdyby Bůh, tolik urážený svými tvory, nechal ve své spravedlnosti volnou cestu pustošivé záplavě a použil ji jako metly pro potrestání světa!"

Sv. Otec Pius XI. v Encyklice Caritate Christi

Všechny nepravdy komunismu pocházejí z popření Boha a člověka, říká Berďajev. I tyranie nesnesitelná lidské důstojnosti 29). Komunistická společnost směřuje k společnosti animální. Její doktrína vycházela sice z platné kritiky měšťácké společnosti, vedené jen zřetelem vykořisťování slabších jedinců silnějšími, avšak tento zmaterialisovaný vztah nikterak nenahradila vztahem důstojnějším. Komunistická společnost odbožštěná a odlidštěná vytváří pak stejný pojem vztahu k bližnímu jako společnost měšťácká. "Člověk není již k obrazu a podobě Boží," jak říká Berďajev, "nýbrž k podobě společnosti" 30). A to je společnost s náhražkami Boha, s náhražkami viny a pokání, svědomí - vše jenom k potřebě nikoliv člověka a jeho Tvůrce, nýbrž k potřebě společnosti a jejího vůdce. Obraz popravčího procesu z 19.—24. srpna 1936 je obludným obrazem animality až diluviální, kdy silnější požívá slabšího, je to velkolepá podívaná pro proletáře celého světa, avšak hluboká tma pro člověka a jeho důstojnost. "Žádám zastřelení těchto vzteklých psů všech bez výjimky!" volá státní zástupce Vyšinskij. A všichni obžalovaní 31) podle protokolů projevují nepochopitelnou psovskou vděčnost strůjci svého živočišného

konce - i býv. předseda komunistické internacionály, i býv. místopředseda sovětské vlády, i ostatní býv. funkcionáři.

Naposledy se vzchopují tyto lidské mátohy a projevují paskvil lítosti a pokání. - Obžalovaný Mračkovskij: "Přál bych si opustiti tento život a neodněsti s sebou žádnou špatnost... Odcházím jako zrádce své strany, jako zrádce, kterého nutno zastřelit, a prosím jenom jedno, abyste mně uvěřili, že jsem při tomto soudním jednání všechnu špatnost ze sebe vyvrhl..."

Představují karikaturu poslední odplaty a soudu. - Obžalovaný Jevdokimov: "Trocký nesedí s námi na lavici obžalovaných, ježto je v cizině. Trocký má dvě perspektivy: buď aby okamžitě a beze stopy zmizel, jako kdysi zmizel Azěf, nejen z politické arény, ale vůbec z arény života, aby přešel v neznámo, aby se někam skryl, kde by ho nebylo možno najít, tak jako se skryl Azěf, anebo aby se *dostavil svého času před proletářský soud.*"

Jdou tak daleko, že přiznávají víc než kdy tušili při páchání svých "hříchů", nechtějíce kazit mezinárodní požitky z tohoto divadla, - Obžalovaný Pikel: "Představujeme dnes zhovadilou bandu sprostých zločinců, nejsme ničím jiným, než tlupou mezinárodního fašismu." - Obžalovaný Zinověv: "Trockismus je odrůdou fašismu, a zinověvství je odrůdou trockismu." - Obžalovaný Kameněv: "Taková byla naše cesta a takové je hnojiště odporné zrady a mrzkosti, do něhož jsme se zřítili."

Nepochopitelná přiznání vycházejí na světlo zjevným i nezjevným způsobem. Zjevný způsob je efektní a zcela hoden herců uzpůsobených k obrazu své společnosti:

Vyšinskij: "Jak je možno zhodnotiti vaše články a prohlášení které jste psal roku 1933 a kde jste vyslovoval oddanost straně? Byl to podvod?"

Kameněv: "Nikoliv, bylo to ještě horší."

Vyšinskij: "Prorada?"

Kameněv: "Ještě horší."

Vyšinskij: "Horší než podvod, horší než prorada - uhodněte toto slovo! Je to zrada?"

Kameněv: "Uhodl jste."

Vyšinskij: "Obžalovaný Zinověve, potvrzujete to?"

Zinověv: "Ano."

Vyšinskij: "Zrada, prorada, ramenářství?"

Zinověv: "Ano."

Druhý proces proti Radkovi a společníkům je jen virtuosnějším opakováním techniky procesu prvního. V podstatě na něm nebylo věcně ani psychologicky nic nového. 32)

Takovým způsobem vítězí silnější jedinci v komunistické společnosti. Ale jak vysvětlit toto násilí ve společnosti skorém beztřídní, zeptá se zmatený marxista, jež nepřesvědčilo závěrečné drama na cestě k Stalinově moci? Odpověděli bychom mu jednou z oněch thesů marxistických, jež se projevují pravdivě až ve svých účincích. Je-li stát měšťácký, je ho užíváno jako orgánu nadvlády proti proletariátu, je-li proletářský, je ho užíváno proti buržoasii.

A není-li již buržoasie, čili je-li už společnost socialistická, t. j. jsou jen soudruzi, stát bohužel neodumírá, jak bylo prorokováno, ale je ho užíváno proti soudruhům. 33)

Aby mohl odumřít stát, hodlala komunistická společnost zřizovat různé statistické a regulativní kanceláře, odkud by regulovala výrobu a přizpůsobovala ji spotřebě. Nedělo se nic jiného než ve státech měšťáckých: vzrůstal úžasnou měrou byrokratický aparát. To co Lenin vytýkal buržoasnímu státu v období imperialismu, to se mu daleko víc rozlezlo v jeho vlastním státě. Vznikla dokonce, jak říká Trocký, "sociální otázka sovětské byrokracie, t. j. zajistiti si vlastní blahobyť" (34). A proto stát neodumře ani v komunistické společnosti, protože se nedovede už zbavit byrokratické nadvlády, naopak Stalinova cesta k moci je zároveň cestou dohánějící měšťáckou společností.

Návrat k historismu

V dějinách není převratu, jenž by nebyl návratem.

Chesterton

Stalin je ovšem na všechny své úspěchy velmi hrdý, je zcela spokojen se vším, co vyjadřuje budování socialismu na šestině světa, a nebýt oposice, občasných chyb těžkopádného chápání jeho socialistických objektů a mezinárodní situace, představoval by nejspokojenějšího domácího pána. I v tom by naplňoval podobnost komunistického pokusu k měšťáckému idylismu. Šedý a asketický život bývalých revolucionářů a jejich nových poddaných bylo třeba přizpůsobit novému idylismu. Bylo třeba

konstatovat a vděčně kvitovat, že v sovětském svazu je všem dobře. Ale těžko tu roste radost sama. Radost musila být nařízena. Nařídil tedy Stalin, že nejcennějším kapitálem je člověk, spisovatele povýšil na "inženýry lidské duše" a dokonce i smát se a být vesel v socialistické společnosti nařídil. Za tím účelem byly skládány a překládány operety a veselé písničky jako na př.: "Lehko je na srdci s veselou písni, ta nikdy nedovolí se nudit..." Ironický západník mohl k tomu poznamenat, že jistě se nenudí ani dělník s měsíčním příjmem 50 rublů, ani inženýr či redaktor s měsíčním příjmem 5000 rublů. Než Stalin i v tomto směru chtěl zůstat v oblasti potlačení trockistických, permanentnických výtek o opouštění jediného a správného směru: čemu vděčí naše strana za tuto svoji přednost (t. j., že ví, jak s úspěchem kupředu)? "Vděčí tomu, že je vedena ve své práci učením Marxe, Engelse a Lenina. Nelze pochybovat, pokud zůstaneme věrni tomuto učení, pokud budeme se řídit tímto kompasem - potud budeme mít úspěchy v naší práci." 35)

Avšak není třeba ani z těchto povrchností vyvozovat závěry. Daleko víc nám poví o Stalinovi jako o muži budoucnosti jeho návrat k historismu. Chesterton říká, že "v dějinách není převratu, jenž by nebyl návratem" a že "všichni muži v dějinách, kteří s budoucností opravdu něco vykonali, měli své zraky upřeny v minulost." 36)

Marxistický výklad dějin byl terminologicky i obsahově určen pojmem "dějinný proces". Tento pojem měl vyjadřovati jak determinovanost toho, co se stalo vzhledem k tomu, co se stane, tak jistou mechanicko-biologickou zákonitost toho, co se stane ve vztahu k tomu, co se již událo. Třídní boj byl obsahem dějinného procesu, byl jeho hybnou silou, jež měla stejné *mravní* kritérium v době povstání Spartaka jako v době dnešní. Na počátku ovšem a na konci celého historického procesu byly dvě doby klidu: idyla ještě nenahromaděných konfliktů, neschopnost ještě vzájemného vykořisťování, a na konci pak sladký absolutní klid beztřídní společnosti. Vše ovšem jen animální, vědomí jen instinktivní, nikoli metafysicky hledaného cíle či počátku, neboť "materialismus pokládá za původní, za základní - hmotu... Pro materialistu je duch produktem hmoty." 37) Ještě pregnančněji to vyjadřuje teoretik materialismu, že "hmota může bez ducha klidně existovat". 38) Hmota je tedy základem dění a determinuje je i tehdy, když se z ní odvozuje "duch", jako produkt organizovaného stadia hmoty. Tu jde všechno ovšem opačným postupem v představě a ideologii marxisty: nemůže vysvětliti vznik světa a jeho vývoj, vznik člověka a jeho jednání jinak než z jeho praerogativů, z jeho vlastností a jejich důsledků.

Marxismus vidí správně důsledky své pochybené a špatné theorie o primátu hmoty v tom, že její samostatnou, absolutní existenci umožňuje jen pohybem boje, nenávisí.

Marx v produktech osvícenského (zvl. pak Holbachova a Lametrieova) a idealistického (zvl. Hegelova) myšlení spojil souběžné haerese v systém, který hověl desperátskému lidstvu XIX. a počátku XX. století, jemuž stačila jistota vymezená od prvního vědomí až k zániku v animálním pojetí determinující hmoty. Marx ovšem zdůrazňoval ve svém systému vedle přímého a jednoduchého výkladu o základu a konečném smyslu života - hmotě - složitost společenského dění. Lze determinovat a zevšeobecnit společenské jevy existencí hmoty (po jejímž původu či zániku se v době pozitivismu netřeba ptát), avšak je tu ještě složitá zákonitost uvnitř jednotlivých dějinných fází. "Jakmile život jedné dané vývojové periody se přežil, přešel z jednoho daného stadia do druhého, začíná být řízen také *jinými* zákony." 39) Tím je umožněna marxistickému pozorovateli jistá volnost v nazírání na společenské dění. Avšak protože vůle, jež se uskutečňuje v dění, podle marxismu není ani vůle Boží, ani vůle lidská, nýbrž vůle "okolností", "prostředí", "vnějších příčin" nebo závisí na "stavu lidského organismu", jest třeba mluvit o determinismu 40), jenž pak i tam, kde lze podle marxistické theorie mluvit o zvlátnostech a jedinečnostech zákonitostí jednotlivých fází, omezuje pozorovatele t. zv. historickou nutností. Proto byla např. francouzská revoluce nutností pro další vývoj kapitalismu (bez ní by se nebyl mohl kapitalismus vyvinout) atp.

V tomto okruhu se pak pohybuje vymezení obsahu dvou věd, na něž měl marxismus v XIX. a XX. století tak značný vliv: dějepisu a sociologie. Dějepisu vymezil pole jedinečné zákonitosti, omezené ovšem historickou nutností, neboť jejím předmětem je historický jev jako jedinečný, a sociologii vymezil onu širokou, dogmatickou všeobecnost organizované hmoty, jež je základem všeobecného názoru marxistického.

Tato všeobecnost, lineárnost sociologická ovšem převažuje. Sociologie 41) je v marxismu protěžovaná věda, dokonce se často pokládá za náhradu staré historie. Přírozeně i v marxisticky budovaném státním útvaru sovětského svazu má sociologie, či ještě důsledněji provozovaná jako sociografie, privilegované místo.

Teprve Stalinovým zásahem nastává obrat. V r. 1934 Stalin, Ždanov a Kirov vydali nesouhlas s dosavadním výkladem občanské historie na školách SSSR. "Místo výkladu občanské historie v živé zajímavé formě s podáním nejdůležitějších událostí a faktů v jejich chronologické posloupnosti, s charakteristikou dějinných postav - žákům jsou předkládána abstraktní naučení obecně ekonomických formací, čímž je zaměněn souvislý výklad občanské historie za abstraktní sociologická témata." (Z usnesení Sovnarkomu a ÚVVKS (b) ze 16. května 1934.)

Tu se tedy vůdcové marxistického státu dívají na historii poněkud jinak, než bylo zvykem v marxistické teorii. Chronologie nebyla v marxismu nijak zvláště zdůrazňována, protože ji nahrazovaly všeobecniny kombinované se zvláštními zákonitostmi jednotlivých fází. Dějepis byl vůbec z počátku sovětské pedagogiky vyloučen ze školské osnovy jako věda buržoasní. Chronologie byla pak slabou stránkou marxistických žáků, jako je slabou stránkou dějepisných žáků dnes vůbec.

Obnovila se tedy stará periodisace, na kterou se pokoušela sovětská věda zapomenouti: starověk, středověk a novověk. Na výzvu Stalina, Kirova a Ždanova předložili nové učebnice skupiny profesora Vanaga, Mince a Lozinského. Sovnarkom i TJVVKS (b) je uznal za nezpůsobilý a dokonce za škodlivé tendence a pokusy o likvidaci historie jako vědy. Zjistilo se pak, že tyto zhoubné názory se šíří zásluhou názoru "historické školy Pokrovského", kterého lze označit jako největšího marxistického historika, autora stručných i obširných dějin Ruska i důležitého autora monografií o ruské bédnotě XVII. století. Jeho vliv byl tedy náležitě odsouzen. Stalin, Kirov a Ždanov vydali několik dekretů, v nichž rozebrali chyby zvláště co do periodisace a hodnocení jednotlivých rozhodujících událostí (upozornili na př. jak rozhodující je pro periodisaci všeobecných dějin rok započavší revoluce francouzské), vytkli také, že se sovětské dějiny končí rokem 1923, ač se mělo vzhledem k jistým událostem skončit rokem 1934.

Ostatní obstarali odborní vykladači. Historik P. Drozdov, dotud neznámý, napsal o tomto tematě obširný článek 42), v němž neopomenul poznamenat, jak "geniální poznámky k nárysům učebnic, které učinili soudruzi Stalin, Ždanov a Kirov, musí se státí základnou pro veškerou naši i vědecky badatelskou, i vědecky popularisační i vyučovací práci. Historické schema soudruha Stalina i jím postavené problémy je nutno propracovati na konkrétním dějinném materiálu a učiniti je majetkem nejširších mas pracujících..." Ne Pokrovskému, odborně školenému historiku, žákovi Ključevského a Vinogradova, nýbrž Stalinu, Kirovu a Ždanovu se podařilo stvořit "dokument obrovské důležitosti, který v sobě zahrnuje i principiální rozhodnutí vzhledem k učebnicím 1 skutečné rozluštění řady konkrétních dějinných otázek".

Pokrovskij se dopustil ovšem té osudné marxistické chyby, že viděl v ekonomismu základní heslo pro vývoj politický i ideologický. Nemohl dospět tak daleko, než kam měl: k metodologii mechanistické, to znamená, že vše, co je druhotné, t. j. "živí lidé, kteří dělají dějiny, mu mizejí nebo se přeměňují v chodící ekonomické manekýny" (jak říká stalinec Drozdov), a vyvstává pravý nefalšovaný marxismus, t. j. "abstraktní sociologismus a schematismus", čili Pokrovského marxistický antihistorismus. Bylo by lze hájit historika Pokrovského proti těmto zjednodušeným příkrotem - nebyl všude tak schematickým marxistou - avšak nelze hájit v tomto směru marxismu. Stalinovy a Drozdovovy výklady jsou ve všeobecnostech, v své noetické kritice správné. Správně by bylo možno použít v kritice marxismu, že (marxistická) chronologie pozbývá tu svého "historického aromatu" a stává se "poslušným materiálem, jehož pomocí je možno dokázat, co libo".

Stalin chce odstranit abstraktní sociologické pojmy, nechce jako Pokrovskij, aby "historie byla promítnutá politika do minulosti", nýbrž chce, aby historie byla promítnuta do přítomnosti. Tak tu budou zase znovu postaveny příčiny před následky a onen mechanismus marxismu bude znovu odsouzen k odumření jako byl Herakleitův materialismus překonán Platonem a osvícenský materialismus "idealismem" romantickým 43).

Tak je tomu v boji idejí, v nichž ve jméno svého pružného marxismu bojuje Stalin o "objektivní pravdu společenského vývoje", o "pevné a stálé názory při hodnocení jednotlivých dějinných jevů". Ve skutečnosti jde o to, komu bude patřit budoucnost. O budoucnost, podmíněnou minulostí, o historismus, jak jej vystihl Chesterton. O podrobení se dnešku, realitě, řádu, jež nezmění ani marxismus, i když z něho dělá paskvil a karikaturu.

V abstraktních sociologických pojmech se sláva rozplyne jako sníh. Pokrovskij příliš viděl síly a málo lidí. V tom má pravdu Stalinův instinkt. "Abstraktní sociologismus a schematismus přivedl M. N. Pokrovského k antihistorismu." A co Stalin, jenž sedí v Kremlu má obzor stejný jako staří cáři?

Stalinův význam pro Rusko a ostatní svět

"Bolševismus je neštěstím celého ruského národa, naším vlastním zločinem, za nějž všichni neseme odpovědnost, před sebou samými, před dějinami a před Bohem. Tím však není nikterak řečeno, že bolševismus jednou v Rusku vládnoucí neznamená nebezpečí pro ostatní svět."

Ivan Kologrivov: Metafysika bolševismu, str. 76

Pokusili jsme se sledovati cestu, po níž bylo Stalinovi jiti a na níž setřásl všechny přívěšky, triumviráty, jichž v různých kombinacích používal, theoretická břemena a překážky, které převzal s dědictvím Leninovým nebo které mu nastavovali sokové a záškodníci na cestě k principátu, již bezohledně sledoval. Kdyby bylo možno jen zhruba srovnávat v dějinných paralelách, tu by bylo zajímavé vzpomenout, kolik podobných okolností nám připomíná Stalinovu cestu dávno a dávno odbytá historie Octavianovy cesty za principátem, v níž dějinný obrat - jak se nové uskutečnilo v starém, jak se Octavianus stal Augustem - tak připomíná vítězství Stalinovo, jako cestu od sekretářství k vůdcovství. Lze vzpomenouti i tu vládařské péče Augustovy o povznesení mravů zpustlých v bezohledných bojích o moc, i Stalinových rozkazů o rodině a potratářství, tvrdošíjní římských republikáni a stará bolševická garda jsou v obou těchto případech (cum grano salis - opakují) stejně nepohodlní, i Ovidius a Vergilius by našli v dnešní říši Stalinově matné odlesky svého úkolu i osudu, nebetyčný, ba zbožštěný kult vladaře a při tom duchovní úpadek vyznačují obě impéria, a jeví-li se nám Augustova Ara Pacis jako jeho okázalé gesto, jímž symbolisuje svou vládu jako konec zmatků a korunu míru, pokouší se o to Stalin ve všeobecné a panegyrické oslavě své nové stalinské ústavy, kterou dal tento neústavní činitel své říši entusiasticky přijmouti na VIII. všesvazovém sjezdu sovětu v listopadu 1936.

Právě v tom, že Stalin dává své říši ústavu, ač není ani podle staré ani nové ústavy zákonný činitel, lze tušiti, že není ještě jeho cesta u vytčeného cíle, že zatím největší moc mu stále ještě skýtá skromný úřad sekretáře komunistické strany, stále ještě představitelky dělnické třídy, a že k okázalému cíli své cesty přese všechnu dosavadní slávu se ještě chystá dojiti. Tento "geniální vůdce", jak sebe dává nazývat, zastiňuje již dosti silně i slávu balsamovaného Lenina, dává vyhlašovat svou ústavu největšími vědci své říše (nemluvic o žurnalistické veteši), členy Akademie za "novou epochu v dějinách lidstva", "maják světové revoluce", "velikou událost světových dějin" a podobně 44). Nezbývá tedy, než aby nastoupil druhou epochu své cesty, již jen formální, a korunoval tuto novou epochu také svým formálním, ústavním a zákonným principátem.

Jeho osobní úloha nadále nebude ovšem o nic lehčí. Tento vladař, který svou mentalitou přirozeně tíhne k pokojnému, idylickému vládnutí, k oné buržoasní spokojenosti se sebou samým a poklidu (i smích proto nařizoval), bude stále znepokojován neklidem prolité krve svých odpůrců, a jeho vladaření se udrží jen zase krví novou 45). Trockého přízrak pak této krve bude využívat k dostatečnému neklidu Stalinova impéria. Těžko lze ovšem předpovídat. Řád Stalinův však je již ustaven. Není pochyby o tom, že je v něm dosti půdy k snahám nekonformním. V tomto nekonformismu k jakémukoli ustanovenému řádu je reálné jádro Trockého opozičnosti zahalené do theorie permanentní revoluce. Stalinův řád bude od této chvíle řádem retardačním, Stalinův stát ze všech dnešních států se bude dnes nejvíc bránit jakýmkoliv přeměně, nejvíc se bude hrozit pomýšlení na revoluce. Myšlenku revoluce vyzdvihl Stalin až příliš nereálně (nejenom doma, nýbrž i v dnešním Španělsku, jak je velmi názorně patrné), a uložil ji jen jako hrdinskou vzpomínku, jako museální rekvizitu. Pro prestiž marxismu a leninismu musí Trockij znovu začínat se staromódními poučkami o třídním boji a revoluci, hledaje pro ně znovu reálnou půdu a - což je kuriosní pro platnost těchto pouček - především ve státě, v němž podle slov Stalinových 46) první etapa komunismu, t. j. socialismus, byl již uskutečněn.

Stalinova cesta k svrchovanosti, na níž se musil odloučit od Trockého, má proto důsledky i pro cestu III. internacionály, jejíž cíl byl původně nadřazen ruské revoluci a později se stal pouhým nástrojem ruských zájmů. Cesta Stalinova zbavuje svět bezprostředního nebezpečí světové revoluce podle doktrín této ošumělé konspirace, která sloužíc jistým bezprostřednějším zájmům, není vždy a důsledně použitelná. Neznamená to ovšem, že bolševismus přestal být "velikou výstrahou pro křesťanský svět, který jí bohužel málo rozumí," 47) jak říká Kologrivov. Ruský pokus i v rukou Stalinových je sice morálně v jedné rovině s buržoasní úpadkovostí Evropy, s níž měl - dějinně posuzováno - vyrovnat hloubku duchovního úpadku a výšku technického pokroku. Mezinárodní dědictví Leninovo nepůsobí již jako nástroj doktríny, jež se jevila uskutečnitelná a pravdivá spíše tím, že buržoasní společnost ve svých držitelích jevila přirozenou svou úpadkovost; dnes i Stalinova říše je vystavena působení revoluce,

dosáhnou potřebných znaků buržoasního státu, jakožto fenoménu jistého sociálního stupně. Pro Evropu zůstává nebezpečím stále dědictví Leninovo v své ruské podstatě.

Stalinská ústava, která má největší význam především pro Stalina samotného, je vlastně jen přizpůsobením vítězné cesty Stalinově, založené jen na *ruském* dědictví Leninově. (13. článek ústavy pamatuje také na možnost "přijímání nových republik do SSSR"). Principy této ústavy jsou jen souhrnem principů odbožštěné společnosti (jak pokračují v Evropě již od dob Josefa II. a Velké revoluce francouzské) a stavu, jenž byl v sovětském svazu přesunutím mocenského těžiště a dohnáním buržoasní Evropy stabilisován.

Stalinův řád není ovšem indiferentní k základní otázce "co je člověk". V tomto smyslu platí i po nové ústavě stalinské to, co rozeznal správně v bolševismu Berďajev 48): je to pokus o nové zbožnění - ve smyslu bezejmenné kolektivity sociální. Zde je dovršení, ba více, náskok před buržoasním ideálem člověka, zde je Stalin a jeho říše dál než "prohnilá" Evropa. Proto také stalinská ústava přechází otázku náboženskou jako něco bezvýznamného. Tato "demokratická" ústava totiž poskytuje ateistům volnost protináboženské agitace a výchovy a věřícím toliko svobodu kultu.

A jestliže měli někteří staromilci III. internacionály obavy z všeobecného, tajného a rovného práva volebního 49), že nyní i popové budou účastni výhod stalinské ústavy, odpověděl jim sám Stalin takto: "Bude-li naše agitace prováděna bolševickým způsobem, nepřipustí lid nepřátelsky smýšlející lidi do svých nejvyšších orgánů. Je třeba pracovat a nenaříkat." 50) Ostatně právo stavěti kandidáty mají jen organizace komunistické strany.

Stalinská ústava tedy uzavírá prvou etapu Stalinovy cesty k svrchovanosti.

6) Co do všeobecných předpokladů dalších svých vývodů odvolávám se na svoji stať v 2. čísle III. ročníku Rádu,

7) Srv. Souvarine, Staline, str. 340.

8) Srv. Dopis Trockého Fred. Zellerovi z 12. listopadu 1935.

9) Tamtéž.

10) Reč na II. všesvazovém sjezdu sovětů 26. ledna 1924.

11) Trockij sám připomíná, že v VIII. plenární schůzi ústř. výk. výboru komunist. internacionály zvolal na Bucharina, který uváděl tytéž citáty, které nyní uvádí Radek: "Ale vždyť Lenin má citáty přímo protichůdné!" Po krátkých rozpacích Bucharin odpověděl: "Vím, vím, ale já uvádím to, co potřebuji sám, a nikoli to, co potřebujete vy!"

Trockij: Permanentní revoluce, str. 57.

12) Trockij, Permanentní revoluce, str. 17.

13) Stalin, Otázky leninismu, str. 16.

14) Trockij, Otázky permanentní revoluce, str. 251.

15) Srv. jenom zásadní radu Trockého ve věci španělské: "Tato cesta předpokládá se strany komunistů rozhodný, smělý a energický boj za hesla demokracie." Španělská revoluce, str. 92. S tímto heslem demokracie zasahuje Stalin do španělských událostí až v r. 1936.

16) "Mám-li se přiznat, člověka vlastně to již nebaví a je mu stydno uváděti citáty dokazující... Hle, co jsem na příklad psal v únoru roku 1906 . . ." Trockij, Otázky perm. revoluce, str. 91.

17) Co je to perm. revoluce, str. 17.

18) Uvádí j. Don Levine: Stalin, str. 257—258.

19) Trockij, Základní otázky revoluce, 1924, str. 210.

20) Tamtéž, str. 211.

21) Tamtéž, str. 211.

22) Tamtéž, str. 213.

23) Tamtéž, str. 211.

24) Tamtéž, str. 53.

25) Nicolas Berdiaeff, Probleme du communisme, str. 32.

26) J. Don Levine, Stalin, str. 216.

27) B. Souvarine, Staline, str. 341.

28) Stalinův referát na XVII. sjezdu VKS(b) 1934, str. 46.

29) Berdiaeff, Probleme du Communisme, str. 38.

30) Tamtéž, str. 37.

31) Citované zde výroky jsou vzaty z úředního protokolu soudního procesu s trockisticko-zinověvskými "vrahy", jenž vyšel 4. září 1936 v Mezinárodní tiskové korespondenci.

32) Tento článek je psán v prosinci r. 1936.

34) Srv. Bucharin-Preobraženskij, Abeceda komunismu, str. 57, Chicago 1921.

34) L. Trocký, Procesy proti "teroristům" v SSSR.

35) Stalin, Referát na XVII. sjezdu VKS(b) 1934, str. 54.

36) Co je špatného na světě, str. 22.

37) Bucharin, Theorie des histor. Materialismus, str. 53.

38) Tamtéž, str. 52.

39) Marx, Kapitál I., str. XLVI.

40) Srov. Bucharin, 1. cit. str. 49.

- 41) Sociologie je právě z těchto důvodů věda velmi pochybná, budovaná z ideologie, ze zevšeobecnovacích thesů marxismu, které jsou na některých jejích systémech - sociologických systémech je nepřehledná řada - zvláště patrná.
- 42) Istorik Marksist, kniha prvaja, 1936, str. 9—22.
- 43) Pro nás je tu zajímavé, že výklad husitské "revoluce" podle jediného dějepisce našeho marxisticky orientovaného Jana Slavíka, je dotčen Stalinovým bojem za historismus, když bylo řečeno Drozdovem: "Politické ocenění, které my přiznáváme současným společenským jevům, třídám, stranám, jejich činnosti atd., M. N. Pokrovskij mechanicky přenášel na minulost, někdy velmi vzdálenou, modernisoval tuto minulost a jako následek obyčejně ztrácel historickou perspektivu. Obdržel naprosto zkreslený obraz skutečnosti. Na př. události v Kijevě v XI.—XII. století líčí tak, jako by šlo o třídní boj v XIX.—XX. století. Čtenář tu najde i dvě demokratické revoluce v Kijevě - roku 1068 a 1113 - a ústavodárné shromáždění v roce 1146, i pokus aristokracie bojovat proti demokratické revoluci cestou provokace, cestou rozdmýchování antisemitismu, cestou štvání demokratické spodiny na představitele cizozemského kapitálu atd. Třídní boj v moskevské říši na začátku XVII. století obdaňuje též takovými rysy, jako by se události moskevské „smuty“ udály nejdříve ve druhé polovici XIX. století. Před čtenářem se rozvíjí obraz „demokratické revoluce“." Srv. Jan Slavík: Husitská revoluce. Ref. v Řádu II., str. 395.
- 44) Srv. Věstník Akademie věd SSSR. 1936, č. 10.
- 45) Princip vládaření Stalinova je však založen i na bezmezné věrnosti jeho nejbližších přátel. Z těch po vraždě Kirovově a smrti Ordžonikidzově zbývá už jen Ždanov a Molotov.
- 46) "U nás je už v základě uskutečněna první fáze komunismu, socialismus." Stalin v referátě na VIII. sjezdu sovětů 25. listopadu 1936.
- 47) Kologriwow: Die Metaphysik des Bolschewismus, str. 78. 48) Probleme du communisme, str. 36.
- 48) Probleme du communisme, str. 36.
- 49) Podezřívaví trockisté vytýkají Stalinovi "klerikální mentalitu býv. chovance tífliškého semináře". Srov. B. Souvarine, Staline, str. 330.
- 50) Stalinův referát na VII. sjezdu sovětů 25. listopadu 1936

Pekař a Slavík

Řád 1939, roč. V, č. 1, s. 70-72

Ve sborníku O Josefu Pekařovi (vydaném v knihách Řádu) jehož autoři se pokusili hodnotit dílo velikého národního historika, psal jsem stať o Pekařově vztahu k filosofii dějin. Vřadil jsem vývoj Pekařovy představy o dějinách v rámec současného myšlení, v němž jeho poznání dějinnosti čestně ob stojí, neboť vycházelo z geniální schopnosti Pekařovy bez apriorních a ideologických překážek „pronikati ke skutečnosti, užívati jasných pojmů, zdravým uvažováním uchopili složitou skutečností podstatu lidského osudu". Tato schopnost dávala Pekařovi možnost ve sporu s filosoficky informovanějším Masarykem (non multa sed multum) vítězně vybojovati při i v argumentech filosofických a vybrati si v současném myšlení pro formulaci konečných koncepcí ze „smyslu" českých dějin vždy hodnoty ryzí a přirozenosti pravdivé a trvalé. Mimořádně jsem podotkl v článku, že tvrzení jednoho z kritiků Pekařových, Jana Slavíka, že Pekař „neměl filosofické erudice, byť jen průměrné", se ukázalo víc než prázdným. Vždyť takové kritiky, jimiž tak žalostně bylo zahrnováno Pekařovo dílo, arcí neměly fundamentu filosofického, jak se zdánlivě stavěly, nýbrž spíše patřily k onomu služebnickému kankánu posledních dvaceti let, jímž byl stíhán ať politik či básník či vědec, jenž nebyl dosti burgfahig. Ze neměly Slavíkovy kritiky dostatečný filosofický ba ani správně sociologický základ, dokazoval jsem od let v kritikách Slavíkových kritik Pekařova díla. Ukázal jsem (a Slavíkovi se to nikdy nepodařilo vyvrátit, ačkoli reagoval na to ve dvou delších replikách v Sobotě) již v roce 1931 v Sociálních problémech, že si Slavík dokonale popletl podstatu objektivismu Maxe Webera, jímž chtěl usvědčiti Pekaře z vědecké zaostalosti (ač mu ovšem šlo o „zaostalost" politickou), a dokazoval jsem v této revui, jak diletantská a zmatená je jeho kniha „Husitská revoluce". Ve sborníku pak znovu jsem upozorňoval, že Slavíkův výlet k Maxi Weberovi byl pochybený. Na to Slavík reagoval třemi předdrážděnými výpady (Národní osvobození 9. a 24. března, Dějiny a Přítomnost II, 1.). Odpovím na ně stručně: 1. Slavík volá patheticky: „Uvedl jsem prvních pět řádků z jeho (t. j. Hertlovy) stati „Prožití dějin" na důkaz, že píše negramotně. Byla by však pouze stačila první věta: „Požadavek přesně znáti minulost, abychom pak mohli pěstovat filosofii, vyslovil z mnohých zvláště naléhavě Heinrich Rickert." Je to věta zcela nesmyslná. Vyzývám pana Hertla, aby ze spisů Rickertových našel citát, kde by Rickert takový požadavek vyslovil. Je totiž opak pravda." — Odpovídám na to, že tento citát zní: „Wir sollen die Vergangenheit genau kennen, und wir treiben nur dann Philosophie als Wissenschaft, wenn wir auch über sie orientiert sind." Slavík jistě při své podrobné znalosti Rickerta snadno najde v knize Rickertově tento citát. 2. V případě Heideggerova působení na Pekaře si záměrně Slavík ulehčuje svoji diskusní posici, neboť jednak zamlčel a jednak si přizpůsobil, co jsem o tomto vlivu na Pekaře napsal. Napsal jsem, že Pekařovi se dostal Heideggerův spis „Sein und Zeit" do ruky až v roce 1931. Tedy před

rektorskou řečí O periodisaci českých dějin. Heideggerovo přímé zapůsobení je sice jen vzhledem k této rektorské řeči a k názorům, jež projevoval na sklonku života, avšak právě proto, že Pekař přes svého přítele Diltheyovce Maxe Dvořáka došel až k Diltheyovi samému, byly mu these Heideggerovy tak blízké. Uváděl jsem Heideggera proto, že Pekařovým úmyslem bylo uzavřít svůj život velkým dílem o českých dějinách. V jaké linii by bylo, kdyby bylo napsáno, naznačuje právě zkratkovitě rektorská řeč o periodisaci českých dějin a Pekařova filosofická průprava k tomu, dosvědčená jako knihovnou spisů z filosofie dějin, již si Pekař připravil jistě spíše pro tento účel než pro polemiku se Slavíkem (jak se sebevědomě domnívá Slavík), v níž jména Dilthey, Heidegger a jiná vůbec přece nepadla. Dále jsem konstatoval, že Pekařovi bylo stanovisko Heideggerovo blízké i proto, že je v jistém (svém) smyslu předjímal, takže pro četbu knihy „Sein und Zeit“ byl pak spontánně připraven. Nemůže tudíž Slavík psát, že snižuji Pekaře, tvrdím-li, že svůj dějinný názor si vytvořil pod vlivem knihy vyšlé několik let před jeho smrtí. 3. I na Rickertovi a Weberovi bych mohl podobně ukazovat neupřímnost Slavíkova polemického způsobu. Domnívá-li se Slavík, že Rickertovo zdůraznění duchovní autonomnosti historie není reakcí na Lamprechtův kolektivistický monismus, pak se mýlí. Je to ovšem reakce proti směru velmi širokému, proti veškerému naturalismu, marxismu v to počítajíc. Nechť si nepředstavuje Slavík rickertovskou reakci tak naivně, jako že na spis se udělá nový spis, na dílo Pekařovo brožurová záplava. Windelband a Rickert je mohutný myšlenkový obrat proti způsobu lamprechtovskému, bez ohledu na to, jak za sebou ty neb ony spisy vycházely (Rickertovo dílo *Die Grenzen* mimochodem nevyšlo roku 1892, jak uvádí Slavík, nýbrž roku 1896, téhož roku co Lamprechtova *Alte und neue Richtung*, Lamprechtovo *Deutsches Wirtschaftsleben im Mittelalter* pak vyšlo roku 1885-6). Slavík ovšem dále připouští, že Rickertův výklad pojmu minulost mluví proti koncepci Lamprechtové. Jak tedy těmto obrátům u Slavíka rozumět? Slavík totiž se nemůže ani Rickerta pro sebe dovolávat, protože stejně tak jako u Webera je na hony vzdálen, oč těmto filosofům v podstatě šlo. I Rickert je reakcí na Slavíkův monismus, jak jej projevil v „Husitské revoluci“, v níž stopy poučení z Rickerta by ani lupou nenalezl. Nalezne se v ní spíše plno oné sociologické omezenosti, k níž měl Pekař právem nedůvěru a jež je ostatně dnes už dávno zavalena precisnějším, k podstatě mířícím, nikoli ideologickým a konfusním myšlením. Pekař i Webera dobře znal („*Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftlehre*“ byly v jeho knihovně) a z jeho bytí nepřímého podnětu vznikla i státní filosofická práce jeho žáka K. Doskočila „*Methodologické základy dějzpytu podle Maxe Webera*“ (v r. 1932).

Slavík má bezpochyby obratné žurnalistické péro, neboť dovede se halit do zdání superiority až bědně stereotypním snižováním svého oponenta. Avšak marná práce! S tak chabými znalostmi Webera a Rickerta nevystačí na sepsání methodické knihy, jak ji mladým adeptům historické vědy a zaostalé Karlovy university slibuje už deset let. Ta kniha stále není hotova a silně pochybuji, že kdy bude. My mladí a popletení odchovanci universitní vědy, jak mne anebo jiné jednou Slavík nazval, zatím už nebudeme mladí a budeme pomalu mluvit o jiných jménech a věcech, než znal a zná Slavík, a tu Slavíkovi nezbude, než aby o své „methodologii“ vyprávěl jen svým patrně nepopleteným marxistickým a freudovským (!) učňům v kroužku kolem „*Dějiny a přítomnost*“. Dílo Pekařovo však přetrvá pevněji a skvěleji, než si kdy pomyslel ten, jenž se Pekaře tak zbytečně, jak je dnes vidět, naobtěžoval.

Historie, to jest vyhnání z Ráje

Řád 1942, roč. č. 1, s. 33-36

Všichni, které Josef Florian přitahoval a kdož se mu blížili, činili tak v jistém směru svého zájmu a svého vidu, zatím co on v svém obzoru obsahoval všechno, co lidský duch může z tohoto světa vnímati, viděti a slyšeti. Tak k němu přicházeli básníci, malíři, tak k němu přicházeli i vědečtí pracovníci, vychovaní a uzpůsobení jinými školami, než jakou měl on přichystanu v budování svého velikého díla studijního. Umělci byli zajisté v jeho prostředí daleko dříve a daleko prudším oslněním jakoby doma, avšak lidé preparovaní školami vědeckého věku, když se měli přiblížit této veliké výhni, v níž se rozplývaly v niveč školské usazeniny a umouněná sudidla a dělidla novodobé vědy, měli poněkud složitější orientaci a zvykali tomuto prostředí jen po velikém přemýšlení a po přenesení na čistou desku konkrétna. U Josefa Floriana není umného dělení věd, tak jako se mu "z duše protiví všeliká ideologie", která nevychází z věcí stvořených a hic et nunc hotových. Stejnou platnost pro poznání světa mají pro něho jak obrazy z

poesie, tak i události a osobnosti z historie. Všechno to zabírá tento jedinečný svět, tento jediný odlesk Božího záměru a vůle.

Přišel-li k Josefu Florianovi školský historik, který byl na př. právě zcela omámen nedokrevným vynálezem náhod v dějinách, narazil tu na silný pancíř věčné a neměnitelné Pravdy, že "nahodilost nebývá v životě, leč jen soulad a pořádek..." Ještě několik pokusu a ještě několik marných nárazů na tento pancíř, a Školou namyšlený stroj mozkový pukal, oprošťoval se, a tu se dostával do světa, který by mu byl zůstal ve školách a ve všech jejích produktech skryt a zastřen navždy. Právě v oblasti myšlení, v oblasti pojmů (jak jednoduše uváděl do rozpaků flibustýře moderní noetiky, byť i jen hlasovou modulací otázky: "A co to zase je?"), kde "mělo konkrétno zářit jako hvězda betlemská", vstupovalo se ostrou dialektikou Florianovou do vesmíru stvořeného tak, jak stvořen byl.

V soudobém vědeckém životě nalézal jen velmi málo toho, čeho bylo lze použití k správnosti myšlení, a v celém soudobém světě vědy a umění nalézal již jen málo těch, "kdož se ještě Historií zabývají, nechtějící svoliti k životu jepic, v němž si převážná většina lidstva teď oblibuje". Historie mu nebyla jen jakousi rozvláchnou, solidně sice správně podanou vědou, protože v tomto světě nenáhod, v tomto světě řádu stojí jako sloupy Historie velké osobnosti, "strašné osobnosti", a klíče k porozumění těmto bytostem v plánu Prozřetelnosti se podávají jinak, než jak je podává dějepis školský, positivistickej či ideologickej či podobný jiný. Proto i v podání měl raději než tak zvaný objektivismus živelné straníky, "v nichž věty vlají na svých místech jako korouhve". A tak nikoli (příklad za mnohé) takový Denis či Krofta, nýbrž právě takový Schlumberger, Fustel de Coulanges, nebo takový Hájek z Libočan nebo Beckovský, "staří líbezní kronikáři", ti mu byli bohatým zřídlem historie; s jakou dětskou radostí zařazoval do své studijní soustavy po letech znovu objeveného Kosmu v kovovém překladu Tomkově, nebo jiné svazky starých českých letopisův.

Byl z těch bezprostředních účastníků Vesmíru, kteří ještě rádi naslouchají vyprávění o lidech a událostech, a tak jako kdysi dávno ti, pro jejichž zálibu v poslouchání a pro jejichž bezprostřední vztah k světu historie vznikla, byl nejpozornějším naslouchatelem dějů v našich časech.

Z běhu času, z jakéhosi zrání času vytvářel se Florianem postřehnutý a konkrétně postavený kruh Dějin, který se Josef Florian jal hned, jakmile poznal Léona Bloye, pro porozumění běhu času a pro pevnou orientaci v něm kouti. Kruh je to proto, aby se historie mohla vrátit tam, odkud vzešla, a aby tvořila pevný rámec tomu bodu, v němž se rozhrnuje letopočet: ante Christum natum a post Christum natum. Opět taková samozřejmost v prudké dialektice tak často jím opakovaná: "Žiji přece v Novém zákoně." Tento symbolický kruh Historie byl ukut ze symboliky Písma. Jako Léon Bloy viděl skutky lidské sbíhati se v nekonečnou skladbu jakési tajemné Knihy, "již by bylo lze nazvat Paralipomeny Evangelii", tak i Josef Florian, vida soulad a pořádek vesmíru, řadil všechny skutky, události, osobnosti ve spojitým kruhu, z něhož nemůže žádná událost ani žádná osobnost vypadnout, aby tak byla zapomenuta nebo ztracena, nebo aby tam pro ni nebylo místa. Jako Léon Bloy viděl Historii v plynulé spojitosti jen páteří jako kostra prolomené, kde smysl textu může býti odhalen, až "když se k němu nalezne klíč", tak i kruh Historie přichystaný Josefem Florianem byl prolomen úběžníkem Víry a rameny Spravedlnosti a Lásky, která dávají přece právě smysl křesťanskému letopočtu: tedy znamení Kříže.

Na tomto kruhu stáli na přesných místech v plánu Prozřetelnosti muži jedineční a v dělení kruhu pevně zařazení. V tomto kruhu pro pochopení smyslu Historie mají svá místa Kryštof Kolumbus jako Napoleon, tato "strašná osobnost", jež v kruhu Historie stojí ve znamení Poledne, kdy paprsky slunce dopadají kolmo a postava nevrhá stín. Chvilu, po níž brzy bude možno očekávat znamení Velkého Pátku, aby Historie na kruhu postoupila až ke dni Vzkříšení.

V českých dějinách, jejichž postavy zabírají přece také svá místa v kruhu Historie, trpělo Florianovo Studium až žalostně na nedostatek Pramenů pro zabeďněnost našich badatelů, kteří nám sice v nekonečných obměnách produkovali všelijaké pohledy na Husa, Žižku a jiné, nedovedouce však ani zdaleka vystihnouti a zařaditi jejich poslání a porozuměti mu. V jednoduché zkratce Florianově byl postižen Hus jako obyčejný kacír z pedanterie, který, kdyby byl beze všech svých malicherností "hájl svobodu lidského svědomí, jako tak činili mudrci a světci a jako potom Žižka tento princip mocně obhájl a světu dokázal svou methodou, nikdy by se byl s církví nestřelil a byl by zůstal pokojným profesorem až posavad". Žižka však je Florianovi slavnou metlou Božích soudů, což vyplývá z Husova učení asi jako Napoleon z revoluce nebo tak, že Amerika objevená Kolumbem se nejmeneje Kolumbií:

"totiž k posměšnému popření a ironickému potření původců". Nebo: v kruhu Historie stála osobnost Valdštejnova jako předchůdce osobnosti Napoleonovy...

A to všechno přistrojil tento Bohu pokorný potomek vyhnanců z Ráje tam, kde by každý jiný s resignací a v zahořklém samotářství naříkal, že na této samotě a sám nevidí a neslyší nic. Byl sice v pozemských věcech sám, poněvadž "za ním šla jen většina neviditelná" a připadal si "jako mnich nebo poustevník v hvězdné noci středověku"; leč staroříšský poustevník viděl a slyšel podstatně jiné věci, nežli proslulí mužové velkých měst, universit, vědeckých ústavů a akademií, kteří však zato už nedovedou a nemohou "pokojně vzpomínat dnů starodávných a naslouchati v tišinách hor a lesů tajemným šelestům a vlání toho koberce, jemuž se říká Historie, a jenž jest portierou bran Věčnosti". A tuto bránu poodhaloval bez únavy a vždy s živelnou dychtivostí a v úžase k Tajemství a dával do ní nahlednouti všem, kdož ještě měli tolik síly, aby opustili zastaralé a oddávali se Věčnému Novému.

Jan Hertl – studie, články, glosy a překlady v revue Řád v letech 1932-1942

Kromě jména a zkratky jména používal Jan Hertl také pseudonymy Jan Martínek (nebo Martinek), Spectator, Vzдорoslaviček a různé písmenné varianty těchto jmen a zřejmě také Fr. Gregor nebo G. F. Pseudonymy a šifry ověřeny v Jarkovicích v exemplářích časopisů, ve kterých měl zaškrtnuty své články.

Roč. I. 1932-1934 (č. 1,2/32, č. 3, 4-5, 6, 7, 8/33, č. 9-10/34) – průběžné stránkování

odp. red. Timoteus Vodička, red. I. pol. Jan Franz, Stanislav Berounský,
ve 2. pol. T. Vodička, Rudolf Voříšek

jh: Barokní kavalír [recenze], č. 2, s. 115-116
Jan Hertl: Budoucnost vesnice, č. 3, s. 144-147
Jan Hertl: Na okraj moderní sociologie, č. 4-5, s. 234-240
Jan Hertl: Český spor o tzv. objektivismus, č. 4-5, s. 279-281
Jan Hertl: Tři cesty k agrární ideologii, č. 8, s. 459-472
j.h.: Katolická literární kritika, č. 8, s. 487-488
red: Polemika s prof. F. X. Šaldou, č. 8, s. 487
J.H.: Budování státu [recenze], č.9-10, s. 576

Rubrika Listy z Československa:

Spectator:

Afrodité a veřejné hlasování aneb o zobecňování kultury. Článek skoro peroutkovský,
č. 1, s. 40-42

Jasnící se horizont, č. 3, s. 167-171

Aesop literární aneb bajky o kritice, č. 6, s. 337-342

Prolegomena k charakterologii českého pokrokaře, č. 8, s. 473

Vzдорoslaviček:

Příběh PhC Pucyny čili o duševní hygieně. Povídka s happy-endem, č. 2, s. 99-105

Vichření sexu. Úryvek z románu „Tragedie masa“ pro ruralistické hoši a děvčata od 16 let
výše napsal M. Herdegg Filek de l'Academie Ruraliste, č. 4-5, s. 273-277

O hodné reformaci a zlé protireformaci, č. 7, s. 403

Labutí píseň PhC Pucyny, č. 9-10, s. 567

vzd.: Noví strážci kultury, č. 2, s. 120-121

-ček: Hurá ruralismus, č. 3, s. 180-181

vzd: Názorná souvislost mezi rokem 1848 a 1918, č. 3, s. 183-184

vzd: Tanec kolem pětiletky, č. 3, s. 184-185

-ors-: Jaký to filosof, č. 4-5, s. 290

vzd: Hormonisace Evropy, č. 6, s. 358-359

vzd: Polykoldíček, č. 6, s. 359-360

Rubrika Poznámky:

vzd: Metamorfosa jedné definice demokracie, č. 1, s. 46-47

-oro-: Kterak P. Dr. Penčík novou školu národohospodářskou založil, č. 4-5, s. 289-291

Roč. II. 1934-1935 (č. 1-2, 3/1934, č. 4, 5, 6-7, 8, 9-10/1935) – průběžné stránkování

odp. red. Jan Mucha, redigoval František Lazecký s red. kruhem

J.H.: Zemědělský plán, č. 1-2, s. 89-91

Jan Hertl: Františku Kutnarovi z Brázdy o žádné cestě k agrární ideologii, č. 1-2, s. 99-100

Jan Hertl: Lineární pojetí českých dějin (Poznámka ke knize Jana Slavíka: Husitská revoluce), č. 6-7, s. 395-399

Martinek J.: Cesta českého evangelíka J. L. Hromádky, č. 5, s. 302

Theodor Haecker: O křesťanském smyslu dějin (překlad Jan Hertl), č. 9-10, s. 532-551

Georg Briffing: Velká voda (překlad L. Gregor), č. 3, s. 104-106

Rubrika Listy z Československa:

Vzdoroslaviček:

Ze sjezdu inženýrů lidské duše, č. 1-2, s. 84-86

Některé důležitější zjevy moderní literatury české (Poznámka redakční k textu Všudybuda), č. 3, s. 165

Tři lásky právníčky Tháni, č. 5, s. 295-301

vzd.: Vstoupíš do sokolského nebe, s. [68], č. 1

vzd.: Jindřich Vodák zachraňuje katolickou literaturu, č. 1-2, s. 97-98

-ros-: Kdy Ferdinand Peroutka potřebuje katolíky, č. 1-2, s. 98

vzd.: České dějiny jako kostka Karla Radka, č. 6-7, s. 404-405

vzd.: Správný učitel, č. 6-7, s. 407

-ors-: Bezbožecká licoměrnost, č. 9-10, s. 583 (v obsahu uvedeno jako Levá licoměrnost, s. 581)

Roč. III. 1936, 8 samostatných čísel – průběžné stránkování

odp. red. Kamil Lhoták, řídí F. Lazecký s kruhem

Jan Hertl: Prolegomena k Stalinovu principátu, č. 2, s. 114-147

G.F.: Poznámky k znovuzavedení Luthera a Calvína do Čech, č. 6, s. 389

Jan Martínek: Pro Španělsko, č. 8, s. 532

E. Claes: Černý svatý (překlad Jan Hertl), č. 1, s. 4-6

Rubrika Listy z Československa:

Vzdoroslaviček:

Pohádka o čertu učitelském, č. 1, s. 58-61

Znamení diskuse, č. 2, s. 129

Jsme národ Husův, č. 4, s. 256-259

Psychoanalýza a její použití v české poesii (úvod - text Všudybyl=Kamil Lhoták), č. 3, s. 199-120

Instruktivní návod snaživým politikům, kterak sobě umně sestaví vlastní životopis, č. 8, s. 528-530

Rubrika Poznámky:

J.M.: Lidová fronta míru a svobody, č. 2, s. 134

-or-: U všech dobře smýšlejících, 4. 3, s. 206-207

-jhl-: Ej uchněm!, č. 5, s. 329

-jhl-: Nemravý v kostelech, č. 5, s. 330

J.H.: Přátelská služba Dra. Alfréda Fuchse, č. 5, s. 330-331

zd: Uvolněné síly dra Schachta, č. 6, s. 399

J.H.: Prosba k Dr. Alfrédu Fuchsovi, v psaní pánu mocnému, č. 8, s. 533-534

Roč. IV. 1937-1938, (č. 1-5/37, č. 6,7/37[=38], č. 8/38) – průběžné stránkování
odp. red. Kamil Lhoták, redigoval F. Lazecký s red. kruhem

Jan Hertl: Stalinova cesta k principátu, č. 1, s. 31–50
vzd.: Vstoupíš do sokolského nebe, č. 1, s. [68]
jhl: František Křelina: Puklý chrám [recenze], č. 3, s. 188-189
Fr. Gregor: Nové sovětské vlastenectví, č. 6, s. 327
(Red.): Dopis panu prof. Husovy fakulty, č. 2, s. 129
Pan prof. H., č. 6, s. 331

Rubrika Varia:

Jan Martinek: Dopis českých komunistů o spiknutí ticha, č. 1, s. 62-64

Roč. V. 1939, vyšlo 8 samostatných čísel – průběžné stránkování

řídí Jan Hertl a František Lazecký s redakčním okruhem: Stan. Berounský, Josef Hobzek, Josef Kostohryz, Leopold Peřich, Václav Renč, Rudolf Voříšek

Jan Hertl: Josef Pekař – Jeho cesta domovem a životem, č. 1, s. 64-65
Jan Hertl: Pekař a Slavík, č. 1, s. 70-72
J.H.: Vladařství v dnešní době, č. 2, s. 132-133
J.H.: Skargovo kázání o lásce k vlasti, č. 5, s. 328
J. Martinek: Modloslužebníci, č. 2, s. 135-136
J. Martinek: Hrad nitra, č. 6, s. 391-392

Roč. VI. 1940, vyšlo 10 čísel – průběžné stránkování

majitel a nakladatel Rudolf Voříšek
odp.red. Václav Renč, řídí F. Lazecký s kruhem

Rubrika Knihy a umění:

J.H.: Dnešní úcta sv. Prokopa, č. 2, s. 111-112
J.H.: Obrazy z českých dějin, č. 6, s. 328-331

Rubrika Poznámky:

J. Martinek: Kořen jeho tvůrčího češství [T.G.Masarykl], č. 3, s. 167-168

Roč. VII. 1941, vyšlo 12 čísel – průběžné stránkování

odp. red. Václav Renč, řídí F. Lazecký s kruhem

Jan Hertl: Bl. Jan Sarkander v pojetí prof. Fr. Hrubého, č. 5, s. 264-268
Jan Hertl: Chodím po té vlasti a sbírám písně [Fr. Sušil], č. 10, s. 547-550

Roč. VIII. 1942, vyšlo 10 čísel – průběžné stránkování

řídí F. Lazecký s kruhem

Jan Hertl: Historie, to jest vyhnanství z ráje¹ [Josef Florian], č. 1, s. 33-36

---

1 poslední Hertlův článek pro Řád

Ediční poznámka

Předkládáme ke studiu výběr zásadních statí, které z větší části pokrývají publicistický záběr Jana Hertla v revue Řád. Vynecháváme záměrně literární a odborné recenze, ironické glosy a redakční poznámky. Texty jsou převzaty bez jazykové aktualizace a úprav, prošly pouze pracovní korekturou. Články jsou publikovány se svolením rodiny dr. Jana Hertla.

Jarmila Štogrová

Konference Od Josefa Floriana k Rio Preisnerovi se konala za přispění Ministerstva kultury ČR, odbor církví a Sdružení občanů Exodus.

Výběr z článků Jana Hertla z revue Řád 1932-1942

Studijní texty ke konferenci "Od Josefa Floriana k Rio Preisnerovi: inspirativní katolické osobnosti mimo hlavní proud", kterou uspořádala Knihovna kardinála Berana 6. prosince 2013 v Plzni.

Sestavila Jarmila Štogrová. Vydání první.

ISBN 978-80-260-5446-7